

AZ ÚJ HÁBORÚ GAZDASÁGI GYÖKEREI

(A föld gyarmati felosztásának három korszaka)

Írta: NAGY GÁBOR

Az a nagyszabású technikai fejlődés, mely a 19. század kezdetén a szabadverseny ösztönzése alatt jelentkezett az emberi munka termelőerejét óriási mértékben felfokozta. Ez a körülmény azután a tőkék hatalmas mérvű akkumulációját indította meg, főleg az ipari államokban. Az így felhalmozott tőkék tulajdonosainak, akiknek befolyása az államok külpolitikai irányításában egyre nőtt, újabb és kiterjedtebb nyersanyagforrások után kellett nézniök, hogy üzemeikben a termelést megfelelő mértékben folytathassák. Ugyanakkor az sem volt közömbös számukra, hogy az erősödő verseny miatt mindjobban terjeszkedő üzemeiknek elegendő piac áll-e rendelkezésre. Az áruk mértéktelenül özönlöttek a piacra, mert az éles verseny miatt az árakat csak úgy lehetett leszorítani és versenyképessé tenni, hogy a tőkés termelők kiterjesztett üzemeikben mind tökéletesebb gépeket állítottak be az általános üzemi költség jobb eloszlása céljából az egyes cikkek között. Ezt a mindinkább növekvő áruözönyt valahol el kellett helyezniök, hogy a befektetett tőkét és a változó munka után adódó értéktöbbletet megvalósíthassák, majd pedig elfogyaszthassák vagy ismét a tőkéhez csatolhassák. Az ily módon szerzett és felhalmozott tőkét a meghódított gyarmatokkal összekötő hajózási vállalatokba, e gyarmatok vagy barátságos viszonyban álló, főképp nem ipari államok vasutépítkezéseibe és azok nyersanyagforrásainak kitermelésére létesített extraktív vagy egyéb üzemekbe iparkodtak befektetni. Így a transzszibériai vasut, a szuezi és Panama csatornák, a bagdadi vasut, stb., stb. külföldi tőkék befektetésével készült, nem szólva az észak és délamerikai olajkutakról, gummiültetvényekről, stb., melyek angol tőkebefektetések segítségével létesültek. Ezek indították azután az egymással versenyző finánciókékat arra, hogy politikai befolyásukkal kormányaikat gyarmatok sürgős megszerzésére készítsék. A föld ily módon kialakult első gyarmati felosztásának időpontjául az 1870-től 1914-ig terjedő korszakot tekinthetjük. Ebben a korszakban az európai gyarmati nagyhatalmak és az Egyesült Államok a következő szerzeményeket könyvelhetik el idegen világrészek területeinek terhére:

	1870-ben	1900-ban
Afrika	11 %	91 %
Polinézia	56 „	99 „
Azsia	51 „	56.5 „
Ausztrália	100 „	100 „
Amerika	27.5 „	27.5 „

Más szóval: Nagybritannia a maga gyarmati birodalmát több, mint kilencmillió négyzetkilométernyi területtel és pedig Egyiptom és Szudán

meghódításával, Kelet-Afrika (Kenya, Uganda, Zanzibár), valamint Nyugat-Afrika (Nigéria, Aranypart, Sierra-Leona) végül egész Délafrika anektálásával gyarapította nagy sietve, nehogy a többi gyarmatosító nagyhatalmak megelőzzék. További szerzeménye még Észak-Borneo, a maláji államok, Ciprus, India elülső részei, valamint Polinézia szigeteinek számos csoportja. — A francia birodalom ugyanez idő alatt még határozottabban növelte területét, mert 790.000 négyzetkilométerről 9 millió négyzetkilométerre növekedett. Franciaország Afrika északnyugati és az Egyenlítő körüli részeinek, Madagaszkárnak és Indokínának megszállásával Anglia után a világ legnagyobb gyarmatbirodalmát alapította meg.

E két hatalom azonban nem maradt terjeszkedésében egyedül. A gyors iparosodás következtében beálló értékesítő nehézségek és nyersanyaghiány Németországot, az Egyesült Államokat, Japánt, Belgiumot és Olaszországot is arra szorították, hogy minél gyorsabban, minél nagyobb területet vegyenek birtokukba és pedig ott, ahol az előbbnevezett két nagyhatalom még nem vetette meg lábát. Rövid néhány év alatt Németország több, mint két egynegyedmillió négyzetkilométer nagyságu gyarmatbirodalmat épített ki Afrikában (Kamerun, Togo, Német-Kelet-Afrika és Német-Délnyugat-Afrika), Polinéziában (Német Új-Guinea és a Déltengeri Szigetek), valamint Keletáziában (Kiuksau): A kis Belgium megajapította Afrika szívében a 2.100.000 négyzetkilométer területű Kongót. Olaszország majdnem 2.200.000 négyzetkilométer területet vett birtokába Északkelet-Afrikában (Tripolis, Eritrea, Szomáliföld), valamint a Földközi tengeren. (Aegei szigetek.) Az Egyesült Államok megszerezték a spanyol gyarmatokat Amerikában és Ázsiában (Portorico, Filippi szigetek), elfoglalták Havait, Szamoa egyes részeit, egyéb polinéziai szigetekkel és megszállták a Panama csatorna zónáját, mindezt körülbelül 225.000 négyzetkilométer terjedelemben. Hasonló terjedelmű hódítást jegyezhet fel Japán is, amely Korea elfoglalásával és Formosa Kinától való elszakításával, valamint oroszországi hódításaival (Sakhalin, Kvantung) növelte birodalmát. Mig Portugália afrikai gyarmatbirodalmát kiegészítette, addig Spanyolország is megkapta Marokkót és Nyugat-Szaharát csekély kárpótlás ellenében, Oroszország pedig Turkesztánt annektálta. Svédország megszűnt gyarmati hatalom lenni, amikor eladta St. Barthélemyt Franciaországnak.

Ezek szerint a föld felosztásának első időszakában a gyarmatbirodalmak a következőképpen alakultak ki (millió négyzetkilométerekben, millió lakos):

	Gyarmatbirodalom				Anyország	
	1870		1914		1914-ben	
	terület	lakosság	terület	lakosság	terület	lakosság
Anglia	22	250	34	400	0.3	47
Franciaország	0.9	6	11	56	0.5	40
Oroszország	17	16	18	34	5.4	140
Németország	—	—	2.9	12	0.5	65
U. S. A.	—	—	0.3	9.7	9.4	98
Japán	—	—	0.3	19.2	0.4	53
A többi államok (Belg., Holl.)	—	—	10	46		
Félgyarmatok (Perzsia, Kína, Törökország)			14.5	361		
A többi ország			28	290		
Az egész föld			134	1660		

Amint látható, a föld felosztása a világháború előtt jórészt „befejezést” nyert. A gyarmati birtokok 1876 óta 40-ről 65 millió négyzetkilométerre, tehát több, mint másfélszeresükre növekedek. A növekedés (hat nagyhatalomnál) kb. 25 millió négyzetkilométert tett ki. Ezek közül három nagyhatalomnak korábban egyáltalán nem, Franciaországnak pedig alig volt gyarmata. 1914-ig ez a négy állam 14 millió négyzetkilométer nagyságu gyarmatot szerzett kb. 100 millió lakossal.

A föld második felosztásának idejét az 1914-1929-ig terjedő korszakban jelölhetjük meg. A gazdasági versenyfutást a miatta kitörő világháború megszakította. Németország megszűnt gazdasági nagyhatalom lenni. Birtokállománya. Nagybritánia, Franciaország és Japán között került felosztásra s hasonló sors érte szövetségese, Törökország levantei birtokát is. Hadihajóját elvették és részben elsüllyesztették. Így egyelőre kiküszöbölték Németország gyarmatszerzési lehetőségét. Ausztria-Magyarország legnagyobb része, valamint Németország határvidékei Anglia és Franciaország kelet európai szövetségesei között kerültek felosztásra, míg Ausztria déli részeit Olaszország kapta. A német gyarmatokkal így az angol birodalom területe további két és egynegyedmillió négyzetkilométerrel, nyolc és félmillió lakossal, Franciaországé pedig 790.000 négyzetkilométerrel és 5 és fél millió lakossal szaporodott, eltekintve Éliszász-Lotharingia kétfélmillió lakosától. Belgium részesevé a német gyarmati birodalom felosztásában 45.000 négyzetkilométer 3 és háromnegyed millió lakossal, Japáné pedig 2250 négyzetkilométer 70.000 lakossal.

A világháború után lezajlott inflációs kalandok után következett a gazdasági világválság. Ez 1929-től 1934-ig tartott. Pusztító gazdasági hatása nem maradt politikai vonatkozásban sem következmények nélkül. A gyarmatokban és nyersanyagokban szűkölködő országok óriási fegyverkezésbe kezdtek a föld eddigi felosztásának megváltoztatására. Ez a folyamat, a föld harmadik felosztásának folyamata már megindult és ma is tart.

A gyarmatok felosztásából kimaradt nagyhatalmak úgy kezdték magukat kárpótolni, hogy az 1935. évvel kezdődő fellendülés felhasználásával és export áraiak leszorítása útján mind nagyobb gazdasági befolyást nyertek Délkelet Európában és Délamerikában (Németország, Olaszország) valamint Kinában (Japán). A Mandzsuria vidékeiből és Jehol tartományból kiszakított területekből Japán 1931-34-ben megalapította Mandzsukuo-t 460.000 négyzetkilométer területen, 33 millió lakossal. A következő években elszakította Kinától Chahar, Suiyuan, Shantung és Hopei tartományokat is.

Olaszország 1935-37-ben elfoglalta Abesszinia egymillió négyzetkilométernyi területét hatmillió lakossal, 1939-ben megszállotta Albániát, egyidejűleg megindítva politikai akcióját Tunisz, Djábuti, Nizza, Korsika, stb. megszerzésére.

Németország állandó külpolitikai követelésként programjába vette volt gyarmatai visszaadását. De mert ez eredménytelen maradt, Olaszországgal együttműködve Spanyolországban igyekezett lábát megvetni s spanyol Marokkóban hadi előkészületeket tett. 1938-ban megszállotta Ausztriát, s a Szudéta-föld 1938 szeptemberében Németországhoz történt csatolása után 1939-ben elfoglalta Csehszlovákiát és visszakapta a Memel vidéket.

Mindezekkel az agressziókkal egyidejűleg éles gazdasági harc alakult ki a fasiszta és a demokratikus államok között. Ez a harc egyrészt az exportpiacokért folyt, másrészt pedig a nyersanyagokat exportáló kisebb államok irányában gyakorolt politikai befolyás növeléséért. Angliának Délkelet-Európában régebben szerzett befolyását a fasiszta államok konkurrenciája veszélyes mértékben kezdte kiszorítani, de ugyanez történt Délamerikában az Egyesült Államokkal is. A demokrata hatalmak gazdasági ellenakciója ezután a szegény hatalmakat Délamerikából majdnem teljesen, Délkelet-Európából pedig igen nagy mértékben kiszorította. (Ezért a nyersanyagban, aranyban és devizában szűkölködő fasiszta államok időleges injekcióként anektálták a fenti, immár nem színes lakosságú államokat).

A gazdasági befolyás révén egész sor félgyarmati vazallus állam alakult ki, (pl. az Egyesült Államoknak egyes délamerikai államokra gyakorolt politikai befolyása, Angia részéről Portugália, Argentina, Irak és más államoknak a saját érdekkörébe való bevonása).

Amilyen mértékben csökkent újabb gyarmatok megszerzésének lehetősége a föld harmadik felosztásának idején, ugyanolyan mértékben csapott át ez a folyamat a gazdasági leigázás formájába. Egyes nagyhatalmak óriási hadseregük nyomásával s a kisebb államok állandó fenyegetésével jutnak ugyyszólván ellenérték nélkül nyerstermékekhez. Kiderült, hogy az emberek bőrének színe csupán ürügy a népek földjének, vagyonának és munkaerejének igénybevételéhez, mint ahogy a zsidókérdés sem volt egyéb, mint a fontosabb problémák leleplezése. Európában, pl. egy olyan 150 milliós államkörzet, melynek területén összesen nem él 2 millió zsidó, képes volt ezzel a problémával hosszú éveken át bibelődni, hogy ne kerüljön sor földreformra, munkaidő kérdésre, stb. stb. Idővel a bőrszín eltérésének hiányában már elegendő volt a bizonytalan faji származás hánytorgatása és azok állítólagos felsőbbségének kihangsúlyozása, hogy a földrajzi fekvésük következtében gazdaságilag kiszolgáltatott kisebb államok olyan politikai függőségbe kerüljenek, mely majdnem egyenrangú a gyarmati állapottal.

A föld harmadik felosztásának ügye így a birtokon belül levők haditengerészeti túlsúlya következtében a fehér népek egymás közötti harcába csapott át és megindult az exportáló államok második imperialista hadjárata.

A föld harmadik gyarmati felosztásának folyamata illetve előkészítése megy ma végbe s Anglia és Franciaország megakadályozni igyekezik azt, hogy legveszedelmesebb exportkonkurrensük oly túlhatalmat nyerjen, amellyel már az ő gyarmati birodalmuk létét is veszélyeztetni tudná.

HELYREIGAZÍTÁS

Szeptemberi számunk 729. oldalán a felülről számított 17. sorral kezdődőleg felcserélődött sorok helyesen a következőképp olvasandók:

Herr Wolf ismeri a Páris-rajongó Justh Zsigmondot, e nagyszándékú, emelkedett, de mégis inkább csak amatőrösködőn mozgó népimádót, de nem ismeri a pozitíven harcos, kuruc és radikális Justh Gyulát, akivel pedig a született magyarok és zsidós magyarok harcászalltak a feudális magyarok és svábból lett magyarok reakciós koalíciója ellen. Meg volt az oka, hogy miért nevezte Ady a zsidóságot kovásznak, miért találta első lelkes olvasóközönségét leginkább a zsidó középosztályban, stb.

H Á R O M V A L E N C I A I N A P

Irta: CSERESZNYÉS SANDOR

1.

Szótlan várta, míg Papa felkel az asztaltól. Papa elgondolkozva meredt tányérjára. A vacsorát gyorsan befejezték. Egyetlen táj bab és pár naráncs. Maria Teresa bokái remgtek, hat óra hosszat várakozott a kevés babra és narancsra. Reggel hattól délig, azután hazarohant. Hat órát állni a napon, tömegben! Micsoda hőség és micsoda illatok, micsoda beszédek és micsoda kin, mindenható Isten!

Maria Teresa keskeny, lesóványodott kezeire meredt. Papa is felállhatna már. Jaj, csak ne árulja el magát! Ha Papa észrevenné, ha Papa bármit is észrevenne, nem tudja, mit válaszolna neki. Felugrana, átszaladna szobájába, kiállna az erkélyre, vagy a fürdőszobába a zuhany alá menekülne. Hogy kívánja teste most a hűs vizet! A nagyon kevés szappan habtalan fekiüdne el bőrén. A reggeli tisztálkodásra szánt szappanadag felét felhasználja ma este, mert így, ebben az idegállapotban képtelen lefeküdni. Papa, kellj fel, — sikoltott volna, de idejekorán észbekapott. Papát figyelmeztetni szentségtörés lenne. Papának szuverén joga azt tenni, amit akar és amit Papa tesz, az helyes. De ma... Papa lehetne anynyi belátással, hogy ma... Jaj, csak meg ne tudja! Inkább feszeng még egy órát az asztalnál, csak ne vegyen észre semmit.

Maria Teresa végigsimított haján. Haja hullámosan fekiüdt és szabadon hagyta fülét. A valenciai leányok általában így fésülködtek. Maria Teresa görögös arcéle, fekete haja és olajosbőre pontosan olyan volt, mint sokszáz valenciai leány arcéle, haja és bőre. Most is pontosan úgy ült az asztalnál, mint sokszáz valenciai leány, Papa is úgy viselkedett, mint sokszáz valenciai Papa, akik a törzsfők elérhetetlen magasságából kormányozták többé-kevésbé népes családjukat. Sokszáz valenciai házban ez természetesen megváltozott az utóbbi hónapok alatt, de náluk, az ő családjukban szinte semmi sem változott. Maria Teresa is ugyanolyan szorongással ül az asztalnál, mint két éve, mikor még villájukban laktak és hírből sem ismerte mindazt, ami ma napjaát betölti. Sorbanállást, takarítást, főzést, közelharcot félkiló rizsért és darabka zöldszappanért, remegni, ha felbőgnek a szirénák és a kikötőben megszólalnak a légháritóútegek, futni a mercadotól a városi élelmiszerelosztóig, foltozni, varrni, mosni, négy emeletet lefelszaladni, ház mesternével zsörtölődni, igazoltatásokat végigizgulni.

Papa, Papa, felkelni Papa s a lábával önkéntelenül toppantott. Maria Dolores ránézett. Figyelmesen megmérte, szinte levetkeztette tekintetével. Maria Teresa elkerülte nénje tekintetét. Mereven nézett a nyitott ablak irányába. Maria Dolores követte szemével. Az ablak négyszögében az ősrégi kolostor homlokzatának egy darabja barnállott. A homlokzatról a köztársaság trikolorja és a csikos valenciai zászló csüngtek mozdulatlan a forró éjszakában. Maria Dolores még egyszer megnézte hűgát, azután elhúzta száját.

Maria Teresa asztalkendőjét babrálta. Már tucadszor simította le az abroszt.... Pedig kenyérmorzsa nem akadt az abroszon, hiszen kenyér ta-

lán egyszer egy héten került asztalukra. Napi száz gram kenyér volt a fejadag, de a kevés kenyér nagyrészt is a frontokra küldték és csak ha a hadsereget ellátták, került számukra is. Maria Teresa olybá vette a kenyeret, mint valamikor a francia cukrászda édességeit. A francia cukrászdába ritkán kerültek el, mindig erősen befelé éltek, a gyermekek életük legjavát a villa kertjében töltötték. Mig Anyácska élt, nyáron a tengerpart főenyén kergetőztek, télen Madridba látogattak négy-öt hétre Anyácskával, otthon meg, vasárnap délben, nagymise után Papa, Anyácska, Maria Dolores és ő a Teatro Principal hangversenyeire mentek, általában ugyanazokra a helyekre ültek, földszint, baloldalt, második sor, jobbára mindig ugyanazok ültek mellettük és a páholyokban. Madridban persze másfajta szórakozásaik voltak. Mindenekelőtt Papa nem jött velük. Ennek Maria Teresa örült. Félt akár önmagának is bevallani, restelte, de örült, hogy Papa Valenciában maradt. Papa lidércnyomásként nehezedett gyermekkorára. Papa ellentmondást nem tűró hangja, remek megjelenése, egész paterfamiliási méltósága, amelyet pillanatra sem tett le, zavarták. Madridban Paquo nagybátyja, az agglegény, széles arcán Gambrinus mosollyal és szivarzsebéből kikandikáló zsebkendőjével a világi örömeik megtestesítőjeként tünt Maria Teresa szemeiben. Koriátlan futkározások a Retiroban, pezsgő muzsika a Zarzuela színházban, déli korzó a Pradón — ez már a bakfis Maria Teresa világa volt, kirakatok a Gran Vián, autókirándulások Aranjuezbe és felejthetetlen napok San Rafaelban, a Sierra elegáns üdülőhelyén.

Az idegen is Madridból jött.

Maria Teresa összerezent. Mínta villanyáram járná át testét. Minden, minden az idegenre emlékezteti. A kolostor, itt szemközt, most karsárnya. Az idegen is katona. Az asztalkendő fehérsége — az idegen bal-karján fehér kötés ütött el lesült bőrétől. — Sebesült?

— Óh, csekélység, szóra sem érdemes — ütötte el az idegen. De amikor lesegítette a villamosról, világosan látta, hogy az idegen arca meg-rándult. Szemvillanásig sem tartott, mégis... ugylátszik, fájhatott neki. Talán megütötte karját? Maria Teresa sajnálta, percig igazán sajnálta az idegent. Viszont...

— Egészségetekre, gyerekek!

Most csak nem tulkorán felugrani, csak el ne árulja magát, csak vigyázni. Most, ha Papa, vagy akár Maria Dolores megkérdeznék, hol járt délután, összezavarodna, hebegne és ők mindent kiszednének belőle. Mindent? Mi is az a minden? Mi történe, ha most odaállna eléjük és azt mondaná: — Ma délután a Viverosban, igen, így mondaná, szóval a Viverosban megismerkedtem egy idegennel — hogy hívják? Kellemetlen, de nem tudja — egy idegennel és az idegen — de nem, erre gondolni is rossz. Papa arca elsötétedne, csak úgy mint Rosarioé. A székesegyháznál vált el az idegentől és Rosario, a Castellartól lépésről-lépésre követte őket. A másik oldalon jött ugyan, de folyton mögöttük és alig vált el az idegentől, már ott is termett: — Maria Teresa merre járkálsz? — kérdezte. Dolgod volt? Láttam! Tudod, hogy ki ez? Egy idegen, egy istentelen, egy jöttment és te, spanyol leány, katolikus, ezzel járkálsz? Maria Teresa ez szégyen! Remélem, hogy véletlen volt? — Fel akart fortynni, de tudja Isten: nem volt hozzá kellő bátorsága vagy fáradt volt? Tény, hogy nem válaszolt. Rosario hangja hidegen csengett: — Mennyit gyűjtöttél?

Maria Teresa már akkor elutasította a gyűjtést, mikor Rosairo elsősízen szóba hozta. Nem, nem akar bonyodalmat életében. Nem gyűjt. Semmit nem gyűjt, nem akar gyűjteni, nem képes gyűjteni, sorbanállni, főzni, takarítani, fáradt és nem... — Maria Teresa, aggódom érted! — Rosario fenyegetőleg állt eléje: — eljön a nap, mikor számot kell adj minden percedről. Mit hozol fel majd mentségedre? Mikor vetted utoljára magadhoz az Ur testét? Mikor gyóntál? Miért nem akarsz a szent háború martírjain segíteni? Maria Teresa, félek, hogy akkor majd nem tehetek érted semmit sem. És ma?... Tudod, kik ezek? A halálos ellenségeink, Maria Teresa, mindenki, aki szóba ereszkedik velük, tisztátalanná válik és félelenség. Maria Teresa, nem akarsz gyűjteni, s még ez is? Apád tud felőle? Nem hinném, hogy tudná. Akarod, hogy megtudja?

A leány testében felszökött a vér. Papa a rádióval bibelődött: „Aqui Union Radio, Valencia“ — gongütés és újból a náthás férfihang: — „La Palabra“, a beszélőújság késő esti hirei. Maria Teresa felkelt. Most... most ideje, hogy meglépjén. Maria Dolores az estilapot böngészi, apja a készsülék elé huzza karosszékét. Lábai remegtek míg az ajtóig ért.

Szobájában nem gyűjtötte meg a villanyt. Az uccáról felszivárgott a zaj. Lázasan kereste a szappant. Kétségbeejtően kis darab rosszillatu zöld szappant vett elő. Kincs. Pár nap múlva talán ez is elfogy és ki tudja, mikor adnak újból? — Akarsz szappant? — kérdezte délután Rosario. — Ha jó kislány leszel, talán szerezhetek neked kevés francia szappant. Jóságú, habos szappant. De ezt nem adják ám ingyért, Maria Teresa!

A fürdőszobát is sötétségben hagyta. Magára zárta az ajtót. Végre, felsóhajtott. Papa rádiózik, Maria Dolores olvas és ő itt magában... Magában? Az idegen elkíséri ide is. Nem akarja. Holnap reggel a mercadoban rizst adnak. Rizst, de olaj nincs, mihez kezdhet rizzsel olaj nélkül? Semmi sincs, semmi, átkozott háború, miért és meddig?

— Kis türelem, kevés kitartás és minden jóra fordul — az idegen hangját hallja, szinte mellette áll és mondja, a hidon mondta, félötöt mutatott karórája mikor a hidon jöttek és az idegen ezt mondta. A sötétségbe markolt. Egyedül volt mégis. Az ajtórésen jazzmuzsika szűrődött át. A hangszóró teli torokkal harsogott. Most a zuhany elnyomta a zenét. A zuhany mindent elnyomott. Kilozte karjait, behuzta, végigsimitotta combjait, térdben hajlitott lábát, kebleit. Félóra múlva alszik. Holnap reggel hatkor felébred, hétre már a csarnokban van, délig, délután olvas és

....négykor találkozik. Találkozik az idegennel. Vakon tapogatózott, míg elérte a vízcsapot. Lecsavarta. Csobogva folyt a víz a kádból. Az ajtón kopogtak:

— Maria Teresa, elkészültél végre? Engedj be! — Maria Dolores hangja türelmetlenül sürgette: — órákat töltesz benn. Én is le akarok feküdni.

Fürdőköpenyébe bujt. A nagy francia kettőságy világított a sötét szobában. Maria Dolores megvetette az ágyat. Karórája az asztalkán hevert. Felvette és az ablakig ment, hogy megnézzé, hány óra. Tizenegy.

Az idegen most a Capitolban ül. Megmondta: — mit csináljak? Moziba megyek és így etelik a féléjszaka. Nehezen alszom el. Féléve, hogy nem aludtam ágyban. Leszoktam az ágyban alvásról.

Ostoba amerikai film megy a Capitolban. Mézédés, csupa nyávogó

bestia és ellenállhatatlan szépfíu. Szirup. Maria Teresa nem szereti a Paramounth szirupjait. De talán még sem lenne most rossz az idegen mellett ülni, az idegen se szereti ezt a fajta filmet, Maria Teresa meg egyenesen két esztendeje, hogy nem volt moziban. Papa elvei. A háború alatt nem járnak sehová.

— Mi semlegesek vagyunk! — mondta az idegennek és az idegen megkérdezte: — Magukra nem ejtenek bombát az olaszok?

Tulajdonképpen azért hagyták ott villájukat a tengerparton, mert a bombák már tulközel csaptak le. Itt, a székesegyház mögött, öreg paloták és kolostorok negyedében még sohasem bombáztak. Véletlen? Maria Teresa maga sem hitte, hogy véletlen. Láta a lebombázott nazareti gyermekkonházat és a kikötő körül a Grao romjait, ahol a matrózok és a rakodómunkások laknak — azokból csak téglarakások és gerendadarabok maradtak és az ő negyedükre, egy kilométernyire légvonalban a parttól, még soha semmi...

Csillagos, gyönyörű éjszaka volt. Ilyen éjszakákon jönnek. Felbőg a sziréna, az égbolton csillagok pattannak, vörös golyók cikáznak és ahol a bombák bevágnak, pillanatra nappali világítás villan. Maria Teresa az ablakból nézte. A refugio messze van, nem érdemes lefutni, s errefelé amugysem bombáznak, itt a katedrális, Des Agnes márkai palotája, a Hotel Inglés, az érseki rezidencia, nem érdemes lefutni. Rosario is errefelé lakik. — Akar velem találkozni? — kérdezte az idegen — még van három napom, azután elutazom.

Három nap? Az kevés vagy az örökkévalóság. Nos, Maria Teresa ugyekszük, nehogy a három napnak jelentősége legyen. Emberek vagyunk és ez a fiu három nap mulva elutazik. Oda, ahol minden percben tizszer is meghalhat. Idegen itt és Paramounth sziruppal üti el éjszakáját. A karja talán még meg sem gyógyult. Miért ne találkozzék vele?

— Így hát négykor, megfelel? — Maria Teresa bólintott. — A Castellaron, az Ateneo előtt, akarja?

— Nem, ott túlnepes, — de ezt nem mondta meg az idegennek. Nem fontos, hogy vele lássák. — Talán inkább az Avenidán?

— Ahogy kívánja, — s az idegen mosolygott. Maria Teresa zavarba jött. A mosoly mögött sok minden rejtőzhetett. Ha nem felel meg neki, legfeljebb nem jön el, a leány vállat vont. De nem, ez nem lehetséges. Három nap mulva ez az ember a halálba utazik, Dios mio, s mi emberek vagyunk.

A fürdőszobában elcsendesült. Az ebédlőben Papa még rádiózott. A hangszóróból öblös férfihang tört elő: „Parte oficial de guerra...” Hivatalos frontjelentés. Maria Teresa nem figyelte. Nem érdekelte. Mi semlegesek vagyunk, mondta az idegennek és ezt nem frázisnak szánta. A háború kitörése előtt pár nappal apja egyik vasárnap otthagyta a nagy misét. A miséző kanonok prédikált és apja szentbeszéd közben lábujjhegyen kiment a katedrálisból. Odakint, a napfényes téren Papa összevonta szemöldökét: — Templomba imádkozni járok, nem politizálni... Maria Teresa előbb várta a Miguelete összeomlását, semmint apja otthagyja a misét. De Papának bogarai vannak. A kanonok tényleg furcsákat mondott. Maria Teresa nem is értette meg tulajdonképpen, mit is beszélt, de a Falangát különösen sokat emlegette, arra emlékszik. Papa nagyon ideges volt, kivörösödött és csak a Principalban csillapodott le. Akkor vasárnap

Mendelsohn skót szimfóniáját játszották, gyönyörűen, Manuel Izquierdo vezényelt és az volt az utolsó békevasárnap. Délután Papa a kertben rózsákat vágott és csokrot kötött. Tudták, hogy a temetőbe indul anya sírjához. Maria Teresa nagyon szerette volna, ha magával viszi, de Papa nem akarta, hogy a lányok meglátogassák Anya sírját. Mikor anyját eltemették, akkor sem voltak kint a temetőben... Miért? Ez is Papa egyik bogara volt és Papát úgy kell vegyék, mint amilyen. Vajjon mit szólna Papa, ha tudná, hogy...

— Ma nem fekszel le, Maria Teresa?

Maria Dolores az ágy szélére telepedve fészülködött. Maria Dolores szőke volt, pontosan ellentéte hugának, szemei kékek és egész lénye hideg, elutasító. Nem épült közöttük sohasem barátság. Testvérek voltak, de nem barátnők. Maria Dolores és Rosario osztálytársnők voltak, azonfelül kebelbarátnők is és ha Rosario elmondja, akkor csuf komédia kerekedik a dologból.

— Hallod, nem fekszel le? Későre jár.

— Még nem vagyok álmos, Maridolor.

— Mindegy, éjjél felé jár.

Éjjél felé? Maria Teresa sóhajtott és megfordult. Maria Dolores lefeküdt. A lesötétített város felett vörös és fehér fénypontok imbolyogtak. A cirkáló repülőgépek lámpái.

Ilyenkor ér véget az előadás a Capitolban. Vajjon előadás után elmegy még valahová!? Ftatalember és Valenciában a háború óta rengeteg a szép nő... Különbemis három nap az élet számára. Három nap mulva front, lövészárkok, borzalmas, jaj, de borzalmas lehet a front... de mégsem szeretné, ha előadás után a lányok...

Maria Teresa ajkába harapott. Mi történt vele? Jön egy idegen, ...egy jöttment, egy... de nem igaz! Majdnem sikoltott. Rosario nem ismeri őt: lehet, hogy mások igen, de ő, ő nem. Nem! Holnap négykor találkoznak. Maria Teresa gépiesen térdreereszkedett. Aprógyermek korától imádkozott lefekvés előtt, ritkán értelemmel, inkább megszokásból. Miatyánk, ki vagy a Mennyekben... jaj csak ne bombáznák három napig az Alameda kaszárnya környékét, pedig ott szoktak bombázni... bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsájtjuk az ellenünk vétetteket.. Maria Dolores figyelni szeme sarkából. Mit akar tőle, figyelni? Ha az idegen akarja, kimegy vele a Castellorra is. Három nap mulva, ki tudja, merre jár és emberek vagyunk, mindenekelőtt emberek... Befejezte már? Befejezte már az Ur imáját? Nem lehet, nem szabad, hogy ez az idegen ennyire belépjen az életébe. Nem akarja. Háttha ez is olyan, mint amilyenek a többi mondja Rosario, a vörösök idegenlégiója és ő egy ilyen... Üdvözlégy Mária, malasztal teljes, az Uj vagyon tevéled és áldott a Te méhednek gyümölcse, Jézus. Nem akarja, nem akarja, ő egy spanyol leány és ez meg ki tudja, honnan szakadt ide, valami vad, brutális jöttment... Mikor a forradalom volt, remegett, az uccákon sok-sok ember szalagált revolverekkel, fegyverekkel, remegett, de senki sem bántotta, nem szidták és Dolores vőlegénye éjjel beugrott a villa kertjébe, a kaszárnyából szökött ki, az ifjufalangisták mind ott voltak az Alamedában a tisztekkel, mesélte Juanillo és lihegett, sok gépfegyverünk van és nekik, a vörösöknek semmi, most megyek Alicanteba, segítségért. Így mondta és Maria Dolores izgatottan kérdezte: — Miért erősítést? Hiszen láttam,

azoknak vadászpuskákon és revolvereken kívül semmijük sincs...

— De sokan vannak és a Turia hidján felállítottak egy gépfegyvert is, épp a kaszárnyával szemközt. Alicanteből erősítést hozok, hogy hátbatámadhassuk őket. Juanillo evett és eltűnt. Mire visszajött Alicanteből, a kaszárnyát már elfoglalták, neki szerencséje volt, nem tudták, hogy ő is... És ma kapitány a madridi központi intendencián, tiszt a vörösök-nél. Maria Teresa ezt nem igen érti, de amikor Maria Dolorest megkérdezte, olyan furcsán nézett rá, hogy nem firtatta tovább. Papa sem szereti Juanillót, azt mondja üres. Papa csak a saját kényelmét és saját magát szereti. Vajjon az idegenhez mit szólna Papa? Istennek Szent Anyja, imádkozzál érettünk, bűnösökért, most és halálunk óráján, Amen... Nem, ma nem képes odafigyelni, a térde már fáj.

— Végeztél, Maria Teresa?

— Végeztem.

Maria Dolores nyujtózkodik. Ásit: — Miért ez a nagy buzgóság ma, Maria Teresa? Még nem láttalak ennyi ideig imádkozni. Történt valami?

— Semmi sem történt, Maridolor.

Hangja hamisan cseng. De Maria Dolores úgy látszik nem törődik ezzel. Elgondolkodva mered a mennyezetre. Maria Teresa az ágyra ereszkedik. Forró, kibírhatatlanul forró az ágy. Nem találja helyét, fészkelődik. Lerugja a takarót. A párnák, a lepedő árasztják a hőséget. Vagy neki van melege? Minden párna külön-külön lázadozik a hőség ellen. Jaj, ebből nehezen lesz elalvás. Megint járkálni fog a szobában, megint kikönyököl az ablakon, figyeli a néptelen uccát, a kolostor kapujában őrtálló katonát, a katona hanyagul fegyverére dől, vadászpuskával állnak őrséget a kolostor kapujában, Maria Dolores azt mondja, hogy még puskájuk is kevés és a mieink megeszik őket, de ez már két éve tart és még mindig semmi? Ezek énekelnek, nevetnek, nem, ezeknek sincs több ennivalójuk, mint nekik, hiszen a mercadoban, meg az élelmiszerelosztóban ott állnak sorban vele a vörösök asszonyai is: — A maga férje komiszár? — Igen, brigádpolitikai komiszár.

— Mit ir?

— Semmit. Hogy jól van és győzni fogunk.

Az alpolgármester feleségével is állt egyszer a sorban. Maria Dolores azt mondta, hogy ezeknek bőségesen van mindenből, hogy tyukhust ebédelnek és pezsgőt isznak, az asszony meg félkiló babért és 200 gram olajért várákozott déltől-estig. Rossz dolog várákozni, rém rossz, az alpolgármesterné mégis várákozott. Egyszerű, kedves asszonynak látszott. Neki ki kellett mennie, körülnézett, az asszony minden további nélkül átvette kosarát és biztatta: — Menj csak, én majd addig fenntartom a heiyed... Mire visszajött az asszony, átadta kosarát: — Jól van, kislány, állj csak be... — Papa megkérdezte, mikor este vacsoránál elmesélte: — Remélem megköszönted neki? Nagyon rendesen viselkedett...

Maria Dolores pulykavörösén rikácsolta: — Gyilkosok, rablók, mind fel kellene kötni!

Papa letette kanalát, ránézett Maria Doloresre: — Az én asztalomnál ezt a hangot nem tűröm. Míg én vagyok az ur a háznál, itt nem rendezünk népgyűléseket, Maria Dolores. Érted? — De Maria Dolores nem hallgatott el: — Furcsállom Papa álláspontját. Maria Teresa buta liba, de Papa, aki keresztény katolikus erkölcsi alapon áll s még védi ezeket?

Akik a katedrálisból intendenciát csináltak?

Papa mosolygott. — Maria Dolores nem vagyok hajlandó vitába szállani veled. Apád vagyok és kész. Viszont egy megjegyzést mégsem hallgathatók el: bármennyire helytelenitem, ha katedrálisból intendenciát csinálnak, az nem tartozik ide. Viszont a Juanillo is egy ilyen intendencián tevékenykedik. Pedig tudtommal még nem is olyan régen — Papa lehalkította hangját — Juanillo másként vélekedett bizonyos ügyekről.

— Maria Teresa, holnap hova mégy sorba állni?

— A csarnokba. Hát ha adnak babot.

Melege van. Hogy Maria Dolores beszél, mégjobban érzi a meleget. Nem szeret Maria Doloresrel beszélgetni. Pedig Maria Dolores ma beszédes kedvében van.

— Szegény kislány, micsoda kin lehet számodra ott ácsorogni, szedettvedett népség között órákig.

Valamit morgott. De a könyörtelen Maria Dolores nem engedett.

— Mi? — kérdezte mégegyszer.

— Hát... megy ez is.

— Borzasztó. Míg másfelé a lányok tenniszeznek, táncolnak te életed legszebb éveit így töltöd. — Maria Dolores suttogóra fogta: Viszont ez már nem tart sokáig. Meglátod, jönnek jobb napok, mikor az ember nem kényszerül mindenféle csöcselék előtt térdetfejet hajtani.

Maria Teresa oldalára feküdt. Feje zakatolt. Mit akar tőle Maridorlor? Miért mondja ő is ugyanazt, amit az idegen? Az idegen is ezt mondta, amikor a hidon jöttek és ő megnézte karóráját. — Még kis türelem, kevés kitartás és minden jóra fordul. Az idegen rosszul beszél spanyolul, de érdekes, mindent jól megértett, amit mondott. Valahogy olyan komolyan, egyszerűen beszélt hozzá, Maria Teresával még sohasem beszéltek ilyen komolyan, ilyen emberszámba még sohasem vették. Pajtásai ostobaságokat beszéltek, tréfálkoztak, Papa lekezeli, Maridorlor fölényes, libának nevezi és akkor jön egy idegen, aki tanulmányairól kérdezi, Blasco Ibanezről beszél — mit akarhat tőle ez az idegen? Mésélt lányokról, hogy hazájában hogyan élnek a lányok, egyszóval komoly dolgokról és ő, Maria Teresa, mégsem unatkozott egy pillanatig sem. Furcsa, de még soha senkivel sem érezte magát ilyen jól, mint ezzel az idegennel. Mit akar tőle? Mert hogy akar valamit, az biztos. Ha arcátlan lesz, otthagya. És egyáltalán miért gondol rá. Ki ez? Mi ez? Maridorlor egyszer azt mondta, hogy idemenekült sötét figurák. Ez is egy ilyen lenne? Nem, ez nem lehetséges. Nem lehetséges...

— Miért hánykolódsz úgy? Beteg vagy?

— ...

— Szegénykém, a te idegeid is tönkrementek. És ez az ennivaló! Te, kislány, hallod?

— Igen.

Maria Dolores felült. Egész föléje hajolt. — Te, holnap, ha sokan állnak a Mercadoban sorban, akkor kezdj el beszélgetni azzal az asszonnyal, aki melletted áll. Mondd, hogy éhes vagy, érted? Ezzel nem hazudsz? Szóval azt mondod, hogy vannak ám, akik jól élnek, nagyon jól és míg mások jól élnek, bőségben, addig nektek sorban kell minden falatért remegnetek. Igaz? Mond' ezt, de nézd meg, nincs-e a közelben asalto. Ha

esetleg kiabálnának, akkor tagadd le.

A lány nem felelt. Maria Dolores megbökte: — Alszol? Érted, mit mondtam?

— Halottam, de ez nehéz, mert ott az asszonyok nem szeretik az ilyesmit hallgatni. Meg én még nemis láttam azokat, akik jól élnének.

Maria Dolores felcsattant: — Ez nem fontos. Csinálod, vagy sem? Akarsz csokoládét? Tejkonzervet? Sonkát?

— Te tudnál ilyesmit szerezni?

A leány halkán nevetett:

— Mindent lehet, csak akarni kell. Akarj te is, akkor én is akarok...

— És te, ha ilyesmit szerezhetsz, Papának például mért nem szerzel?

Maria Dolores nem válaszolt. A csönd súlyosan ereszkedett a szobára. A Dóm órája négy rövidet és egy hosszút üt. Egy óra. A Capitolban már régen vége az előadásnak. Ilyenkor már csak a rosszházak tartanak nyitva, meg a Shangháj. Utálatos lenne az idegen valahol ilyen helyen. Érdekes, el sem tudja képzelni. Vajjon „azokkal“ a lányokkal is olyan komolyan, kedvesen beszélne? Vagy berugna, hebegne, tántorogna? Undok, nemis akarja látni ezt a képet.

Majd meggyul, mindene izzik. Fel kellene ugrani, de mintha ólomsúlyok kötöznék az ágyhoz. Hosszu az éjszaka, sohasem lesz már reggel? Reggelig négy-öt óra, hat óra míg a Mercadoba megy, tizenkét óra ebédig. Tizenöt óra még és az Avenidán szembejön vele az idegen. Tizenöt óra kilencszáz perc, ötvennégyezer másodperc. Végtelenül sok. Felugrott. Letépte hálóingét és magárarántotta a takarót. Egy-kettő, három, négy, öt, hat, hét, nyolc, kilenc, tíz, tizenöt, tizennyolc, huszonkettő, huszonhá... huszonhá...

2.

A házmesterné megállította: — Kisasszony, postája van.

A levél borítékján idegenszerű széles betűkkel a neve. Percig elállt a lélegzete. Ez tőle jön. Tehát mégis irt. Mégis. Nem hitte, hogy írni fog. Illetve — biztosra vette, hogy írni fog. Azonnal irt. Irt. Ezt a papírt az ő ujjai fogták, ezeket a betűket ő rajzolta. Mért néz oly ostobán a házmesterné? Hogy ő is kap levelet? Élete első levele, amit idegenember irt neki. Idegen? Dehogy idegen. Életében még nem akadt, aki ilyen közel lenne hozzá. Idegen? Nem, nem, nem. Ő nem idegen. Ő az Ő. Fel kellene tépje a borítékot, el kellene olvasnia azonnal a levelet, a levelet, az ő levelet. De majd odafent. Maria Dolores a konyhában pepecsel, Papa a városban, ő egyedül lesz az ebédlőben, nem, jobb lesz a leányszobában, de ott sem, inkább a fürdőszobában. Magára zárja az ajtót, *magukra* zárja az ajtót és a fürdőszobában ketten lesznek, az idegen és ő. Barcelonában van, él, átkelt a tengeren, pedig hogy féltette, a tengeren éjjel, titokban lopózott Valenciából Barcelonáig kis bárkákon, hogy remegett, ne legyen semmi baja — mi ez, ez a szerelem?

— Megint késtél, Maria Teresa!

Maria Dolores ellenséges hangját nemis hallotta. Nővére meg se nézte, már ment is vissza a konyhába. Maria Dolores se tegnap, se tegnapelőtt nem szólt hozzá, nyolc napja nem beszél hozzá, haragudhatik reá valamiért. Aznap, mikor Vele megismerkedett, akkor beszélgettek utol-

jára, már nemis emlékszik mit, csak azóta haragszik. Rosarioval reggel találkoztak, az is haragszik rá, elfordította a fejét. Mindenki haragszik rá. Azért, mert Vele járt, mert együtt volt vele három napot? Micsoda három napot! Három nap — mikor lementek a Mercado de Floresbe, a virágpiacra, csupa rózsza, csupa szegfű, csupa szín és illat, ő belékarolt és Maria Teresa nem huzódott el, majd elszédült, olyan bódítóak a rózsák és olyan boldog, hogy Vele lehetett. Milyen szép ez a város, Valencia, az ő Valenciája, most sokkal szebb, mint azelőtt. Még az asszonyok is, a sorban, azok is mások, mintha mások lennének. Ma szóbaereszkedett egy nénikével, aki három személyre vásárolt. Önmagának, meg a két lányának. Egyik leánya, „olyan idős, mint Maga, kisasszonyka“, lőszergyárban dolgozik, a másik meg a katonai szabóságon. Egyik fia elesett, a másik Teruel körül őrmester egy brigádnál. Szegény néni, sajnálta. — Szegény az ördög, mert nincsen lelke — nevetett a nénike — jól van ez így. Majd ha vége lesz mindennek, akkor meglátja, milyen jórafodul a sorsunk. Addig csak eszük a babot, meg a lencsét és bizunk Negrinben. Igaz?

Kinyitotta a fürdőszoba ablakát, mert sötét volt és ilyenkor még nincsen villany a magánházakban. A világossággal együtt a hőség is beáradt a szobába. Érdekes, milyen négyszegletesek a betűi. Maridolor leveleit látta, Juanillo betűi keskenyek, inkább nőiesek. De ezek a betűk férfiasak, bátrak. Ezek a betűk olyanok, mint ő maga. Jézusom, mint az ő szemei olyan nyitak. Ő, de rossz — miért ez a szertartásos megszólítás? Hát barátnőd vagyok csupán. Szeretted barátnóm! Szeretted — az jó. De barátnő? Mennyivel kedvesebb lenne így: Szeretted Maria Teresa! Majd megírja neki, hogy legközelebbi levelében már így szólítsa. Mikor ír? Mikor kap legközelebb levelet? Kap-e? Istenem, fronton van, ki tudja, fronton s mit hoz a következő perc? Nem, nem, nem! Nem akarja. Ha nem akarja, nem esik bántódása. Különbenis ott fenn most csönd van. Ő mondta. Amit ő mond, az igaz. Mikor látlak megint? — ezt kérte tőle harmadnap este. Ő mosolygott:

— Ha előbb nem, hát a háború befejeztével, Maria Teresa.

— De az sokára lesz, kedves.

— Nem lesz sokára.

Oly határozottan mondta. Maridolor hazudik, Juanillo hazudik, Rosario hazudik, csak neki van igaza, neki. Ha ő azt mondja, hogy nemsokára, akkor biztos, hogy nemsokára. Olvasol valamit? — kérdi. Igen, olvas. Mindent megtesz, amit csak akar. Mire viszontlátja, már más Maria Teresát talál. Most már hiába mondaná bárki, hogy buta liba, eddig igazuk lehetett, ezentul másként lesz. Olyan akar lenni, hogy ő ne valljon szégyent vele. Rossz ember, csak két oldalt érdemelt tőle? Maria Teresának most nyolc oldal sem lenne elegendő mindahhoz, amit el akar neki mondani.

De hol is írja meg a választ? Itthon nem lehet. Minden percben megzavarhatják, megkérdezhetik, mit ír, kinek ír? Mit válaszolna? Barátnőjénél írja? De az nem értené meg. Ki kell találjon valamit. „Remélem emlékszel még, miről beszélgettünk?“ — hát el lehet azt felejtetni? Nem lehet, s bármi is legyen, nem felejtí el.

Mit tettél velem? Még soha, de soha sem érzett ilyet. — De én hiszem, hogy van Isten! — mondta neki Maria Teresa és várta, mit szól hozzá. Ha kitör, ha gunyolódik, ha kicsufolja? Mit várt tőle? — És? —

Az idegen csodálkozott, Maria Teresa meg elpirult, dadogott.

— Hát, hogy tudjad, én mindennap imádkozom is!

— Ez rád tartozik. De miért meséled el nekem? — Az idegen nevette. Maria Teresa megfigyelte: nem tetetett. Hát akkor mért mondja Rcsario...?

— És te, te hiszel?

— Én, ha érdekel, nem vagyok hívő — most izgult a leány, mit is fog mondani — de tiszteltem más becsületes meggyőződését.

Ez nagyon szép volt tőle. Oh, de jó vagy te idegen, milyen jó lenne veled együtt leélni egy életet és milyeneket hazudtak felőled. Maria Teresa szemei szaporán pislogtak. Az öröm könnyei ezek. Örül neki, az idegennek.

— Nekem te olyan vagy, mintha spanyol lennél — vallotta be neki Maria Teresa. Nyolcoldalas levelet ír neki. Megbünteti. Mindent megír neki, hadd lássa, mit tett vele.

De hol írja meg? Meg lehetne próbálni... megpróbálhatná talán az Ateneóban. Ott most könyvkiállítás van és az íróasztalok szabadon állnak. Az Ateneóban? De mi lesz, ha valaki meglátja ott? — Az a pokol — mesélte egyszer Maria Dolores — a vörösök orgiákat rendeznek az Ateneóban, ott dőzsölnek, fajtalankodnak és jaj lesz annak, aki csak átlépi az Ateneo küszöbét. Számontartunk mindenkit, aki oda jár.

Maria Teresa megborzongott. Elkárhozik? Mond még két Üdvözlégyet magának, de elmegy. Ha meglátják? Látták. Papa? Papával lehet beszélni. Könyvkiállításon volt — ezt mondja Papának. Ez nem hazugság. Ott volt a könyvkiállításon. Hogy mit csinált? Nézte a könyveket. Milyen könyveket? De nem törődik semmivel, irni *kell* neki és ha faggatják, odavágja — Levelet irtam szerelmesemnek!

— Kiinek? — Papa ugy tesz, mintha rosszul hallaná, MariGolor kajánul nevet. — Talányos és szerelem? És ki az, ha szabad érdeklődnöm? Megmondja? Meg fogja mondani.

— Egy idegen.

Azután jöjjön, aminek jönnie kell. És délután ötkor felmegy az Ateneoba. Ateneo Popular Valenciano. Még ha orgiát ülnek, akkor is felmegy. Megírja neki, hogy honnan irt. Mít szól hozzá ő? Érzi, mit tesz érte? Érte?

3.

Maria Teresát a tömeg előrenyomta. Egész a városházáig nyomta. A Hotel Mexico és a Calle de la Sangre sarkáig, ahol az „Hijas de Maria“ küldöttsége várakozott. A „Mária leányok“ elegánsan kiöltözve, tréfalálkozva várakoztak. Kezeikben virág. A virágokat a katonáknak tartogatják.

— Pedro is felvonul a századával...

— De kedves...

— Ki a Pedro?

— A vőlegényem.

— A Pedro rémelegáns fiu. Ismerem. Jól választottál.

— Két kitüntetése van. A navarrai brigáddal vonul fel.

— Nagyszerű. Mikor esküztök?

— Papa most átalakítja a házat és ha elkészül, akkor megesküszünk. Még három szobát és garázst épített.

— Már alakítjátok át? Megrongálták a bombázások?

— Óh, dehogya, felénk nem bombáztak, csak azok a nyomorultak. Gyermekotthont rendeztek be és az uccáról mindenféle rongyos kölyköt becsődítettek hozzánk.

— Kellemetlen. Ti hol laktatok addig?

— Mi is ott laktunk, hiszen a ház nagy. De képzeld el ezt a helyzetet. Egy fedél alatt lakni velük. Szerencsére...

Maria Teresát tovább sodorta a tömeg. A Maria lányok mellől messze került. Most pontosan szemben állt az Anteneoval. Az Ateneo erkélyéről három vadonatúj óriási zászló lóg. A középső vörös és arany, közepén az igával és nyilakkal. A másik az olaszoké, a harmadikon meg óriási horogkereszt. Az Ateneo. Maria Teresa ideges volt. Az utóbbi napokban annyi mindent történt. Megviselte.

Ő már legalább három hónapja, hogy nem írt. Egy sort sem. Maria Teresa nem akar ilyesmit feltenni, de nem, ez nem lehetséges. Az nem. Biztosan külföldre ment ő is. Ha írhat, akkor írna. Irna. Maria Teresa egy guardiacivil mögé került. A csendőr csákóján fehér szegfü. Három éve, hogy nem látott ilyen csákót. A csendőr egy asszonnyal enyelgett, az asszony huzalkodott, de a pedrettbajszú legény nem tágitott.

— Itt vannak ám igazán szép lányok, mi? — rikkantotta és a másik csendőr pár lépésről rákaecintott.

— Majd megkóstoljuk, milyen izüek, komám. Elvégre felszabadítók lennénk...

Maria Teresa mereven nézi az Ateneot. Pár napja két zászló lengett még az épület ormán. A háromszínű köztársasági és a sávos valenciai. Csak a zászlók színe változott meg? Maria Teresa nem tudta mit érez, de nem érezte jól magát. Szíve összeszorult. Ott, a tulsó járdán álltak veje is, az idegennel. Az idegenen zöld ing volt, ujja felgyürve és karján fehér kötés. Pontosán ott álltak, ahol most a flechák, a kékinges gyerekek. Ott álltak ők ketten és az ő szőke haja még szőkébbnek tűnt az őszi napsugárban. Három hónapja nem tud semmit. Talán valahol a Pyreneusok egyik völgyében, talán... de nem, nem, nem: meghalt. Megölték. Ha meghalt, ezek ölték meg. Akiket várnak, akik jönni fognak, akik várják őket — azok... Ők gyilkolták meg. Jaj, — de nem kiáltott. Nyugalom Maria Teresa, ő él. Ő él, mert nagyon akarja. Egy nap majd levelet hoz a posta tőle és ez lesz Maria Teresa legboldogabb napja.

Ma rossz napja van, nagyon rossz napja van. Papának sincs valami jó napja. Reggel, Maria Dolores mielőtt elment volna, megkérdezte:

— Remélem, Papa is megtisztelti jelenlétével a bevonulást? — gunyosan kérdezte, érezte a gunyt minden szavából, fölényes mosolyából. Papa, szegény, sajnálta Papát, olyan öreg volt és olyan furcsa, úgy bántotta, ahogy Papa halkán válaszolta Maria Doloresnek:

— Sokan lesznek és nem kapok levegőt. Az asztmám...

— Óh, ez ne aggassa Papát. Én megfelelő helyre juttathatom Papát. Maria Dolores megnyomta, hogy „megfelelő helyre“. Ez úgy hangzott, mint valami rossz, nagyon rossz. De Papa nem vette észre. Vagy nem akarta észrevenni? Ha Maria Teresa észrevette, akkor Papa biztosan észrevette. De nyugodtan mondta:

— Kiülök a kertbe és a rádióközvetítést hallgatom.

Maria Dolores elrobogott. Most már nem laktak a katedrális mögött.

Megint kint laktak a tengerparti villában, Maria Dolores autón jár haza, „Coche oficial“, hivatalos kocsí, ez áll a kocsin. Szakácsnő főz és ő lassan előkeresi régi könyveit. Ószre beiratkozik — így tervezi. De...

Maria Dolores állandóan egyenruhát visel, vörös sapkát, kék inget, vörös nyakkendőt és valami kitüntetésre vár. Az új lap hozta a nevét, Rosarioét és Juanilloét is. „A vörös rémuralom alatt nagy szolgálatokat tett Maria Dolores“ — így írta a lap és ezért kitüntetés jár. Már napokkal az olaszok bejövetele előtt Maria Dolores csomagokat cipelt haza, a csomagokban kék ing volt, revolver, töltények és egyik este Juanillo is befutott, frissen beretválva, kövéren.

— Oilá kislány, hogy vagy? Most majd szerzünk neked is egy fiút, hogy ne lógasd az orrod — Juanillo megveregette az arcát — most meglátod, micsoda remek fiúk jönnek. Az ilyen jóképű lányoknak csak válogatniok kell. Mi az talán, nem is tetszik?

— Fáj a fejem Juanillo, ne haragudj...

Papa, szegény Papa, az utóbbi időben párszor komolyan beszélt vele. Azaz nemis beszélt, csak ültek a szobában, kettesben és Papa felsőhajtott. Azután megkérdezte:

— Hol késik Maria Dolores? Merre járkál, Istenem, merre járkál ez a leány?

Ő nem válaszolt, Papa csak sóhajtott... Ránézett és hallgattak. A villában már külön szobát kapott. Maria Dolores megtartotta a régi leányszobát, ő meg a Papa hálószobája mellé költözött, abba a szobába, ahol Anyácska meghalt.

A csendőr odébbállt. Kis szél kerekedett, belékapott a zászlókba, az Ateneo tetején lobogtak a zászlók. Az erkély a nagy kiállítási teremből nyílik. A nagy kiállítási teremben köröskörül asztalok álltak, papírral, tentával, tollszárral és aki akarta, irhatott. „Queridissimo mio“ — írta. Ott, mindig ugyanannál az asztalnál, a sarokban.

A tömeg megmozdult. A sarkon túl muzsika szólt. Induló. A Mária-lányok énekelték a Falanga himnuszát: „Cara al sol...“ Az Ateneo erkélyajtaja megnyílt. Katonák, agyonzsinórozott kékingesek özönlöttek az erkélyre. A Calle de la Paz felől menetoszlop fordult a térre. Maria Teresa elszédült. Szíve összeszorult, úgy érezte hirtelen, hogy nem bírja ki tovább, benyomult az emberek közé, egy asszony meglepetten nyitott utat, egy szúrosszemű férfi megnézte és elfordította fejét. Maria Teresa már nem is látta merre megy, mert a könnyek ellepték szemeit, remegett, minden erejét megfeszítette, hogy visszaszorítsa feltörő zokogását, de vadul, ellenállhatatlanul kitört belőle, karját egy ház falának szorította, arcát karjára fektette és sirt.

A tömeg felett zászlók húztak és csengő zenére vonultak az első navarrai zászlóaljnak. Saliquet az Ateneo erkélyén tisztelgett. Az asszony végigmérte Maria Teresát. Kifogástalanul öltözött urileány, állapította meg.

— Szegény kicsikém — sajnálkozott — ennek is megölhették valaki-jét a vörösök...

Maria Teresa nem látta ki karolt belé. Valaki belékarolt. A Migueleteig vezette, ott magára hagyta. Mintha félálomban hallaná:

— Nem okos dolog most az uccán sirni, kisasszony. Menjen haza, sirja ki magát és erősödjék meg.

A PEGYVEREK ÉS A HADIKÉSZÜLTSEG

Irta: SZACISVAY GUSZTÁV

Valamely ország hadi teljesítőképessége gazdasági, szociális és politikai adottságoktól függ. Az alap mindenütt a háborús gazdaság, a háborús technika, a fölfegyverkezés mértéke, a katonai szervezet minősége és a kiképzés. Ezek szerint a legfontosabb kellékek: az emberanyag, a nyersanyag, az ipari termelő apparátus s az ország gazdasági ereje.

A szárazföldi erők

Az emberanyagot illetőleg a jelenlegi háborús hatalmak között eltérések állapíthatók meg. Az 1935-1940. év átlagában a katonakötelesek száma hat évi átlagban Németországban 360.000, Franciaországban 205 ezer, Angliában 200.000 fő.

Az u. n. győztes államok még évekig tartó, mégsem közelíthető előnyben vannak azokkal az államokkal szemben, amelyek a békeszerződések rendelkezései értelmében nem részesíthették katonai kiképzésben a sorköteles férfiakat. Mindkét csoport rendelkezik ugyan a háborút viselt nemzedék értékes katonai anyagával, de a győzők azonfelül tizenöt esztendőn keresztül még a sorköteleseket is katonákká nevelték. Franciaországban 15 esztendő alatt legalább 3 millió főnyi tartalékot, az egykori kisantant megmaradt államai egyenként átlagban 1 milliót, Olaszország szintén legalább 3 millió kiképzett főt nyert hadserege számára. Oroszország a polgárháború esztendejének leszámításával 8 milliónyi tartalékot képezett ki. 1936 óta 150 ezer pilótát és 900 ezer autóvezetőt nevelt a hadsereg céljaira, azonfelül, mint tartalék a második vonalban rendelkezésére áll a néhány millió főnyi. mezőgazdaságban dolgozó traktorvezető.

A hadseregek békelétszámának adataiból és a békefegyverek állományából azonban csak következtetni lehet arra, hogy milyen hadsereget tud háború esetén az illető állam a frontra állítani. De azért fontos a békekeret ismerete.

A békefőlszerelés helyzetére jellemző, hogy az egész német hadsereg 100 hadosztályának 1914 augusztusában nem volt több gépfegyvere — 2500 —, mint amennyivel ma a békelétszám öt hadosztálya rendelkezik. Ezek szerint a háború kitörésének pillanatában csak a gépfegyverek száma huszszorta magasabb, mint 1914-ben volt. A békelétszám adatai a legfontosabb európai államokra a következők:

Ország	Gyal. zljak Gépfegyv. Agyuk Tankok száma a békehadiseregben				
Anglia (anyaország)	— — —	230	14.000	2.400	600
Franciaország	— — — —	480	35.000	3.400	4.500
Németország	— — — —	600	40.000	4.400	4.000
Olaszország	— — — —	265	11.000	2.100	800
Lengyelország	— — — —	273	11.000	1.770	600
Jugoszlávia	— — — —	158	9.000	1.000	120
Oroszország	— — — —	800	39.000	10.000	10.000

Kiképzett katonanyagban alig állapítható meg hiány. De a motorizált és mechanizált hadsereg mellett már az emberanyag foglalkozási tagozódása is nagy szerepet játszik. Már a mostani lengyel háború lefolyá-

sa is bizonyítja, hogy mily nagy jelentőségű a mai hadviselésben az ipari munkások és technikusok szerepe. Az a hadsereg, mely sok ipari munkással, technikussal rendelkezik, akcióképesebb. Az orosz és a kisebb létszámú német hadsereg 50 százaléka többé-kevésbé alaposan kiképzett ipari specialistából áll. A specialistákhoz nem számítják hozzá a gépfegyver osztagok legénységét. A nagyhatalmak e téren általában versenyképesek egymással szemben, kétségtelen azonban, hogy Németország és Oroszország állanak az élen.

A békelétszám azonban csak keret. Anglia, Franciaország, Olaszország, Németország és Oroszország rövid pár hét alatt külön-külön a béke létszámot messze túlhaladó nagyságu hadsereget tud talpraállítani. Az eddig bemutatott országok hadseregeinek béke és háborús létszáma a következőképpen alakul:

	Békelétszám	Háborús létszám
Anglia (tengeren tuli csapatokkal)	360.000	8-9.000.000
Franciaország (teng. tuli csapat.-kal)	735.000	5.500.000
Németország	850.000	7-8.000.000
Olaszország (teng. tuli csapat.-kal)	552.000	7-8.000.000
Lengyelország	302.000	3.500.000
Jugoszlávia	125.000	1.400.000
Oroszország	1.800.000	9-10.000.000

Az emberanyag számszerűsége mellett természetesen igen fontos tényező a katonák lelkiisége. A jól táplált, testileg erős és kitartó, sportedzett katona mellett a tűzvonal és a termelés tömegeinek megelégedettségé, elszántsága a modern háború poklában, az idegek megőrlését célzó harcokban az ellenálló erővel bíró embermilliók lelkiállapota, gondolkozása dönti el a háború sorsát. A német, angol, francia és amerikai hadügyminisztérium hadpszichológiai osztályainak pusztá létezése, a német hadtudomány kiterjedt hadpszichológiai és hadietikai irodalma is azt bizonyítja, milyen jelentőséget tulajdonítanak a különböző országok vezérkari osztályai az emberanyag szellemének. A katona-pszichológusok szerint azokban az államokban, amelyekben a tömegek szabadságukat, jólétüket, jövőjüket s a fejlődés lehetőségét önkéntes lelkesedéssel védelmezik, az ellenállóképesség lényegesen feülmúlja azon országok népének ellenállóképességét, amelyeknek tömegeit csak nyers erőszakkal viszik háborúba.

A légi erők

Németország a versaillesi szerződés után elvesztette teljes légi flottáját. 1933-ig, a nemzetiszocializmus uralomra jutásáig titokban folytak az előkészületek úgy a repülőgépgyártása, mint megfelelő vezetők kiképzése tekintetében. Német vállalatok idegen területen gyártottak gépeket Németország számára. A polgári forgalom számára épített gépeket nagyrészt úgy építették, hogy könnyen átalakíthatók legyenek hadi repülőgépekiké. (Ilyenek a Junkers G 38, Ju 52, W 33, Dornier Wal és Superwal, valamint a Heinkel He 70-es típusu gépek).

A nemzetiszocializmus bevezetése óta Németországban 29 cég 51 üzemben foglalkozik repülőgépgyártással, ehhez járul még 17 motor és alkatrészgyár. Ezek a számok nem foglalják magukba a többi gépeket, autómotorokat és alkatrészeket gyártó üzemeket.

A német légi felfegyverkezés módja az, hogy minden új gépnek há-

rom tartalék felel meg. Az első vonalbeli repülőgépek száma 3.400, ehhez 500 rendőrségi és 700 civil repülőgép járul. Az első vonalbeli légiereő 5.500-6.000 gépre tehető. A Csehszlovákiából származó repülőgépek számát 750-re becsüli az angol Economist, Hitler azonban a Reichstag előtt elhangzott beszédében 1500-ra tette. Olasz becslés szerint a múlt évi szeptemberi válság után a harc képes német repülőgépek száma 3.000 volt. Ma ez a szám 4.200 körül van, melyekből 2.500 a bombavető.

Amerikai sajtóvélemények szerint a német repülőgéptermeletés havonta 800. Ez a termelési kulcs lehetővé teszi az összes repülőgépek pótlását öt hónap alatt. Más források a havi termelést 600 gépre teszik. Ebben a termelésbe nem számítódik be a cseh protektorátus területén működő repülőgépgyárak termelése.

A hadirepülés 150.000 tisztet és katonát igényel, de ehhez adjuk még hozzá a nemzetiszocialista repülés 60.000 pilótáját. Németországnak 900 repülőtere van, melyekből 180 katonai. Az angol repülőterek száma 400.

A nyugateurópai szakkörök a német repülőgépipar és hadirepülés gyengéjét a nyersanyagok kérdésében látják. Így pl. az *Arado Ar 79* típusú német gép előállításához szükséges nyersanyagokból csak 16 százalék külföldi áru. Míg azonban békében a belső nyersanyagok könnyen felhasználhatók, addig a háború veszélyezteti ezt a belső nyersanyagszállítást. Az 1940-re előirányzott üzemanyag a német repülés számára 6.3 millió tonna. Ebből Németország belső termelése és a szintetikus előállítás 1.2-1.5 mil. tonnát fedez. A háborús szükséglet természetesen sokkal nagyobb s 15-20 millió tonnáig emelkedhet. Egy 6.000 gépből álló repülőpark üzemanyaggal való ellátása, melynek fele két motoros bombavető s óránként és lőerőnként 200 gram üzemanyagot fogyaszt, napi igénye 3.000 tonna, az egy év alatt kerekén 1.000.000 tonna.

A különböző német repülőgéptípusokról a következő táblázat állítható össze:

Vadászgépek	Motor (lőerő)	Óránkénti sebesség
Meserschmitt Bf 109	1 950	500-510 km.
Heinkel He 112	1 550	505 „
Harci repülőgépek		
Henschel Hs 123	1 660	350 „
Blohm et Voss Ha 137	1 650	330 „
Junkers Ju 87 K	1 950	— „
Heinkel Ht 118	1 1070	420 „
Bombavető		
Heinkel He 170 K	1 910	450 „
Henschel Hs 126	1 870	350 „
Henschel Hs 124	1 870	430 „
Dornier Do 17	2 950	470 „
Heinkel He 111 K	2 950	420 „
Junkers Ju 86 K	2 760	360 „
Vízirepülőgépek		
Dornier Do 18 E	2 650	260 „
Arado Ar 95	1 880	310 „

Franciaország a maga repülőtermelését a német légi fegyverkezés hatására kezdte meg. 1937-ben a költségvetés 2 milliárd frankot irányzott elő légi fegyverkezésre. 1938-ban ez a szám 13.8 milliárdra, 1939-ben pedig 22.8 milliárdra emelkedett. Ugyanakkor repülőgépvásárlásra 12 milliárdot irányoztak elő. Az u. n. „V” terv szerint 1938 márciusától kezdődőleg az első vonalbeli repülőgépek számát 2.560-ra kellett felemel-

ni. A konjunkturakutató intézet a szükségleteket 12.000 motorban és 6.500-7.000 repülőgépben állapítja meg. Francia adatok szerint 1935-ben 785, 1936-ban 890 hadirepülőgépet állítottak elő s ha ez a szám 1937-ben 456-ra esett is, 1938-ban 560-ra emelték. A társadalmi harcok itt is éreztették hatásukat. 1937-38-ban másfél milliárd frankot költöttek beruházásokra, 1939-40-ben 375 millió frankot irányoztak elő javításokra és új beruházásokra. A rendelés és szállítás közötti időtartamot 19 hónapról 11 hónapra szállították le. A terv értelmében Franciaországnak havonként 250 repülőgépet kellett volna termelnie, de a német konjunkturakutató intézet megállapításai szerint a termelés nem haladta meg havonként a 100-at. A termelést külföldön rendelt gépekkel igyekeztek rekompenzálni. Hollandiában 50 repülőgépet rendeltek, ebből 35-öt a gyarmatok részére. Az Egyesült Államokban 65 millió dollár értékben 650 repülőgép rendelést helyeztek el. Ebből 200 vadász-, 215 bombavető-, 200 magán- és 20 harcirepülőgép. Ezt a rendelést még megnövelték 350 gép rendeléssel. Angliában 100 repülőgépet rendeltek. A francia terv megvalósulása esetén Franciaország repülő parkja eléri Németországtét. Ma Anglia és Franciaország együttes légiereje valamivel meghaladja a németet.

Az új angol költségvetés 220.6 millió fontot irányzott elő légi fegyverkezésre az 1938-as 134.4 millió fonttal szemben. Az 1930-35-ös évekkel szemben ez 12-szeres emelkedést jelent. Ez év március végén a Home Defence Air Force első vonalbeli légi ereje 2.370 gép volt, amit azóta a termelés jelentékenyen megnövelt. A légiipar számára dolgozó üzemek száma 3.500, de ez a szám is állandóan növekszik. A dominiumok repülőipara is jelentékeny. Kanada 1940-ben szállítja az első repülőgépeket, melyeket Angliában látnak el motorral. Ausztrália évi 200-400 gépet szállít, jóllehet termelése ötszörösére emelhető. Tekintetbe véve a termelés megkétszereződését, az angol repülőgépek száma megközelíti a németet. Első vonalbeli gépeinek száma azonban alacsonyabb. Az angol repülőgépállományt a következő táblázat szemlélteti:

Vadászgépek	Motor (lóerő)	Óránkénti sebesség
Hawker Hurricane 8 mg	1 1030	550-560
Supermarine Spitfire 8 mg	1 1030	560 fölött
Blaenburn Skua (kombinált vadász és bombavető)	1 895	—
Bombavetők		
Fairey Battle	1 1030	430
Bristol Blenheim	2 920	470
Vickers Armstrong Wellington	2 900	—
Handley Page Hampden	2 900	—
Armstrong Withworth Whitley IV	2 900	—
Handley page Harrow II	2 925	—
Vízi repülőgépek		
Short Sunderland	4 1000	340

Az orosz légi fegyverkezés és repülőgéptermelés adatai kevésbé ismeretesek. Göringnek az Adler című német lapban közölt cikke szerint a Csehszlovákiából szármányolt orosz gyártmányú gépek minősége elsőrendű. Oroszország az 1934. évi 1.6 milliárd rubeles hadi költségvetését 1938-ban 27 milliárdra emelte. Csak ami a légi fegyverkezését illeti, évi 4-5 milliárd német márkának megfelelő összeget költ. A repülésben foglalkoztatottak száma 350.000 ember. A harmadik ötéves tervnek megfelelően

még 8 repülőgép és 6 motorgyárat létesítenek. A gyárak száma összesen 345. Cseh információk szerint a legutóbbi évi orosz repülőgéptermeles 4.400 volt, amit ebben az évben 29 százalékkal növelnek. Pontos adatok hiányában a berlini konjunktúra kutató intézet csak annak a megállapítására szorítkozik, hogy az orosz légierő legalább olyan nagy, mint a német. Saját termelésén kívül sok rendelést adott Oroszország az Egyesült Államoknak is.

Az olasz légierőre vonatkozóan hasonlóképpen hiányoznak az adatok, általában 3500-ra teszik a légiflotta erejét.

Az Egyesült Államok légi ereje igen jelentős. 1938-ban az Egyesült Államok 68 millió dollár értékben, repülőgéptermelesének felét szállította külföldre. A belső szükséglet is megnövekedett azonban. Az új tervek szerint évente 20.000 pilótát képeznek ki. Az összefegyverkezésre előirányzott költségvetési összeg 62 millió dollár. A fegyverkezésre megszavazott pótlással együtt a szárazföldi hadsereg repülőparkjára fordított összeg 170, a tengeri hadseregére fordított 21 millió dollár. A repülőgépek számát 2320-ról 6.000-re emelik fel. Az utóbbi évben az Egyesült Államok 3.675 repülőgépet gyártott, ami havonként 300 gépnek felel meg. Ebből 1.425 sportrepülőgép. A termelés igen könnyen felemelhető évi 6.000-ra. Az amerikai ipar automatizálása következtében a repülőiparban foglalkoztatott munkások száma 36.000. A motor ipar igen kicsi. Mindössze két speciális motorgyár működik.

A tengeri haderő

A legerősebb természetesen Anglia. Az angol hadiflotta összesített ürtartalma 1.140.000 tonna s ez a mennyiség különböző hajónemek között a következőképpen oszlik fel: 15 páncélos hajó (474.000 tonna); 42 cirkáló (335.000 t.); 110 torpedóromboló (147.000 t.); 40 tengeralattjáró (47.000 t.) és 7 repülőgépanyahajó (137.000 t.)

Franciaország hadiflottája 543.000 tonna: és pedig 7 páncélos hajó (163.000 t.); 19 cirkáló (154.000 t.); 70 torpedóromboló (120.000 t.); 79 tengeralattjáró (74.000 t.) és 2 repülőgépanyahajó (32.000 t.)

Az angol és francia hadiflotta összesen 1.683.000 tonna.

Az olasz flotta 403.000 tonna. Megoszlása: 4 páncélos hajó (90.000 t.); 13 cirkáló (144.000 t.); 90 torpedóromboló (94.000 t.) és 101 tengeralattjáró (75.000 t.)

A német flotta a legkisebb, mindössze 170.000 tonna. Hajónemek szerint: 5 páncélos hajó (83.000 t.); 6 cirkáló (36.000 t.); 29 torpedóromboló (29.000 t.) és 50 tengeralattjáró (25.000 t.)

A nyersanyag

A mai háború a nyersanyag, a gép, az ipar, az ipari termék, a motor, a tank, az ágyuk, a gépfegyverek, a repülőgépek és a műszerek háborúja. Nyersanyag és élelmiszerek híjján a legtökéletesebben felszerelt, verhetetlenek hitt hadsereg is összeroppan.

A háború viseléshez szükséges valamennyi nyersanyaggal csak két nagyhatalom rendelkezik: az angol világbirodalom, a dominiomokkal és gyarmatokkal és a 21.4 millió négyzetkilométer kiterjedésű Oroszország. Franciaország és gyarmatai sem szűkölködnek nyersanyagokban. De An-

glia vagy az Egyesült Államok segítsége nélkül képtelen volna Franciaország hosszabb ideig tartó háborúban nyersanyagszükségletét fedezni.

Németországnak van szén és kémiai anyag fölöslege, de kevés az élelmiszere és hiányzik sok nyersanyag. Háború esetére a pótlanyagok nagyarányú gyártása ellenére is pótolhatatlan hiány mutatkoznék számos nyersanyagban (olaj, növényi termékek, zsír, kaucsuk, gyapju, krom, vörösréz, mangán, nikkel, juta, foszfátanyagok és arany).

Olaszország hadi teljesítőképessége hatalmas hadserege, tengeri és légi fottája mellett is a legcsekélyebb. „Európa nagyhatalmai között Olaszország szened a legnagyobb arányu nyersanyaghiányban” — írja Xylender ezredes, a berlini hadi akadémia tanára egyik tanulmányában. A berlini konjunktúra kutató intézet összeállítása szerint csak a következő arányban fedezi saját termeléséből nyersanyagszükségletét, illetve géptermelését: ásványolajak 0.7, szén 3.2, acél és vas 37.1, kaucsuk 0.0, Wolfram 0.0, foszfát 0.0, ón 0.0, nikkel 0.1, vörösréz 3.2, mangánérc 14.2, gépek 67.4, ólom 69.7 százalékban. Ezért a valóban teljesítőképes és jó hadfelszerelési ipar Olaszországban csak az esetben biztosítja a hadsereg szükségletét háborúban, ha a szükséges nyersanyagokat megkapja. Ezért Olaszország háborús problémája épp a nyersanyagbeszerzés terén jelentkezik.

Az ipari termelő apparátus

Kétségtelen, hogy ezen a téren Németország vezet. Termelő apparátusának teljesítőképessége békében és háborúban felülmulja valamennyi európai, nyugati nagyhatalom termelő gépezetét. Már békében is háborús termelésre van beállítva. Ha nyersanyaghiánya nem akadályozná meg a termelés folytonosságát, félelmetesen verhetetlen ellenfele lehetne a nyugati országoknak.

Németországgal egyenrangú ma már Oroszország termelő gépezete. Előnye, hogy kiapadhatatlan nyersanyagforrásokkal rendelkezik s ipari és nyersanyag gócpontjait — a mérhetetlen kiterjedésű országban — a határtól messze távolságra tudta telepíteni.

„A Szovjetunió hadfelszerelő ipara — olvassuk egy német vezérkari tiszt tollából a *Die europäischen Heere und ihr Kampfverfahren* oldalain — az utóbbi években elképzelhetetlen föllendülést vett. Az ország kimeríthetetlen nyersanyagforrásait egy nagy teljesítőképességű ipar aknázza ki és dolgozza fel. Külföldi mérnökök és technikusok segítségével, akik-től azonban Oroszország fokozatosan függetleníti magát, a hadfelszerelési ipar a hadsereg minden szükségletét fedezi. A hadfelszerelési ipar minden ágát az ország belsejébe telepítették, hogy a légi támadások ellen védve legyenek“.

Anglia 1936 óta óriási erőfeszítésekkel igyekszik a német és orosz hadfelszerelési ipar színvonalát elérni. Megnehezíti e törekvését az az adottság, hogy Anglia legfejlettebb ipari üzemeit lefoglalja a gigantikus hadihajó építés. Másrésztől megkönnyíti a feladat végrehajtását a rendelkezésre álló kiapadhatatlan gazdasági erőforrások áradata, amely lehetővé teszi új iparok és óriási üzemek megteremtését. Emellett Anglia segítségére siettek a dominiumok gazdasági erői. Kanadában épül ki a világbirodalom leghatalmasabb ipari repülőgépbázisa és a háború esetére Ausztrália elvállalta az Indiai Óceán védelmének egy részét.

Franciaország ipari készültsége 1937-ig nem tartott lépést a két vezető ipari nagyhatalom tervszerűen monumentális ipari felszerelésével. 1937-ben a francia hadirepülőgépipar 40.000 munkást foglalkoztatott, az olasz és az angol egyenként 60.000, a német 120.000, az orosz repülőgépipar 250.000 munkásával szemben. 1937 óta a különben nagy teljesítőképességgel rendelkező francia vas, gép és kémiai ipart is teljesen a hadi szükséglet kielégítésére állították be. Franciaország hadi ipara ezóta főleg a védelmi fegyverek és nehéz tankok előállítására terén ismét Európa vezető államai között szerepel.

Az európai háború eshetőségeinek megítélése szempontjából nem szabad figyelmen kívül hagyni az Egyesült Államokat. Rendkívül fejlett és kapacitásának alig 60-70 százalékáig kihasznált ipara, kiapadhatatlan nyersanyagforrásai, imponáló gazdagsága miatt döntő jelentőséggel bír állásfoglalása.

Általános gazdasági és pénzügyi erők

A háború teljesítőképességének nélkülözhetetlen kelléke a pénzügyi felkészültség. Ebben a tekintetben — papírforma szerint — az Angol világbirodalom és Franciaország messze fölülte állanak valamennyi európai államnak. Az Egyesült Államok segítségével ebből a szempontból legyőzhetetlen erőt kölcsönöz annak a félnek, amely mellé ez a gazdag birodalom áll. Németországot, Olaszországot és a kisebb államokat, általában mindazokat az országokat, melyek háború esetén fokozottabb mértékben szorulnak külföldi behozatalra a modern totális háború rendkívül nehéz helyzet elé állítja, nem lesz elég pénzüik és devizájuk. Mindez azonban csak papírforma és elmélet, amit a háborús gyakorlat gyökerében nivellálhat.

A hadi taktika

A különböző államok harci taktikája hiven tükrözi vissza az egyes államok politikai és lelki világát.

A francia és angol szabályzat elsősorban a védelemre rendezkedik be. A Maginot-vonalak, a gépfegyver és ágyú fészkek sűrű rendszere, a mozgósítás és felvonulás aránylagosan lassu üteme általánosságban a védelem gondolatát szolgálja. Ezeket igazolja a mostani angol-francia felvonulás természete is. Ezért azonban igen erős motorizált és mechanizált roham-csapatokkal is rendelkeznek, különösen Franciaország.

Az olasz taktika a rajtaütésszerű háború kezdés alapelvein építi fel harcászati szabályait. Már a harc első fázisában az ellenséges front áttörése a csapatvezetés célja. Ezért a hdsereg felszerelésében a nehéz támadó fegyverekre helyezte a fősúlyt. Ez a taktika érvényesült a németek lengyelországi hadjáratában is.

Általában a dinamikus államok harci szabályzatának a meglepetésszerű támadás és rajtaütés a harci elve. A gazdaságiakban és nyersanyagokban gyengébb a háború teljesítőképesség tekintetében hátrányos helyzetben levő államok a háborút mindenáron lehetőleg villámgyorsasággal akarják befejezni.

A nyersanyagokban gazdag Oroszország taktikája is körülbelül hasonló alapelveken épül. Offenzívára és támadásra van beállítva és a hadvezetés céljául tüzi ki az ellenség megsemmisítését annak saját földjén.

Ennek a törekvésnek szolgálatában építi ki roppant nagy hadseregét, az ellenséges front mögötti operációra berendezkedő csapatszállító légi flottáját, tízezerszámra kiképzett ejtőernyős csapatait, az ezerszámra szervezett könnyű és nehéz tankoszlopokat, motorizált roham hadseregeit. Még a védelmi harcot is aktív harcászattal vezeti. A csapatok egyharmadát és a páncélos osztagokat — az előírás szerint — tartalékban kell tartani, hogy a kellő pillanatban a védekező csapat ellentámadást kezdeményezhessen.

V E R S P Á R E Z E R É V R E

Irta: DARVAS SZILÁRD

*Késő tudós a messze századokban,
ki titkot kerget ősi rokonán,
a gépkorszakból üzenek tenéked
s örökbehagyom rád a koponyám,
a vén világnak tűnő roncsain
halld, mit zenélnek sárgult csontjaim.*

*

*... Az élet akkor csúnya rettegés volt,
az üzőtt ember nem lelé honát,
zsákmányra lesve ugráltak a fákon
öt-hatszázéves szörnyű babonák,
emberi hangra, zajra várva fent
s ki arra tévedt, a halálba ment.*

*Ha jött az este s hozta a sötétet,
a félelem lelkiünkre ráborult,
a néma réten láttuk tekergőzni
a tátott szájú, ronda háborút,
egy-egy országot játszva megevett
s szétszórta csontunk, mint a szemetet!*

*Beállt a tél és sorsunkat röhögve
utánunk nyúlt a jeges, csupasz ág,
futottunk már, de utunkat elállta
a dülleltszemű lomha butaság,
mázsás sulyától reszketett a föld
és megőrült az, akit meg nem ölt.*

*A nagy folyó, a gyűlölet kiöntött
s mindannyiunkat messze vitt az ár,
az égre néztünk Istenért üvöltve,
de zúgva-búgva jött a griffmadár,
még láttam szállni véres két kezem
és semmi többre nem emlékezem...*

*

*Késő tudós, a messze századokban,
e bús zenétől el ne zárd füled
és ne rúgd félre sárga koponyámat.
min ott vigyorog még az örület,
hadd higgye ő, ki írta ezt a dalt,
hiába élt, de nem hiába halt.*

L E N G Y E L O R S Z Á G

Irta: SZEREMLEY LÁSZLÓ

Az 1919-ben megalapított Lengyelország igen nehezen találta helyét. Oroszország és Németország között, a két nagy birodalom egymással szembenálló politikája sodrában, egyikhez sem tartott, egyikhez sem kapcsolódott. Nagyobbra tört. Tényleg: területe, mely 388.600 négyzetkilométer, nagyobb, mint Olaszország, népessége szerint (a legutóbbi 1935-ös) népszámláláskor 33.430.000, de népszaporodása igen gyors s manapság 35 millió körül jár) közeledett Franciaország lélekszámához. Így hovatovább nagyhatalomnak számította magát, holott az orosz és német érdekkisugárzások találkozásának pontján, nagyjából ugyanaz volt helyzete, mint a mellette elhelyezkedő kis ütközőállamoké...

Az emberföldrajza

Lengyelország emberföldrajzi állapota meglehetősen különleges. A lengyel tájon átutazó idegent mindenütt meglepi a gyermekbőség. Egyáltalán nem ritkák a hat-nyolc gyermekes családok. S mindez az igen magas halálozási arányszám ellenére.

A lengyel tulszaporulat egyike Európa legnagyobbjainak, átlagosan csaknem 15 ezrelék (Franciaországban ez majdnem zéró). Ebben a vonatkozásban elég az öt évenként megismétlődő népszámlálásokra hivatkozni. 1927-ben 27, 1931-ben 32, 1935-ben 33,4 millió a lakosság száma. Átlagosan ez négyzetkilométerenként 86-os népsűrűségnek felel meg.

A lakosság megoszlása korántsem egyenletes. A nagy sűrűség (75-ön felül) főleg nyugaton és délen állapítható meg.

A lakosság 60 százaléka a Visztula nyugati részén helyezkedik el, ahol egy négyzetkilométernyi területen 96 ember lakik, míg Keletlengyelországban csak 45. Sematikusan a nagy sűrűség arra a német határral és a Kárpátokkal egybeeső szalagra lokalizálódik, mely szélességben eléri Varsót, Lublint és Tarnopolt. Ez a szalag megfelel a löszös, fekete földes talajnak és az ipari vidéknek. Szilézia a sötét része a lengyel nép-rajzi ténképnek. Ez az egyetlen összpontosított lengyel iparvidék, melynek népsűrűsége azonos a Ruhr- vagy a francia-belga szénvidék népsűrűségével: 308 lakos négyzetkilométerenként. (Ezenkívül csak izoláltan találhatók ipari centrumok.) A többi nagysűrűségű vidékek mezőgazdaságiak. (A krakkói vajdaságban 132, Kislengyelországban 115, Lemberg tartományban 110, Pozen és Tarnopol vidékén közel 100.) Északkeletlengyelországban, kivéve Vülna és Bialystok vidékét, a népsűrűség 50 alá esik. Ezen a területen nemcsak az ipar hiányzik, de a hatalmas erdőségek nagy területeket foglalnak el s a föld nem hoz a nyugatlengyelországi és

a Galíciaiéhoz hasonló jó termést. Ezeknek a keleti részeknek a közepén Polézia tűnik ki 25-ös négyzetkilométerenkénti népsűrűségével. Ezt a lakatlanságot a poléziai igen nagy kiterjedésű moocsárvidék teszi érthetővé.

A lakosság legnagyobb része falun él. Magyarországgal együtt Lengyelország egyike azoknak a középeurópai államoknak, ahol a városi élet a legkevésbé fejlett. A lakosság közel háromnegyed része falusi. Sziléziában, ahol a nagyipar kedvezett a városfejlődésnek, a városi lakosság megközelíti ugyan a 60 százalékot, de ez egyetlen eset. A keleti és déli részekben ez a szám nem haladja meg a 20 százalékot.

A falvak településére az egy, legfeljebb két uccás, úgynevezett „hosszu falu“-típusok a jellemzőek. A városok nagyrésze tervszerű építkezést árul el s külső képműködés bizonyos fokig a német telepítésekre jellemző piacrendszer állapítható meg.

Nagy város igen kevés található Lengyelországban: mindössze hat. (Varsó 1.180.000; Lodz 605.000; Lemberg 316.000; Pozen 246.000; Krakó 221.000; Vilna 196.000); tizenhárom város lakói haladják meg a 100 ezret s 34 város létszáma mozog 25-100.000 között. A lengyel városi életet az 5-10.000 lakosú városok teszik.

A lakosság, — mint említettük — rendkívül gyors ütemben szaporodik. A népesség évi növekedése körülbelül félmillió. Az állandó ipari válság csaknem lehetetlenné teszi a belső vándorlást. Azelőtt évente körülbelül százezer lengyel vándorolt az Egyesült Államokba, egy millió kapott szezon idején munkát Németországban. Ez a háború után jórészt megszűnt. Egyideig Franciaországba vándorolhatott a lengyel népfőlöleg kis része. Ennek is vége. 1931-től kezdve megindul nagymértékben a visszavándorlás.

Mint minden tulnyomóan agrárországban, Lengyelországban is nagy a népfőlöleg. 100 hektárra Lengyelországban körülbelül 100 földműves esik, míg a nyugati országokban mintegy 50. Lengyelország ma a mezőgazdasági munkanélküliség tipikus országa. Jan Rosmer, a mezőgazdasági munkanélküliség számát a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal folyóiratának, a Revue International du Travail egyik 1937. évi számában egymillióra tette. Ez a munkanélküliség csaknem a duplája volt az egyidejű ipari munkanélküliségnek. A mezőgazdasági munkabérek ennek a munkanélküliségnek a nyomása alatt rendkívül alacsonyak. A munkás és a kisparaszt fogyasztóképesége hihetetlenül alacsony. 1934-ben pl. csaknem a felét fogyasztotta a mezőgazdasági népesség annak, amit 1928-ban fogyasztott. A cukorfogyasztás kisebb a háborús cukorfogyasztásnál. Nagy mértékben esett a sófogyasztás is. A parasztság legfontosabb eledele a krumpli és árpaakása.

A lakosság 30 százaléka idegen nemzetiségű. Az 1931-es lengyel népszámlálás a következő általánosan beszélt nyelv-szerinti megállapításokat teszi: rutének vagy ukránok, 4.800.000 (15 százalék), zsidók 2 millió 700.000 (8,4 százalék), fehéroroszkok 1.500.000 (4,7 százalék), németek 700.000 (2,2 százalék), oroszok, csehek, litvánok összesen 0,5 százalék. Az érdekelték viszont valamennyien magasabb létszámot állapítanak meg. Így az ukránok 8, a zsidók 3,5, a németek több, mint egy, a fehér oroszok három millióra teszik önmagukat.

Az ukránok főleg vidéken élnek. Uri rétegeik szokásaikban, viseletükben alig különböznek a lengyelektől. Ami mégis megkülönbözteti őket,

az a nyelv. Főleg mezőgazdasággal foglalkoznak. Igen sokat haliattak magukról 1918-ban, amikor Lemberg tartománnyal és Szovjet-Ukrajnával megkísérelték egy külön ukrán állam létesítését. A kísérlet meghiúsult, az ukrán értelmiség és emigráció azonban ezideig sem mondott le az ukrán állam megteremtéséről s ez az álom erősebben akkor lobbant fel, amikor a hitlerizmust még fütötték Nagy Ukrania gözei.

Az ukránok görög katolikus illetve görög keleti vallásuak s ez a vallási megoszlás némileg utal a lengyelországi ukránok kótféleségére. A kislengyelországi görög katolikus ukránok u. i. a mult folyamán osztrák, míg a többi görög keleti ukránok orosz uralom alatt éltek s Ausztria anakidején mindenképpen igyekezett ukránjaival sakkban tartani a lengyeleit. Elismerte az ukrán nemzeti elem létjogosultságát s különállásukat kulturpolitikájában igyekezett kihangsúlyozni. Az osztrák politika sok kedvezése után a lengyel állam egyenesen zord magatartása az ukránokkal szemben közismert. Az utolsó husz esztendő ukrán mozgalmainak története korántsem kellemes olvasmány. Érthető, ha az ukrán birodalom létrejövésére irányuló akciók nem szüntek meg. Közfelfogás szerint különben Japán pénze is közreműködött az ukrán birodalom létrejötté érdekében. Semmiképpen sem lehet lebecsülni azt az összeget, melyet a japán kormány juttatott az Oroszország ellen szervezendő ukrán mozgalomnak, bár ezáltal ugyanakkor a lengyel állam gyengítéséhez is hozzájárult.

Az ukránok után a zsidók Lengyelország legnagyobb kisebbsége, bár a lengyel állam nem tekintette kisebbségnek őket. A zsidóság Pozen tartomány kivételével az ország minden városában fellelhető. A legtöbb helyen elkülönített városrészekben.

A zsidóknak Lengyelországban még Nagy Kázmér (XIV. század) adott polgárjogot. Sajátos lengyel polgárosodásuk el is indult, a helyzet azonban megváltozott, amint Oroszországból tömegesen menekültek Lengyelországba a mult század végi déloroszországi pogromok idején.

A külföldiek mellett vékony vezető rétegük kezében egyesül a nagytőke, ők a nagyobb gyárak irányítói és a kereskedelemben is nagy a szerepük, bár korántsem oly kizárólagos, mint antiszemita beállítások vélik. Inkább a kiskereskedelemre van befolyásuk, de a nagykereskedelem, a kivitel és behozatal hálózata nem az ő irányításuk mellett bonyolódik le. Egyébként a zsidóság többsége a városokba huzódott. A keleti részeken a városi lakosságnak több, mint 30 százalékát teszik, sőt egyes helyeken jóval meghaladják ezt az arányt (pl. Bialystok).

Egy lengyel statisztika szerint Lengyelországban a zsidó földművesek arányszáma 0,9, a zsidó vállalkozóké és nagyiparosoké 23,5, a kereskedőké pedig 62,5 százalék. Ez a statisztika bármily kedvezőnek látszik a lengyel zsidóság gazdasági erejét illetőleg, csak a számok tükrében kedvező, mert a valóságban a lengyelországi zsidók abszolút tömege fél és teljes proletár. A zsidó tömegek nyomorát mi sem illusztrálja jobban, mint az, hogy husz, összesen 700.000 lelket számláló hitközségben 55 százalék képtelen az évi 5 zlotyt kitevő hitközségi adót fizetni s a nagy hitközségek 36-50 százaléka segélyre szorul.

A többi lengyelországi kisebbségek közül hivatalosan állandóan jelentékteleneknek minősítették a fehéroroszokat. A legtöbb Lengyelországot tárgyaló munka meg sem emlíkszik vagy legfeljebb azt mondja róluk,

hogy ortodox hitük különbözteti meg a lengyelektől. A fehérorosz értelmiség tényleg mozdulatlan a versaillesi Lengyelország kialakítása óta és úgy politikai, mint kulturális szempontból semleges, elsősorban a más gazdasági-társadalmi alkatu Oroszország miatt, ahol vértestvéreik tulajdonképpeni törzse él. Ez a semlegesség nem áll azonban a népre.

A németek teljes száma alig haladja meg valamivel az egymilliót. Főleg a nyugati részeken élnek, legsűrűbben a pomerániai vajdaságban, valamint Sziléziában. A németek magatartása a husz év alatt csak akkor került átmenetileg nyugvópontra, amikor a hitleri Németország váratlanul megegyezett Lengyelországgal, mint kiderült, csak azért, hogy egy időre más irányokba biztosítsa akciószabadságát. Közben a nemzetiszocializmus ideológiáját bevezette a németek által lakott területekre is, agresszióját így készítve elő lengyel földön. Az ideológia betelepítése annál könnyebben ment, mert maga az új lengyel állam is ebben az irányban szervezte önmagát.

Az önrendelkezési jog nevében létesített Lengyelország lakosságának több, mint 1/3-a — mint láttuk — nem lengyel nemzetiségű. S ez még nem lett volna baj. Ám Lengyelország kísérletet sem tett nemzetiségi kérdése megoldására.

A lengyel nemzeti kisebbségek egyik legfőbb sérelme volt a földreform végrehajtása. Az 1920-as földreformtörvény szerint a sűrűn lakott vidékeken már a 180 hektáron felüli nagybirtok kisajátítandó, a ritkán lakott vidéken viszont csak a 400 hektáron felüli. S mert a németlakta vidékek népsűrűsége nagy, ezért az agrárreform éle elsősorban a németek ellen irányult.

A legtöbb kisebbségi panasz a Népszövetség tanácsa elé Lengyelország ellen érkezett. Különösen sok érkezett Kelet-szilézia ama részéből, amit Lengyelországhoz csatoltak. S hogy ezek a panaszok jórészt alaposak voltak, legjobban bizonyítja, hogy a Népszövetség tanácsa és a hágai bíróság igen gyakran Lengyelország ellen döntött. (Pl. azoknak a panaszoknak az ügyében, amelyek német telepek elkergetésére, német gyermekeknek a német iskolákból való kizárására vonatkoznak.)

A német kisebbségnél még rosszabb volt a sokkal nagyobb számú ukrán és fehérorosz kisebbség helyzete. Az 1922 szeptember 22-i törvényt, mely Keletgalícia részére önkormányzatot biztosít, nem hajtották végre. De nemcsak önkormányzatot nem kaptak az ukránok, hanem az egész ukrán vidéken nincs ukrán tanítóképző s ukrán szakiskola.

A lengyel parlamentarizmus élete alatt a választókerületek beosztásával lehetővé tették, hogy a parlamentben a nemzeti kisebbségek a mandátumok egyötödéhez jutottak, bár az ország lakosságának több, mint egyharmada eszik a kisebbségekre. A diktaturának még ez is sok volt. Az utóbbi években a kormány kedvétől függött, hány kisebbségi kerül be az amugy is keveset jelentő kinevezett parlamenti testületekbe. Az ukrán zsidó polgáripártok a kormány jóvoltából kaptak néhány helyet, a németek, jóllehet teljesen behódoltak, semmit. A fehérorosz és az orosz kisebbség is mandátum nélkül maradt.

Talaj és termelés

A termőföld általában alkalmas mezőgazdaságra. Vidékenként azonban mégis igen különböző a termelési eredmény. A Visztula völgyében

nem ismerik azt a bőséget, mint a déli részekben, de Pozen tartományban a német rendszerű gazdálkodás mégis kitünő eredményeket hozott ki a közepes földből. S keleten és délen, ép' ellenkezőleg, a kitünő lősz és fekete földek ellenére, Volhinia kivételével igen alacsony a terméseredmény.

A mezőgazdasági termékek jelentőségét az az arány határozza meg, mely a termő és terméketlen földek között fennáll. A lengyel föld csaknem 50 százaléka művelhető. Gyümölcsösök és legelők 17 százalékat teszik. Nyugaton, ahol az erdők ritkulnak, a termőföldek 60 százalékgig emelkednek. A lengyel buzatermelés évi 70 millió mázsájával a világtermelés 14 százaléka. Igen nagy a burgonyatermelése is (évi 300 millió mázsa.)

A buza és gabonatermést a belföldi piac nem vette fel s jó években 700.000 tonna kivitelre került.

Az erdőkitermelés legnagyobb a Kárpátokban, de az ország majd minden részén feltalálható. Az erdők a föld mintegy 22 százalékat teszik. Legnagyobb részük magántulajdon. Számtalan nagybirtokosnak vannak nagykiterjedésű erdői. A fenyők az erdőterületek háromnegyed részét teszik, ez a legfőbb kiviteli cikk fában s egyik legjelentékenyebb tényezője a lengyel külkereskedelemnek.

Gazdasága

Az újjászüléstől eltelt husz esztendő elégtelen volt Lengyelország gazdaságpolitikai egyékvácsolódására. Az egyenletes fejlődés útját sehogyan sem tudta elérni. Husz évvel ezelőtt négy különböző országhoz tartozott mai területe s ez azt is jelenti, hogy négy különböző gazdasági együttélés jegyeit viselte. Területének nagyrésze, — 262.160 km² — Oroszországhoz tartozott, 80.230 négyzetkilométert az egykori Ausztriától csatolták hozzá, Németország 46.210 négyzetkilométert veszített a lengyelek javára, 520 négyzetkilométert pedig, mintegy 25.000 főnyi lakossal, Magyarország területéből vágta le Lengyelország számára. Természetesen a volt orosz területek szabták meg a lengyel gazdaságpolitika jellegét. A volt osztrák területek, elsősorban Kelet-Galicia viszont az olajforrásai révén jelentett döntő súlyt a lengyel közgazdasági életben. A Németországtól elcsatolt területek a fejlett mezőgazdálkodást képviselték a keleti, részben már az ukrán síksághoz tartozó területek elmaradtabb földművelési módszereivel szemben. Az orosz részeket a központosított ipar jellemezte, Varsó és Lodz ipari telepeivel, melyek — szinte erőszakkal ráolva a különben elmaradt, félféudális társadalomra — mindig az olcsó munkaerőre támaszkodva, a legfejlettebb kapitalizmus módszereit alkalmazták. Ezt a fejlődést elősegítette az is, hogy az oroszországi zsidóságnak általában csak a lengyel területeken volt önálló iparüzéshez joga s ezért a lengyel városokban és környékükön elhelyezkedő zsidó néprétegek ipari és kereskedelmi tevékenysége gyors fejlődésre hajszolta a lengyel ipari életet. A kereső lakosság 72 százaléka él a legutolsó népszámlálás szerint mezőgazdaságból s csak 15 százalék bányászatból, iparból és kereskedelemből. A lengyel társadalom mindenkori helyzetét ezért a mezőgazdasági lakosság helyzete határozta meg.

A parasztság

Alig akad még egy olyan ország Európában, ahol a parasztság oly szegény, mint Lengyelországban. A varsói társadalomgazdasági intézet

egyik hivatalos kiadványában olvassuk:

„Egyik napról a másikra élünk — mondja egy paraszt — és annyi pénzünk sincs, hogy gyermekeinket felöltöztethessük, hogy iskolába mehessenek. A húst csak hirtől ismerjük, tejet nem engedhetünk meg magunknak. A legszomorubb a gyermekeink helyzete, nyomorúságos, sápadt, bánatos a külsejük. Majdnem kizárólag burgonyával élünk, reggelire kása vagy rántott levest főzünk, délben burgonyát, kevés disznósírral és kellel, este kenyér járja, délről maradt répalevessel vagy kellel. Húst, vaját, tojást, cukrot még a legnagyobb ünnepnapokban sem engedhetünk meg magunknak.“

Lengyelország Európa sóban leggazdagabb országa, de a parasztok marhasót használnak, a konyhasó tuldrága nekik. Lengyelország bőviben van petróleumnak, de a lengyel paraszt kis olajméccsessel s fenyőfáklyával világít. Lengyelország erdőben rendkívül gazdag területének negyed-részét értékes fenyő és lomberdőségek borítják, de a gyufa fényüzésszámba megy a legtöbb faluban. A módosabb paraszt 2-3 részre hasítja a gyufaszálat, a szegényebb visszatért a tűzközhöz, vagy méginkább vár, amíg a „gazdag“ szomszéd kéményét füstölni nem látja s onnan kér tüzet.

Michalovszki lengyel nemzetgazdász a krakkói vajdaság egyik keleti részében tanulmányozta a parasztok helyzetét. A földművelő terület 166 ezer lakosa közül 20.000 munkanélküli a munkára való minden kilátás nélkül. A lengyel falunak nincs vásárlóereje. Két 5000 lakosú faluban egy hónapban 6 zloty és 36 garas ára ipari terméket vásároltak. Többek között két skatulya gyufát tiz-tiz garasért. Egy egész falu, ötezer főnyi lakossága! Kiszámították, hogy a kb. 35 millió lengyel szappan, só és gyufafogyasztása nem nagyobb, mint az alig 3 millió dáné. Több, mint 20 millió lélek lakik a lengyel köztársaság falvaiban. Csak a hajdani Poroszlengyelország területén tűrhetőbb a parasztság helyzete.

A földreform

A lengyel földreform egyik része annak a keleteurópai agrárforradalomnak, mely a világháború után 14 közép és keleteurópai államon végigszárgaldott. Ezek a földreformok az eddigi egészségtelen földbirtok megosztás megszüntetését s a világháborúból hazatért földműves parasztság földéhségének kielégítését célozták. A földreform évtizedes követelése volt a lengyel népmozgalomnak is s így egyenesen a lengyel föltámadás alapfeltételének tekintették. A földreform előtt a művelhető föld 47 százaléka volt a nagybirtok kezén. Az első földreform törvény alapján 951 ezer 720 hektárt osztottak fel oly módon, hogy az ipari részeken 60, Kelet-Lengyelországban 400, az ország többi részében pedig 180 hektár maradt a nagybirtokos tulajdonában. Az újabb, 1925-ös földreformtörvény egy központi agrárbank segítségével folytatta a földreformot és a telepítést. Így további 1.295.180 hektár felhasználásával részben új kisüzemeket létesítettek, részben az életképtelen törpebirtokok számára megfelelő kiegészítést adtak.

A földreform kétségtelen eredményei közé tartozik, hogy az 5 és 10 hektár közötti egészségesebb kisbirtok jelentős hányaddal szerepel. Kedvezőtlen tünet viszont a középbirtok szerepének hanyatlása. A lengyel földbirtok megosztása szerint a középbirtokosság a maga racionális üzemi-üzemviteli lehetőségeivel a megművelt földterület csupán 10 százalékát képviseli.

seli. A lengyel földművelés tragédiáját különben az fejezi ki, hogy a 19 ezer nagybirtokos kezén a megművelt föld 27.2 százaléka és a 2.111.000 birtokos kezén csak a föld 25 százaléka. Teljessé akkor válik a kép, hogyha ehhez még hozzá számítunk körülbelül két és félmillió földtelen földműves önálló keresőt, családost embert. Ez a magyarázata annak a súlyos nyomásnak, mely a lengyel föld népét örökös elégedetlenségbe és szinte pánikszerű menekülésbe hajszolja. 1920-tól 1930-ig 1.541.900 ember vándorolt ki Lengyelországból s bár a gazdasági világválság vándorlásforgalmi akadályát ez az irányzatot gátak közé szorította, mégis 1931 és 1936 között újabb 250.000 ember hagyta el Lengyelországot.

A mezőgazdasági jövedelmezőség rohamos csökkenése következtében a régi és új birtokosok egyaránt súlyos tőkehiánnyal küzdenek. Igen alacsony az állatállomány is. A kisgazdaságok igen sok esetben csak emberi erővel, tehát trágya nélkül gazdálkodnak. A gazdaságok 44 százalékaiban nincsen ló, 30 százalékaiban nincs sertés, 14 százalékaiban nincs szarvasmarha. Az elmaradt és fejletlen vasuti hálózat, a rossz utak ugyancsak a nyomoruságot fokozzák. Az ország területének 34 százaléka 10 kilométernél messzebb fekszik a vasutvonalaktól. A volt orosz részekben ez az arány 58 százaléki növekszik.

A megcsappant kivándorlás korszaka a foglalkozás nélküli szegénységet mindenütt a városba szorítja, ahol az olcsó munkás kínálatot biztosítja a vállalkozó tőke számára. Ám a lengyel ipari fejlődésnek szűkösek a korlátai, mert a belső fogyasztás gyengesége bizonyos határon túl lehetetlenné teszi az ipari fejlődést, miért is a lengyel ipar sem tudja felszívni a föléssé váló agrárlakosságot.

Az ipar

A Kárpátok lábánál csoportosul. Szenet, cinket, petróleumot, sót, nátriumot bányásznak itt. A felső-sziléziai nagy széntelepek 60 milliárd tonna tartalékkal Európa egyik legnagyobb széntelepe. Termelése jó években 46 millió tonna s ez Anglia, Németország, Oroszország és Franciaország után az ötödik széntermelő állammá tette. Az 1929. évi legnagyobb termelés idején a sziléziai szénbányák 125.000 bányászt foglalkoztattak.

A szén után a petróleum legfontosabb ásványi gazdagsága. A külföldi, főleg francia tőkecsoportok, melyeknek az osztrák kormánytól sikerült koncessziókat kapniuk, kitűnően kihasználták ezeket a forrásokat s a kitermelés 1908-ban meghaladta a 2 millió tonnát. Ez a szám azonban a technikai tökéletesedés ellenére állandóan apadt. 1934-re az össztermelés 530.000 tonnára csökkent, ami a háború előtti termelés negyedének felel meg. A háború előtti nagyobb arányú kitermelés és kisebb belföldi fogyasztás következtében export cikk volt a petróleum, háború után azonban a termelés csökkenésével egyidejűleg a belföldi fogyasztás is megnagyobbodott. Ma a belföldi fogyasztás a termelés kétharmadát veszi fel.

A szén mellett a sziléziai bányatelepek, szerényebb mennyiségben, vasat és cinket is adnak. 1928-29-ben 660.000 tonna vasat és 460.000 tonna cinket bányásztak. 1937-re ez a szám 257.000 illetőleg 160.000-re esett. Kivétel szempontjából főleg a cink vehető tekintetbe, melyből, jóllehet Lengyelország a világtermelésben a negyedik helyet foglalta el, export tekintetében az Egyesült Államok után következett.

A só és nátrium termelést sem az ipar, sem a földművelés nem vet-

te fel teljesen. Só főleg Wielicka és Krakko körül, nátrium pedig a Stanislawow melletti Kalusz körül található. A kitermelés, mely csak a háború után indult meg, állandóan emelkedett s a múlt év végén 300.000 tonna körül járt.

A fémipar csaknem teljes egészében Felső-Sziléziában van, Kielce, a nagy acélöntödék Kattowitz és Sosnowitz körül. Termelésük (évi 400.000 tonna öntött vas, 900.000 tonna acél) a 8.-9. helyet biztosította Lengyelország számára a világtermelésben. A cinkfeldolgozó üzemek évi 100.000 tonnát termeltek; a világtermelés 10 százalékát.

Az acél nagyrészt a helyszínen kiolvasztják, átalakítják és féltermék formájában továbbítják a varsói, kielcei és radomskoi üzemekbe.

A textiliparnak kevés a köze a mezőgazdasághoz, mert a len és kendertermelést háziipar dolgozza föl. Jóllehet a szövőipar nem elégti ki a belföldi piacot, több munkást foglalkoztat, mint a bányászat és fémfeldolgozás együttléve.

A lengyel ipar központja Varsó, Lodz, Felső-Szilézia és a galíciai területek. Ezek az iparok jórészt kivitelre beállítottak, mert a belső piac vásárlóképtelen. A textiliparban eddig két és félmillió orsó működött. A lengyel textilipari termelés jelentősége a gyöngébb minőségek piaca szempontjából Kelet Európában határozottan szembetűnő. A vas- és fémipar szintén a külföldi piacok függvénye. Papir-, vegyészeti- és faipara egyaránt a külföldi vevőkre van beállítva. Cukorgyárai — mintegy 70 működött állandóan — 450-550.000 tonna cukrot termeltek. (A cukoripar az alapja a lengyel nagybirtokos gazdálkodásnak, lévén a cukorrépa termelés az egyetlen biztosan jövedelmező termelési ág.)

Az ipari munkásság száma, különösen a nagy textilipari racionalizálás után, nemhogy emelkedett, hanem csökkent. 1920-ban még 750 ezer ipari munkást számoltak össze, az 1933-as válság mélypontján azonban csak 517.000 volt az iparban foglalkoztatottak száma és ezek mellett mintegy 350.000 munkanélküli. Az utolsó esztendő viszonylagosan javuló tendenciája előtt 1938 januárjában 549.271 munkanélkülit tartottak nyilván. Hogy az utolsó időkben ez a nagyarányú munkanélküliség szétszívódott, azt az általános fegyverkezés magyarázza. A lengyel nehéz és textilipar u. i. a nemzetközi piacon is nagyarányú megrendelésekhez jutott.

A földkérdés mellett a munkáskérdés is állandó megoldatlan problémája volt a lengyel közigazdasági életnek. Természetesen minden bérvédelem hatástalan, amíg az olcsó munkaerő áramlása a földműves területek felől tovább folytatódik.

A külföldi tőke igen erősen érdeklődött az elmúlt husz év folyamán az új Lengyelország iránt. Hogy a külföldi tőke nagyarányú beözönlése mégis elmaradt, az a lengyel pénzügyek állandóan zilált állapotával magyarázható.

A lengyel államadósság főképpen politikai természetű francia, angol és amerikai kölcsönfelvételekből keletkezett. Ennek a nagysága 1938 végéig mintegy 4.000 millió aranyzloty.

Egy 1936-os statisztika szerint a lengyel részvénytársaságok részvény állományának csaknem a fele, pontosan 47.2 százaléka külföldi érdekeltségek kezében volt. A legnagyobb a szerepe a külföldi tőkének a kőolaj s az áram termelésben, valamint a bánya és vegyészeti iparban.

A külkereskedelem

A lengyel ipart hatalmas vámfalak védik a külföldi versennyel szemben. Ez állandó surlódásokra vezetett Németországgal, amely Lengyelország legfontosabb külkereskedelmi partnere. 1925 óta jóformán állandó vámháború állapotában élt a két ország, amelyet csak az időről-időre megkötött ideiglenes szerződések enyhítettek. Ugyanakkor a vámfalak mégsem biztosították a lengyel ipar egyenletes fejlődését.

A lengyel külkereskedelem irányvonalaait természetesen a külföldi adósságok határozták meg. A törlesztéshez valutát kell szerezni. Ezért a német szomszédvaló, amugy is folytonos vámellentétekkel nehezített forgalom évről-évre második helyre szorult az angol-lengyel forgalom mögött. Ez a helyzet csak Ausztria bekebelezésével változott meg, amikor Németország került a lengyel külkereskedelemben is az első helyre. Átlagosan 4-6 százalékkal szerepeltek a lengyel kivitelben és bevételben Belgium, Franciaország, Olaszország, Svédország. Különleges szerepe volt az Amerikai Egyesült Államoknak, mert az amerikai bevétel sokszorosan meghaladta az oda irányuló lengyel forgalmat. Ez elsősorban az amerikai nyers pamutnak a lengyel textiliparban való fontos szerepére vezethető vissza. Oroszország részesedése általában három százalék alatt marad.

A bevétel legfontosabb cikkei a textilipar ellátását szolgálták. A nyerspamut a bevételi értékek nagyedrésztét tette. Emellett igen nagy szerepet játszott a gépek bevétele. Lengyelország ezekért az árukért elsősorban sziléziai szénrel, fával, gabonával és liszttel fizetett. A múlt év őszén bekövetkezett világpolitikai események következtében Lengyelországhoz kerültek Sziléziának azok a lengyellakta területei is, amelyek addig Csehszlovákiához tartoztak. A változás területben és népszámban csak néhány százalékkal növelte a lengyel adatokat, viszont a lengyel gazdasági élet szénszükségletének teljes fedezésén kívül a kivitelben is állandó tényező lett a szén, ami Lengyelország középeurópai súlyát lényegesen emelte, bár Lengyelország megoldatlan kérdéseit továbbra is érintetlenül hagyta.

BERKÓ SÁNDOR: SANYIKA

*A gyermek sír... Jaj, ne csittitgasd,
nővérem, hadd sírjon szegény.
Emlékezz csak, hogy csecsemő
koromban mennyit sirtam én!
Dudorászhatott jó anyánk
fülembé halkán ringató
szavakat, én csak ordítottam,
akár egy ifju lázadó.*

*Sírtam, mint aki tudja jól,
hogy bilincsbe ver a világ
mindenkit, aki sorsa ellen
nem feni élesre szavát, —
talán azért is tépi most*

*acélperec a kezemet,
mert gyöngé voltam ahhoz is, hogy
ordítsak, böggjek eleget.*

*Kicsiny világod búvkörében
lázadj hát, dacos gyermekem.
Ma még tündérek s krampuszok
viaskodnak kis melleden,
holnap már — és ez nem mese —
térdedig guggolnak a fák
s a lombok közül feléd tátja
nagy mumus-arcát a világ.*

*Kék pupillád kerekre tágul,
lélegzeted is elakad,
lázadnál, ámde sisteregve
melledbe fúlnak a szavak,
a Rend körülfog, mint kutyát
a sintér: s könny, dac mit sem ér, —
amíg lehet: kapálózz, s ordíts,
ahogy a torkodon kifér.*

T É L I R E G G E

Irta: NAGY ISTVÁN

A patika elé kitett hőmérő is hideget mutatott. A férfi átellenben, a piac sarkán, ide-oda topogva didergett. Sehogyan se tudta hová dugja meztelen kezét s vágyakozó pillantásokat vetett az izzó parázssal megrakott fazekak fölöt kuporgó kofák felé. Ekkor lassu járásu vékony és jó-ságos arcu, idősebb ur állt eléje s végig nézett két, egymásra öltött vékony és foltos zakokabátján, zsákdarabokkal becsavart cipőjén s intett neki, hogy kövesse. Amint ment utána, semmi rosszat sem gyanított, még csak azon sem törte a fejét, vajjon milyen dologra viszi. Régen le-tett már arról, hogy válogasson. Teljesen mindegy volt neki, akár fát vág, havat seper, csomagot hord vagy pohos testű urakat massziroz, kutyát sétáltat vagy nyulakat visz párosítani, gyárba jár vagy kurta pipájú pilk-torok rajzolja az öklét. Már készen állt mindenre, csak éppen arra nem, hogy amikor belépett az előtte haladó ur szobájába, hát az leakasztott a fogasról egy nehéz és aránylag alig viselt, prémes télikabátot és azt mondta, hogy öltse magára, legyen az övé, teletjen benne egészséggel. Mire felocsudott volna a meglepetésből, már az uccán is volt újra. Olyan képtelenül fejtetőre fordult minden érzése, hogy amikor nagy későre megfordult, képtelen volt visszaemlékezni, melyik házból is szakadt rá ez a nagy jószág. Mivel éppen három kis ucca kereszteződése közepén torpant volt meg, már abban sem volt biztos, hogy a három ucca közül melyik-ben lakik jótévője. Egyszerűen kihagyott az emlékező tehetősége, annyira ellentétben volt ez az eset eddigi élettapasztalataival. Máiig olyan termé-szetesnek tartotta, hogy a dolgok törvénye szerint a világ nyomorultak-

ra és viszonylagos boldogokra van berendezve s hogy az utóbbiaktól nincs mit várni s olyan természetes, hogy neki ott kell fagyoskodni a sarkon, mint az, hogy az emlős állatok télire vastagabb bundát növesztenek, a fák elhullatják levelüket, a föld hótakarót huz magára, a gazdag fát vesz és bundát csináltat, a szegény munkanélküli pedig önuralommal, türelemmel, alázattal megáldva viseli a hideget és az éhséget.

A minap is, mikor arról értesült, hogy valahol, valamelyik hajléktalan megfagyott, se fel nem háborodott, re részvétet nem érzett s talán még akkor sem jött volna ki a sodrából, ha neki is ilyen véget jósolnak. De ez az eset a télikabáttal, kimondhatatlan szorongással töltötte el. Nem lehet ennek jó vége. Hiszen jól emlékezett, hogy egyszer gyerek korában, a jegyző fia úgy szájba hajította egy kővel, hogy nyomban lenyelte két fogát s mégis őt verte meg az apja, miért tátotta el a száját. Később szolgaleány korában gazdája rózsáit egy éjjel mind lelopta valaki. Elsőnek őt fogták gyanuba. Egy másik helyén tűz ütött ki a raktárban. Ki más hajította el az égő cigarettát, ha nem ő? Veréssel vallatták s végül kiderült, hogy rövidzárlat okozta a tüzet. Tisztiszolga korában is őt pofozta meg asszonya, miért nem szolt, hogy a kapitány ur hölgyeket fogadott, míg ő fürdön volt.... Még a derűsebb eseteire is úgy emlékezett, hogy azok mindig valami bosszúsággal értek véget...

Most sem merte átengedni magát annak a furcsa, jóleső érzésnek, mely azt a buta hiedelmet ébresztette benne, mintha térdtől felfelé hirtelen kitavaszkodna, sőt forró nyárba olvadna a téli fagy. Mi lesz annak az ára, ha most az ő füleit simogatja ez a meleg, uri szőrme? Szorongása még inkább fokozódott, amikor apródonként felfedezte a nagy zsebek jószágos vendégszeretét s a vattelin hájak izzasztó vastagságát s amidőn véletlenül megpillantotta magát az egyik kirakat üvegében, hát szörnyen megijedt. Ott állt ő, lecsapott vállakkal, idétlenül a bő kabátban, mely szinte a bokáját horzsolta, ordítóan kiemelve zsákdarabokba csavart lába hozzá nem tartozandóságát, fején a madárijesztő, nyiszlett kalap szemétre való nyomorúságát... Agyába nyilalt, jaj ha meglátja így egy detektív — s a falhoz lapulva, riadtan nézett körül. A járókelők máris, hogy nézik! Hát aztán! Nem lopta. De mégis — ki hinné el azt neki, hogy csak úgy megajándékoztak egy rongyost egy ilyen drága kabáttal? Talán nem is árt, ha visszamegy ahhoz az urhoz és kér tőle valami bizonyítványt.

Megkönnyebbülten fordult vissza erre a gondolatra, de a szembejövők furcsa nézése újra felkorbácsolta nyugtalanságát s amilyen sebesen csak tudott, jobbra-balra tekintgetve igyekezett tova, de a három uccakereszteződésnél ismét összezavarodott. Hol az egyik uccán, hol a másikon lihegett végig. Találomra több kapun is benyitott. Hiába. Nem birta felismerni azt a házat... Féelme nőttön nőtt. Most majd azzal is gyanússá válik, hogy idegen házakba nyitogat. És az emberek már tényleg utána fordultak, némelyik még meg is állt. Mit, mit fog mondani, kitől kapta a kabátot s hol lakik az az ur, ha megszólítja egy detektív? Mert, hogy mindjárt le igazoltatják, — ezt biztosra vette. Egyre furcsábban néznek rá. Vagy csak most is úgy néznek, mint máskor? Nem, nem. Kizárólag őt nézik így. Ha eltüntethetné valahogy feltűnés nélkül a zsákdarabokat a lábáról és a feltűnően rossz kalapot a fejéről, biztosan nem gyanakodnának rá...

Egy kapu alá osonva letépte rongyait a cipőkről és eldobta, kalapját meg zsebre gyúrta s amikor a lába és a feje kezdett fájni, rájött, hogy így is igen feltűnő lehet, hisz senkise jár ilyen rideg időben kalap nélkül. Így még inkább leigazolthatják. Erre az is eszébe jutott, hogy az igazolványa nagyon rongyos, az ősszel be kellett volna cserélnie arcképes könyvecskére... és... és már két hónapja máshol lakik, mint ahova be van jelentve. Már reszketett. Messzire kikerülte a szembejövöket. Majd bátorítani próbálta magát. Nem, még se lehet gyanus... Utóvégre egyszer látott egy urat is télen, kalap nélkül. Csakhogy ő nem ur, azután már öt napja nem borotválkozott. Kócos a haja is. S ki az, aki a háta mögött jön már régóta? Egy térdnadrágos férfi... Miért jár olyan lassan? Nem, nem, inkább az a másik követi, aki úgy tesz, mintha a házszámokat nézné, hogy elterelje magáról a figyelmet. Látott ő már nyomozást egy detektív drámában... Magában átkozódva menekült... Az az ur biztosan valami bolond lehetett, ha csak így ismeretlenül neki ajándékozta ezt a drága holmit... Még csak meg sem dolgozott érte. Mivel érdemelte ki tőle? Vagy csak bajba akarta dönteni vele s tudta, hogy így fog járni? Csak találna vissza hozzá! Így elfelejteni valamit! Hogy is lehet az? Tán nem is igaz, hogy ajándékba kapta... Hátha ő is kleptomániás, mint egyes gazdagok s tudtán kívül ő akasztotta le a fogasról a kabátot s azért nem emlékszik vissza a házra sem. De nem, még se. Vagy igen? Na most már hárman is követik. Vajjon nem kellene eldobnia az egyik kapu alatt ezt a veszedelmes bundát. Hát megéri, hogy bekisérjék és rá fogjanak még egyebet is? Megérdemli, hogy megpofozzák, vallassák érte, ha mindjárt ki is derül az igazság? ...Megbüntetik a kabátért, a be nem cserélt személyazonosságért, a bejelentetlen lakásért, megtalálják kérdezni fizet-e adót? Valami kötelező gázvédelmi tanfolyamról is beszéltek, amire nem jelentkezett... Ebből szörnyű baj lesz s a végén, mint csavargó munkanélkülit haza toloncolják őrsről-őrsre — láncreverve...

Esztelenül beugrott egy kapu alá, hogy eldobja magától a kabátot, de valaki szembe jött az udvaron s rémülten kotródott ki. Szivdobogva, önfelédten fejére csapta, majd megint lekapta kalapját. A következő kapu alatt már vetkeződött, mikor eszébe jutott: marhaság eldobni, mikor eladhatja egy ócskásnak is. És újra az uccán loholt. Nem, az ócskás is gyanút foghat és még rendőrt hív... Izgalmában hóna alá szoritott kalapját észre sem vette, mikor hullatta el, de valaki felemelte s messziről kiáltott utána:

— Halló, álljon meg, elveszítette a kalapját...

Nem értette meg, mit kiált az idegen s úzóttan rohant tovább. Maga mögött hallotta ismételni a felszólítást, egy férfi meg eléje állva akarta figyelmeztetni, de ő már teljesen eiveszítette józan eszét és futásnak eredt. Hátral zürzavaros lárma keletkezett.

— Fogják meg, tolvajjj!

Ezt követte egy második, harmadik és tizedik kiáltás. Eltorzult arccal, felemelt öklök, kinyújtott karok nyomultak eléje, valaki meg gáncosot vetett neki. Arccal, nagy ivben előre bukott, orrcsontját iszonyuan beléverte valamibe. Elsötétült körülötte a világ. Mikor magához tért, kezei hátra voltak kötözve s három rendőr közt ülve egy kocsí sebesen haladt velük valamilyen határozott irányba...

OROSZORSZÁG ELVÁROSIASODÁSA

Irta: DÉZNAI VIKTOR

A világ elvárosiasodása alatt azt a nagy horderejű jelenséget értem, hogy a nagyvárosok száma világszerte igen megnőtt az utolsó évszázad folyamán, és hogy a városokban élő népesség mind nagyobb hányadát teszi a föld egész lakosságának. Míg pl. Európában 1800 körüli legfeljebb 21 olyan város volt, melyekben 100.000-nél több ember élt, összesen kb. 5 millió, (ebből kettő csak Párizsban és Londonban!), azaz a kontinens egész népességének kb. 2.5 százaléka, addig ma közel 350 városban mintegy *száztízmillió* ember lakik. Európa egész népességének 20.5 százaléka. Az egész földet tekintve, a fejlődés hasonló, sőt pl. Ausztráliában a kontinens lakosságának fele él öt nagyvárosban. Ezek szerint a világ népességének kb. egynegyed része városlakó és kb. egynolcad része nagyvárosi ember, ami nagyjában kétszázhatvan milliónyi tömegnek felel meg.

Főlélekes bőven elemezni, hogy ennyi ember szoros együttléése, a modern termelési, közlekedési, hirszolgálati és lakásviszonyok által megszervezett, azaz szigorúan egymástól függő intenzív kollektivitása, mit jelent gazdasági, társadalmi, kulturális, lélektani, stb. kihatásaiban. Az a felfokozott tevékenység minden téren, melyet ezek a tömegek pusztán megélhetésükért kifejtteni kénytelenek, az új szervezési módszerek és technikai eszközök igénybevételének segítségével, kimerítően megmagyarázza az utolsó évtizedek történelmét és mindazokat a gyökeres különbségeket, melyeket korunk a régebbi időkkel szemben felmutat.

Ennek az igazságnak felismerése s a belőle folyó következtetések levonása még a kezdet kezdetén tart. Az emberiség a mult feudális és falusias csökevényei a közigazgatás, társadalmi rend, nevelés, közgondolkodás szervezetlenségében hánykolódott és kereste a fejlődés helyesebb útjait, mikor a világháború az összes bajokat alkuttá tette, sőt részben tudatosította, — a népek s a relativ egyensúlyuk általános felkavarásával pedig a városiasodás folyamatát is meggyorsította. A megmozdult falusi népesség és a talajukat vesztett exisztenciák természetesen a föld legéletteljesebb s ezért számukra legvonzóbb központjaiba, a városokba tódultak s azok fejlődésének, testileg-lelkileg, új lendületet adtak. Így kerültek bele milliók, benső átalakulásra kész tömegek a városok által képviselt viszonylag magasabb rendű, szervezettebb és dinamikusabb kollektív életformákba s váltak annak a civilizációnak hordozóivá és azon események szereplőivé, melyeknek tanúi vagyunk.

Az említett fejlődés különös élességgel figyelhető meg Oroszországban. A birodalom rendkívüli kiterjedése, különféle földjével, klímáival és népeivel, a középkori elmaradottság egyrészt, a haladottabb világ hatása és egy modern műveltségű réteg aktivitása másrészt, a mindezt rosszul adminisztráló autokratikus kormányzat előkészítették a súlyos konfliktusok talaját, melyeket azán a háboru szerencsétlenségei robbanásszerűen kiváltottak.

A racionalizmus felszabadult erői a birodalomban olyan ujszerű életformákat teremtettek, melyek az általános fejlődést megelőzték és sok tekintetben az emberiség kísérleti laboratóriumává, iskolájává, sőt utánzótt példáivá váltak. Innen indult ki pl. az állami mindenhatóság és tel-

jes beavatkozás elve, a több évre kiszámított, előrelátó felépítési tervek, a szükségletek szerint szabályozott termelés és forgalom, az egész terület és lakosság tökéletes és logikus megszervezése s a tömegek jelentőségének felismerése. Ezek pedig már mind a racionális városi gondolkodás eredményei.

Lássuk most közelebbről a városiasodás folyamatát, úgy, amint az a számok és az emberföldrajz tükrében mutatkozik.

A régi Oroszország városi állapota

A háború előtti orosz birodalom még a mainál is terjedelmesebb, de úgy lakottság, mint szervezettség (utánhálózat, közlekedési eszközök, ipari felszerelés, építmények, termelési módszerek) és városiaság tekintetében, a nyugati államokhoz viszonyítva nagyon elmaradott. Lakosságának túlnyomó része primitív paraszt, sőt nomád. A városi nép jórésze a legnyomorultabb proletár. Az ország természeti kincseinek nagy mennyiségeit eladja külföldi ipari termékekért és tőkéért, melynek legnagyobb része terméketlen befektetésekben és az uralkodó csoportok fényűzésében válik semmivé. A népesség túlnyomó része elképzelhetetlenül szegény, tudatlan, közönyös, szemben a kisszámú nagybirtokos, nagytőkés és hivatalnok osztállyal, melynek haladott, európai a műveltsége. Ezek közt élt még egy vékony kereskedő és iparos kispolgári, továbbá egy modern munkásréteg, mely az előbbiekkal együtt a városokat töltötte meg. Roppant területek viszont teljesen lakatlanok vagy műveletlenek. Uőbbiak lakossága még a kezdetleges civilizációk, a nomád pásztorkodás vagy a halászat- vadászat állapotában tengődött.

1900-ban Oroszország mai területén mindössze 19 nagyváros van, összesen 5 millió 332 ezer lakossal. Ezeknek majdnem a fele (2 millió 622 ezer) Szent-Péterváron és Moszkvában él. A két fővároson kívül a 17 nagyvárosból csupán kettő lakossága haladja meg a 200.000 lelket. (Odessza, Kiev). 1910 körül a mai területnek 21 nagyvárosa van, összesen 7 millió 35 ezer lakossal. Ezek közül azonban már több, mint a fele (3 millió 552 ezer) él a két fővárosban. A többi 19 város közül már hétnek van több, mint 200.000 lakosa. (Baku, Kharkov, Kiev, Tiflisz, Odessza, Taskend, Saratov).

Ez a normális fejlődés a háború és a forradalmak következtében egy időre nemesak elakad, de rendkívül visszaesik. A régi orosz birodalomból a legfejlettebb nyugati részek, sok kereskedő és iparos várossal leváltak, miáltal az ország agrár jellege még kirívóbb, általános kulturálapota még elmaradottabb. Eveszett a művelt finn lakosság, a tevékeny balti tartományok, a lengyel ipari vidékek és olyan nagy városok, mint Helsingfors, Reval, Riga, Kowno, Vilna, Varsó, Lodz, Lublin, Sosnovice, Kisenev, nem beszélve Mandzsuriáról, ahol Kharbin, Kirin, Tsitsikar, Mukden, Tsangtsun, stb. nagy orosz központok uralkodtak a keletkinai vasut mentén.

A megmaradt területeken, ahol időlegesen még súlyos harcok (ellenkormányok, elszakadási törekvések) dultak (a természeti és gazdasági katasztrófák mellett), a városok hihetetlenül visszaestek. Leningrád népessége egy harmadára süllyedt (2.019.000 1914-ben, 706.000 1920-ban), Moszkváé is több, mint félmillióval fogyott (1.533.000-ről 1.028.000-re). Mégis ezek a meggyengült városok, a bennük élő szervezett népesség és

aktiv, észszerű tevékenység révén az ujjaépítés motorjaivá váltak és talpraállították az óriási beteg országot. A nagyvárosok száma ekkor 26, lakosságuk tömege kb. 5.800.000, vagyis egy és negyedmillióval kevesebb, mint tíz év előtt. Azonban még itt is a nélkülözés, az analfabétizmus, a társadalmi betegségek, a felszerelés (köz művek, közlekedési eszközök, jól épített házak, termelőgépek, stb.) hiánya, valamint a nehéz átmeneti állapotok és az általános szervezetlenség lényegesen lecsökkentették a lakosság szociális értékét, mely meg sem közelítette a nyugati hasonló számú tömegek színvonalát, noha az anarchia és a háború utáni megbomlott gazdasági rend kártevő hatása ott is mutatkozik.

Szinte a csodával határos az a regenerálódás, mely néhány év alatt végbemegy, s ami 1926-ra a nagyvárosok számát már 39-re emli, kb. 12 millió 325.000 lakossal, kik közül közel a fele (5.635.000) lakik a két fővárosban, míg a 200.000 lakosnál nagyobb városok száma a fővárosokon kívül már 10. További tíz év alatt a városi lakosság száma megkétszereződik. Természetesen ez a példátlan átalakulás sok nehézség és nélkülözés közben történik. Az eredmény azonban az, hogy a nagyvárosok száma tekintetében a Szovjetbirodalom ma, alig két évtizeddel a mélypont után, az amerikai Egyesült Államok után a második helyet, nagyvárosnépesség tekintetében pedig Nagynémetországgal és Kínával egy rangban, ugyancsak a második helyet foglalja el.

A nagyobb áttekinthetőség kedvéért ezt a fejlődést az alábbi két táblázatban tesszük szemlélhetővé:

	1900	1910	1920	1926	1938
A nagyvárosok száma	19	21	26	39	89
Lakosságuk száma (ezerben)	5.332	7.035	5.800	12.324	25.500
A Birod. össznépsége „	110.000	145.000	131.000	145.500	170.500
A nagyvárosi lakosság % aránya	4.85	4.85	4.42	8.47	15.—
A két főv. össznépsége (ezerben)	2.622	3.552	1.792	5.635	6.700
A fővárosi lakosság % aránya	49.4	50.5	30.9	45.7	26.3

A forradalomig, ellenére a népesség nagymérvű növekedésének, a nagyvárosok száma és azok népessége százalékos arányban kb. ugyanaz, az ország össznépségének kevesebb, mint egy huszadrésze. A meglévő nagyvároslakoságnak csaknem felét a két főváros népe teszi. Az 1920-as adatok a népesség pusztulásáról tanuskodnak. Viszont a forradalmi korszak után a népesség gyors szaporodását és a városnépesség növekedését tapasztaljuk: az első évtizedben a városi lakosság arányszáma, dacára az összlakosság nagy szaporodásának, megkétszereződik, a második évtizedben megnégyszereződik és most már az ország egész népének több, mint egyhatedét teszi, aminek azonban a két főváros lakossága már nem a felét, hanem csak egynegyedét adja. Tehát a városnépesség egyenletesebben oszlik meg a birodalomban, a kulturált elemek kevés ponton történő összezsufolódása szűnőben, a hatalmas vidéki centrumok jelentősége pedig mindinkább növekszik.

Az Ű. R. S. S. elvárosiasodottsága a többi nagy államhoz viszonyítva 1938-ban.

Allam	Nagyvárosok száma	A nagyvár. lak. száma (ezerben)	A nagyvár. lak. %-a az összlak.-ban
U. S. A.	100	45.500	35.4
U. R. S. S.	89	25.500	15.—
Németország (Csehországgal)	71	25.600	29.6
Kína	57	25.500	5.5

Nagybritánia	55	22.875	48.6
India (és Birmánia)	53	13.500	3.5
Japán (Korea, Formoza, Mandsukuo nélkül)	38	13.450	26.9
Franciaország	24	11.475	27.3
Olaszország	24	7.850	18.1

Az URSS a nagyvárosok száma tekintetében a világ második állama, nem messze az USA mögött. Igaz, hogy a nagyvárosnépesség száma tekintetében még igen nagy a különbség, de ne feledjük, hogy az amerikai számban egyedül Nagy-New-York 11.5 millió emberrel szerepel s a 35.4 százalékos arány meghaladja az egészséges egyensúly határát, miért is az USA nagy erőfeszítéseket tesz, hogy túlméretezett nagyvárosait dekongesztionálja, míg ezzel szemben az URSS-ben e tekintetben korlátlanok a fejlődési lehetőségek. Nagynémetország vonatkozó számait a cseh protektorátus 4 nagyvárosa (kb. 1.6 mil. lakossal) emeli. Míg Japán Korea 5, Formoza 2, Mandsukuo 17 nagyvárosának hozzáadásával is csak 62 nagyvárost és 23.7 millió nagyvároslakót tudna felmutatni, tehát még mindig messze elmarad az URSS mögött. Végül a kínai számok mindig bizonytalanok, úgyhogy nyugodtan állíthatjuk, hogy a Szovjetunió ma a világ élén áll. Tegyük hozzá, hogy Nagybritannia városnépességének százalékaránya határozottan egészségtelen tulsulyban van, míg ez a helyzet Németországban, Olaszországban és Franciaországban is éppen az egyensúly aggasztó határát surolja s az illető államok kormányai mindent elkövetnek a nagyvárosok népességének korlátozására.

Az URSS városai

Ezek után nem lesz érdektelen a Szovjetunió mai nagyvárosait pontosabban megvizsgálni.

Bizonyosan nem követünk el hibát, ha az amugyis igen nehezen hozzáférhető és állandóan növekvő számadatokat kikerekítjük, még pedig felfelé, 25 ezres formában. A nagyvárosok örökké hullámzó népességében az egyesekig menő fixirozásnak úgy sincsen sok értelme. Viszont a kerek számok használata lényegesen megkönnyíti a számítások elvégzését anélkül, hogy az összeredmény helyességét csorbítaná.

Gyakorlatinak mutatkozott a városokat nagyságkategóriák szerint csoportosítani. Munkánkban, s más e téren végzett tanulmányainkban a következő kategóriákat használtuk: több milliós (két millió fölül), milliós (egy millió f.), háromnegyedmilliós (700.000-en f.), félmilliós (400 ezren f.), negyedmillió (200.000-en f.) és nagyváros (100.000-en f.). Nem vitatható, hogy ezek között társadalmi és egyéb jelentőség tekintetében lényeges a különbség és nem mindegy, hogy valamely ország nagyvárosai hogyan oszlanak meg az egyes nagyságkategóriák között. Végül a városiasodás jelenségének tanulmányozásánál nem szabadna a nagyvárosoknál megállani, hanem figyelembe kellene venni a 100.000-nél kevesebb lakosu közép- és kisvárosokat is, mert csak így kapnánk egészen hű képet a városágról. Azonban eltekintve a rendelkezésünkre álló adatok hiányosságától, ez a munka e cikk keretében el nem végezhető.

A könnyebb áttekinthetőség, valamint a fejlődés tempójának illesztés céljából táblázatba foglaltuk a városokat, a mai nagyságkategóriák szerint, feltüntetve a népesség számát 1897, 1920-ban is. Ahol ezekben az években nincsenek számok, az annyit jelent, hogy az illető

város akkor még egyáltalán nem létezett, vagy a helyén olyan jelentéktelen falu vagy telep volt, mely semmiféle forrásmunkában sincs feltüntetve. Mindenütt a mai neveket adtuk, egyes esetekben zárjelben a régi nevet is feltüntettük, hogy az olvasó talán régebbi térképeken is megtalálhassa. Az (A) jelzés Ázsiát jelent, az Uralvidéket Európához számítjuk.

Név	Lakosok száma ezrekben		
	1897	1920	1938
I. két millió fölötti városok 2.			
1. Moszkva	1.173	1.028	3.800
2. Leningrád	1.449	706	2.900
II. milliós városok: nincsen.			
III. háromnegyedmilliós városok: 4.			
3. Baku (A)	114	237	750
4. Kharkov	171	224	750
5. Kiew	319	366	750
6. Tbilissi (Tiflisz) (A)	160	283	725
IV. félmilliós városok: 7.			
7. Dnjepropetrovszk	136	164	450
8. Gorkij (N. Novgorod)	91	70	525
9. Odessa	450	435	550
10. Rostov	120	177	525
11. Stalingrád (Zaryzin)	18	21	425
12. Swerdlovszk	55	70	500
13. Taskend (A)	156	272	575
V. negyedmilliós városok: 22.			
14. Alma-Ata (Wjernij) (A)	23	45	200
15. Archangelszk	20	45	225
16. Astrachan	113	123	250
17. Groshij	16	69	200
18. Ivanovo-Woznessenszk	54	58	225
19. Jaroslaw	71	73	225
20. Kazán	144	146	275
21. Krasznodar	66	143	225
22. Kuibisev (Samara)	92	171	300
23. Magnitogorsk	—	—	250
24. Minszk	92	124	200
25. Novo-Sibirsk (A)	—	68	325
26. Omszk (A)	100	145	250
27. Perm	45	74	275
28. Szaporosje (Alexandrovszk)	28	31	250
29. Szaratov	143	188	350
30. Sztalino (Juszovka)	—	—	300
31. Sztalinszk (A)	—	—	250
32. Tseljabinszk	26	57	275
33. Tula	109	129	225
34. Wladivosztkok (A)	29	91	250
35. Worones	81	93	225
VI. városok 100.000-nél több, de 200.000-nél kevesebb: 54.			
36. Akhmetset (Simferopol)	61	84	100
37. Andisan (A)	47	82	100
38. Ansev-Sudjenszk (A)	—	—	100
39. Armawir	6	64	100
40. Barnaul (A)	29	68	125
41. Eriwan (A)	29	34	125
42. Frunze (Pispek) (A)	7	37	100
43. Gorlovka	—	—	100
44. Homel	36	61	125
45. Irkutszk (A)	51	101	175
46. Isevszk	22	44	125
47. Kalinin (Twer)	46	65	150
48. Kamenskoje	24	17	125

49. Karaganda (A)	—	—	125
50. Kemerovo (A)	—	—	125
51. Kerts	32	56	100
52. Khabarovszk (A)	27	51	175
53. Kirow (Wjatká)	25	41	100
54. Kirowobad (Gandsa) (A)	33	63	100
55. Kokand (A)	54	114	125
56. Kosztroma	41	48	100
57. Krasznojarszk (A)	27	68	100
58. Krementsug	67	99	100
59. Krivojrog	12	31	100
60. Kurszk	53	79	100
61. Makejevka	—	—	125
62. Mariupol	53	55	175
63. Murmanszk	—	—	100
64. Namangan (A)	62	79	100
65. Nisni-Tagil	30	39	175
66. Noworosszjszk	17	51	125
67. Ordsonikidse (Wladikavkas)	50	61	125
68. Orel	70	84	100
69. Orenburg	66	109	150
70. Penza	62	85	125
71. Poltava	53	72	100
72. Prokopievszk (A)	—	—	125
73. Rybinszk	25	39	100
74. Szamarkand (A)	55	80	175
75. Schachty	—	—	100
76. Szemipalatinszk (A)	26	44	150
77. Szinovjevsk (Elisavetgrad)	66	77	100
78. Szlatoust	21	42	100
79. Szmolenszk	57	71	100
80. Szormovo	—	—	100
81. Taganrog	59	86	150
82. Tarnobow	49	71	100
83. Tomszk (A)	64	90	150
84. Tsita (A)	11	58	100
85. Ufa	50	73	175
86. Uljanov (Szimbirszk)	44	77	125
87. Witebszk	66	80	150
88. Wjernoleninszk (Nikolajev)	93	109	150
89. Worosilovgrad (Luganszk)	34	66	150

Ebből a táblázatból rengeteg érdekes tanulság vonható le, mi azonban csak a legfontosabbakra szorítkozhatunk. Mindenekelőtt feltűnő a városok nagyságkategóriák szerinti szerencsés megoszlása: most már nem a két tulpnagy fővárossal találkozunk, mellettük néhány kisméretű vidéki központtal, hanem a már nem aránytalan fővárosokon kívül számos önálló jelentőségű, hatalmas centrum létezik mindenfelé a birodalom területén, s rajtuk kívül az erőteljes nagyvárosok impozáns tömege. A kultúra tehát mind több centrumból sugárzik széjjel és a városiasodás mind intenzívebben terjed s mind nagyobb területeket borít el.

A nagyságkategóriák számbeli megoszlását a következő táblázat tünteti fel:

	1900	1920	1938
Két millió fölötti város	—	—	2
Millió	2	1	—
Háromnegyedmillió „	—	1	4
Félmillió „	1	1	7
Negyedmillió „	1	5	22
100.000-en fölötti „	15	13	54
Összesen nagyváros	19	26	89

A Szovjetunióban, a két nagy fővároson kívül ma még legalább négy olyan jelentőségű város van, mint Bukarest; ötvennégy olyan, melyek közt a legkisebbek akkorák, mint Kolozsvár, Temesvár, Jasi vagy Galaț, és ezeken kívül még 29 város, melyek lakossága 200 és 550 ezer közt mozog.

A városok földrajzi elhelyezkedés tekintetében az ország minden részében feltalálhatók. Míg a legnyugatibb nagyvárosok: Leningrád, Minszk, Home¹, Kiew, Odessza a finn, lengyel, román határok közelében, a legkeletiek: Wladivosztozk, Khabarovszk Japánnal néznek farkasszemet. Találunk nagyvárost az északi sarkkörön túl (Murmanszk) és a perzsa (Eriwan) vagy indiai határ közelében (Alma-Ata, Andisan).

Husz év előtt ázsiai Oroszországnak csak nagyvárosa volt: Tiflisz, Taskend, Omszk és Baku, mind 200.000 lakoson alul. Ma 26 van Ázsiában, köztük 2 háromnegyedmilliós, egy félmillió és 5 negyedmillió. Az ázsiai városiasodás különösen figyelemreméltó jelenség.

A birodalom különböző talajkincsekben gazdag tengeri, petróleum, ipari és bányaközpontjai körül meglepően sok az egészen új alapítású város. Közöttük tizenegy olyan nagyváros van, melyek 1920-ban még nem is léteztek. Ezek kivétel nélkül bánya és nehézipari városok, melyek típusa Sztalino, Mlagnitogorszk, Sztalinszk, stb. Szormovot N. Novgorod mellett a Ford automobilgyárak tették nagyvárossá, Murmanszk fontossága abban van, hogy kikötője sosem fagy be és így biztosítja a Szovjetunió közlekedését a szabad Óceánnal, azonkívül a Kola-félsziget ásványokban igen gazdag telepeinek központja. Azonban az egészen új városokon kívül még egy sereg olyan is van, melyek 1920-ban még kicsi, tengődő vidéki városkák voltak, s ma hatalmas nagyvárosok. Ezek típusa Sztalingrád, Szaporosje, Tseljabinszk, Novo-Szibirszk.

A tér városiasodása

A városiasodási folyamat megítélése nem szorítkozhat egyedül a nagyvárosok vizsgálatára. Itt nemcsak a kis és középvárosokra gondolunk, melyeknek kisebb vidékek urbanizálásában ugyancsak fontos a szerepük, hanem arra a számtalan más formára, melyekben a város a vad természetet uralmába veszi: utak, elszórt gyárak, petróleumkutak, traktorállomások, stb. Ha ezek körül kevés ember lakik is, csak néhány ezer vagy száz, azért ezek mégsem falvak, hanem valóságos városdarabkák, melyekben a nagy rendszeres kollektív termelés egy töredéke folyik, s mely szorosan be van kapcsolva egy szervezetbe. Ilyenformán nemcsak a városok maguk, hanem ezek az előretolt posztjaik és a terület megfelelő átalakítása mutatják a városiasodás mértékét. A modern városiasodásnak ezek a formái az orosz birodalom roppant területén mind sürűbben találhatók: az elhanyagolt természeti kincsek feltárása, a pusztaságok megművelése, a mocsarak kiszáritása, a sivatagok öntözése, a jégstengeri hajózás megindítása, mind az ország tervszerű felépítésének szolgálatában áll és végeredményben a városiasodást mozdítja elő.

A teljesség kedvéért említsünk néhány ilyen ujszülöttet, melyek 1930 előtt még nem léteztek, de lehet, hogy egy évtized múlva már a nagyvárosok sorában állnak. A Kola-félszigeten, a ritka fémek lelőhelyén nőtt Kirovszk, az Amur mellett Komszomolszk acél és hajógyárakkal, a Távolkelet egyik legfontosabb ipari bázisa, a Jenisszei torkolatában Igarka, a

taiga falkincseinek elszállítására, a Balkaj-tó mellett Kounrad, nagy rézhányakkal, az északkaukázusi steppékben az „Óriás“, állami mintagazdaság, a legnagyobb szovkoz, azaz gabona és husgyár, mezőgazdasági akadémiával, kísérleti állomásokkal, a tadsikok az afgán határ melletti vályogkunyhók helyén modern fővárost építettek, Sztalinabadot, a kalmükök pedig sátraik helyett Elista fővárost, a zsidók pedig Birobidzsánt az Amur közelében. Még sok érdekes nevet említhetnénk abból a kb. 230 új városból, mely a forradalom óta keletkezett s melyek némelyike ipari szempontból a legfontosabbak közé tartozik, pl. Kramatorszk, Krasznouralszk, Berezniki, stb. Az újonnan felfedezett természeti kincsek mindig újabb alapításokra adnak alkalmat, így egy új Baku keletkezik a Volga és Ural közt, értékes bányüzemek a Bajkál-tó körül és a zord Jakutiában, amerre most a szibériai vasút második vonala halad a Csendes Óceán felé, és ahol rendszeres repülőjáratok tartják fenn a közlekedést. Másrészt Mongolia és Kelet-Turkesztán felé autótutak viszik előre a modern városiasodást.

Ami mindebben a mélyreható átalakulásban fontos, az, hogy nem öletszerűen vagy véletlenül történik, mint a régebbi hasonló folyamatok az új földrészekben, hanem *tervszerűen*, egy intelligens, előrelátó, a közérdeket szem előtt tartó akarat kifejezésekképpen. Külön hivatást foglal az új városok megtervezésével, a „Giprogor“, mely ügyel arra, hogy a mult anarchikus városnövekedésének káros következményeit kizárja és irányítja azt a népvándorlást, mely az Unió területén belül az új vidékeket benépesíti. 1932 óta sem Moszkvában, sem Leningrádban nem építenek újabb gyárakat, hanem azokat mind kint teremtik meg a vidéken, a legalkalmasabb helyeken, hogy ezáltal azokat is bevonják a kulturálódás szerves folyamatába, (a kombinátok).

Másrészt a régi városok is gyökeresen megújulnak. A külvárosok elvesztik proletár jellegüket, mindenütt a kényelem és szépség megvalósítására törekednek a lakónegyedek, iskolák, parkok, középületek megépítésénél. A két főváros pedig már presztizsszempontokat követ, monumentális és kolosszális alkotásokat valósít meg: Moszkvában a Volgacsatorna, a rakpartok, a felhőkarcolószerű új középületek, Leningrád pedig egyszerűen 10 kilométerrel arább helyezte el a központját, a volt cári nyaralók irányába, a Balti-tenger sziklás festői partjaira.

Bármilyen álláspontot foglaljunk is el a haladás problémájával szemben, tagadhatatlan, hogy a falusi ember átalakulása városivá, egyike az emberiség legfontosabb fejlődési jelenségeinek. Az individuális, sztatikus, konzervatív, vegetáló parasztból így válik kollektív, dinamikus, haladó kultúremler s ebből a szempontból Oroszország elvárosiasodása a jelenkori történelemnek komoly eseménye.

Ha csupán arra mutatunk rá, hogy a jelenkor háborúit már nem nyers erővel, hanem ipari felszereléssel, kollektív szervezéssel, a városi szellem által megteremtett intelligencia, fegyelem és tervszerű együttműködés által vívják meg, akkor el kell ismernünk, hogy Oroszország ma sokkal kedvezőbb helyzetben van, mint két-három évtized előtt. De a béke és az emberiség további kedvező fejlődése szempontjából sem közönyös, vajjon a föld egyhatod részét kitevő birodalomban, végtelen természeti kincseivel, mennyi nép és milyen állapotban él.

Vegyük u. i. figyelembe, hogy e városok lakossága nem tiszta orosz,

hanem bennük a legkülönbözőbb fajú népek laknak, sokszor olyanok, kik két-három évtizeddel ezelőtt még nomádok, analfabéták, primitív vallási és társadalmi állapotok vakbuzgó hívei, minden ujkori racionális szellem és tevékenység számára hozzáférhetetlenek voltak. Ezek a városi élet révén bekapcsolódtak a modern kulturába, a szervezett kollektív életbe és termelésbe, és elmaradt tömegeket gyökerestül formálnak át, ugyszintén elhanyagolt vagy lakatlan vidékeket változtatnak kulturterületekké. Itt tehát olyan nagyjelentőségű civilizációs és emberföldrajzi folyamat megy végbe, mint amilyen egy évszázad előtt Észak- és Délamerika pusztaságain kezdődött. Következményeik az emberiség számára nem lehetnek kisebbek.

É S Z A K S A R K I T Ö R T É N E T

Irta: BORIS GORBA'TOV

Különös esemény játszódott le az Uborka-szigeten. Az Uborka-sziget elhagyatott kis folt a sarki tengerben, fölösleges lenne nevét a térképen keresni. Isten háta mögötti hely, fölötte jóhangzású, mondhatnánk költői, nagyon költői névvel.

A sarkvidéki rádió emberei azonban csak Uborka-szigetnek hívják. Semmit sem tehetünk ez ellen, de miért is? Ime ők tréfálnak, pedig tudnivaló, hogy éjjel-nappal híreket, üzeneteket közvetíteni nem különösebben mulatságos dolog. Bárhogyan is, ennek a névnek meg van a maga története. A kis szigetet nemrég fedezték fel. A hajóskapitány gyorsan körülnézett (idegesítette, hogy a jég olyan hamar odafagy jégtörője oldalához) s jelentésében a következőket írta: „A felfedezett szigetnek uborka formája van“. Erre a rádiósok, minthogy minden hír rajtuk megy keresztül, a sarki szigetek családjának ezt az új tagját Uborka-szigetnek keresztelték el. Ismét eltűnt a térképről egy „ismeretlen folt“ s a fáradhatatlan és bátor orosz hajós tovább vonult észak felé...

Nemsokára megérkeztek a lakók is. A tányérnyi nagyságú medvenyomok mellett nemsokára feltűntek a kisebb és formásabb emberi nyomok. Házak emelkedtek a hóból s a csendet emberi hang, emberi kacagás váltotta fel. Ma már mindenkinek megvannak a szokásai, esti sakkjátszmái, örömei, gondjai, szenvedélyei és unalmai... Mindenekfölött pedig boldogságuk. Természetesen ez a boldogság végeredményben a véletlentől függ.

Egy napon egy asszony csak nyöszörögni, majd szívszaggató hangon sirni kezd, míg a férfi izzadságtól fénylő homlokkal, reszkető kezekkel teljesen képtelen rajta segíteni.

Micsoda tévedés azt hinni, hogy az orosz sarkvidéken, ezeken a távoli szigeteken az emberek korlátolt életet élnek, mit sem tudva szomszédaikról. Bizonyos esetekben igaz, két szomszéd, két sziget közötti távolság több ezer kilométer és milyen kilométer! Viszont vannak rádiókezelők.

És milyen emberek ezek a rádiósok, hogy az Isten áldja meg őket, tudtára adták az egész Sarkvidéknek, hogy a távoli Uborka-szigeten egy asszony szülési fájdalmakban szenved s a közeli és távoli szigetek lakói

visszafojtott lélekzettel várták a szülés kimenetelét. S ahogy a Nordvik bányászai, a Cseljuskin tudósai, a Dixon rádiókezelői, a Tixie-Bay szereelői s az összes Fehér-tengeren telelők szinte ott álltak a szülő asszony ágyfejénél, óvakodtak attól, hogy zajt üssenek, kinlódva nyomták el köhögési rohamaikat s várták, hogy a kicsi megjelenjék, atyai fogadtatásra készülve — az valóban megható volt.

— Na, hogy van? Hogy van?

Ugyanez a kérdés érkezett a nappal és éjszaka minden órájában a telelő telepekről, de az asszony csak tovább kinlódott, kiáltozott s úgy tűnt, mintha sirását az egész Sarkvidék hallaná. Férje, aki olyan hasznavehetetlen volt, amilyen hasznavehetetlen csak férfi hasonló helyzetben lehet, együtt sirt vele s az orvos, akit hívtak, percről-percre idegesebb lett. Szegény ember! Nem volt szülész s az eset különös volt, a gyerek visszintesen fekkdt.

Ezen a napon a rádióközpont a következő kétségbeesett táviratot kapta az Uborka-szigetről: „Segítség! Tegyetek valamit, mentsetek meg az anyát és gyermekét.“ Mít lehet itt tenni? A rádiókezelő, aki a hirt felvette, összeráncolta szemöldökét, letette a hallgatót és elindult megkeresni főnökét. Egy asszonyról és majdnem egy gyerekről volt szó. Az expedíció vezetője és a rádió főnöke gondolkozni kezdtek. Mít kellene tenni? Elrepülni az Uborka-szigetig? Nincs repülőgép a telepen. Azonkívül éjszaka van, hogyan lehet odajutni. A bizalmi elment a kórházba, hogy beszéljen az orvossal, akit Szergej Matvejevitsnek hívtak. Mít mondjunk róla? Egyike volt a sok orvosnak, akiket nem lep meg semmi és nem ütköznek meg semmin. Ugyanolyan jól értett a pulzushoz, mint amilyen komolyan csóválta a fejét. Minden operációjához valami ócska viccel kezdett hozzá s kedélyét egyformán őrizte meg az operációs és tea asztal mellett.

Különösebb ismertetőjele nem volt. Kis pocakja, vörös kezei (mint minden sebésznek), mély hangja. Szemüvegtokja, mint egy revolver, kiállt zsebéből. Ruhája mindig éter és más kórházi gyógyszerkészítmények szagát árasztotta. Szóval minta orvos volt. Sosem gondolkozott anélkül, hogy fehér köpenyét magára ne öltötte volna. S ha elfelejtette, környezete rögtön arra gondolt: „Vajjon mi lesz?“ „Miért nem vette fel köpenyét?“ Ilyen volt az orvos. Mégis volt egy érthetetlen dolog: miért jött ide elveszni a Sarkvidékre?

Egy este, kávé után, a szalon kivételesen jó hangulatában Modorov, a magnetológus elterpeszkedett székében és szemtől-szembe megkérdezte tőle:

— Bocsásson meg a tolokodásért, Szergej Matvejevits, de meg tudná ön mondani, mi kényszerítette arra, hogy ide jöjjön?

Szergej Matvejevits, akit váratlanul érintett a kérdés, felemelte karjait: — Hogy magyarázzam meg önnek? (kereste a szavakat). Mindenki a Sarkvidékről beszélt, én is, azt mondtam magamban: miért ne menjek el? Nem vagyok még tulságosan öreg... Nem? — kérdezte bajuszát törölve. Aztán, látja, egy orvos érkezett hozzánk egyenesen északról. Nagyon elragadtatott volt. A „tettek nagy mezején“ — mondta, különös esetek vannak. Várakoztam, aztán nem tehettem mást, határoztam. — Becsületos kék szeméit társára emelte és egyszerűen tette hozzá: — a javadalmazás is megfelelő... Két telet töltöttem itt, tetszik nekem a hely.

Egy kis házat akarok magamnak építeni Moszkva mellett. Tudja egy kis kertet, függőággal és virágokkal. Gyengém az ibolyák és a virágok az ablak alatt.

Az orvos ugyszólván hétköznapibb és egyhangubb volt, mint rendszerint. Mégis, így fáradtan, hétköznapian, vörös kezeivel, amint hasa kidomborította mellényét és jód és éter illatot párolgott, az egyetlen ember volt a vidéken, aki az Uborka-szigeti jövődő anyának segíthetett, jóllehet maga sem tudta hogyan.

Mikor a párt bizalmija, Vassia bácsi a kórházba érkezett, az orvossal bezárkóztak az irodába.

— Szükségünk van a segítségére, doktor...

— Egy pillanat, egy pillanat, barátom, — válaszolt Szergej Matvejevits hirtelen. — Azt mondja, szüksége van a segítségemre. Nagyon helyes, küldjék ide a beteget. Nem tudok segíteni valakin, aki, engedjen meg, valahol az ördögben van.

— De nekünk segítenünk kell — ellenkezett a főnök.

— Hogyan? Hogyan?

— Hát rádión. Megkaptuk a részleteket a betegre és a gyerek helyzetére vonatkozóan, önnek nem kell mást tennie, mint megadni az utasításokat.

Szergej Matvejevits megütközve hosszan nézte a bizalmi:

— Komolyan mondja ezt? — kérdezte végül sóhajtván.

— Természetesen, nincs más mód.

— Induljunk a beteghez — mondta.

Aztán hirtelen megállt.

— Miért vettem fel ezt a köpenyt? Eh, nem számít!

(Milyen különös dolgok vannak a világon. Első eset a pályámon. Szülés, rádión keresztül, milyen megütközés lesz a kollegáim között. Gyerünk!)

Azonnal összeköttetésbe léptek az Uborka-szigettel. A bemondó tudomására hozta az összes sarki állomásoknak, hogy az eseményre való tekintettel a leadás kizárólag az Uborka-sziget számára történik s hogy az összeköttetés megszakad a szülés megtörténtéig. Egy pillanat alatt minden elhallgatott. A Sarkvidék visszafojtott lélekzettel figyelte, mi történik a távoli szigeten. Szergej Matvejevits elfoglalta helyét a leadó mellett.

— Jó — mondta s hüvelykét idegesen mellénye hajtókája alá dugva, aztán a szokás erejénél fogva érdeklődött:

— Na, kedves asszonyom, hogyan érzi magát?

Mínt hogy nem kapott választ, kissé zavarba jött. Hiányzott neki mindaz, amit rendes körülmények között szülésnél használni szoktak. Nem látni a beteget, nem hallani nyögését és nyöszörgését, elvette bizton-sága egy részét.

Ahhoz, hogy a szokásos rokonszenvet érezze a fájdalmak iránt, szüksége volt látni a vért, érezni a gyermek gyenge, vézna testét kezei között. De mindez hiányzott. Ugy volt, mint az öreg katona, aki nevet a golyózáporban, de félénkké teszi a leshely csendje. A kórházi terem mozgalmában, sirás és nyögés közepette érezte helyét. Itt halványan viágitottak a villamos mutatólapok, valami recsegett a hangosan beszélőben s nem gondolt a fájdalomra. Nincs fájdalom? Hűszen bizonyára szenved!...

Ott... Igen, iszonyúan szenved s várja az enyhülést. S mindenki körülötte ugyanugy várja. Na és? A készülék kezelője felé fordult s azt mondta:

— Kedves barátom, kérdezze meg az orvost, milyen helyzetben van a gyerek most. — Gyönyörködve képzelte el, amint szavai hosszú és rövid sipolással alakulnak s megkezdik repülésüket a levegőben. Kis idő múlva megérkezett a válasz. Szergej Matvejevits elolvasta és felhuzta szemöldökét. Így kezdődött a különös szülés.

A gyerek vízszintesen fekszik, mormogta félhangon az orvos. Hm... milyen különös eset... Legyen szives, kérdezze meg kollegámtól, tudja-e, hallott-e valamit arról, hogyan kell a gyereket megfordítani a Braxton-Hicks módszer szerint. Honnan ismerné? Fiatal ember, amellet belgyógyász — gondolta. Belgyógyász... mint minden sebész, kis megvetést érzett irántuk.

A válasz megerősítette kételkedésében.

„Hallomásból ismerem az eljárást, de kérem adjon meg minden utasítást erre vonatkozóan.“

— Mossa meg a kezét alkoholban és mártsa jódtinktúrába. Mossa tíz percig barátom, — diktálta az orvos, mialatt a távirdász, mintha istentiszteletet tartana, gondosan továbbított minden szót, beleértve a „barátom“-at is.

De a mondatnak meg volt az orvosi jelentősége is. Az Uborka-szigeti orvos udvariasan jelentette, hogy megmosta kezeit.

— Helyes, — erősítette meg az orvos, — most a beteg fertőtlenítése.

Aprólékos utasításokat írt egy papírszeletre s a távirdász elé tartotta. Ez, szerepe fontosságának tudatában egész vörösen ráhajolt a gépre. Egyetlen hibás betű is ártalmas lehet. Egyszerre elvesztette kissé arrogáns könnyedségét, mely a távirdászok sajátja s lassan, gondosan írta le az Uborka-sziget válaszát.

— Most — folytatta az orvos — a belső vizsgálat a balkezével...

Az elhatározó pillanat érkezett. „Mi lesz, ha az uterus nem eléggé nyitott, — morfondírozott az orvos. — Az ördögbe! Miért nem lehetek ott? Lehetetlen látni, ha nem én csinálom“.

Izgatottan és nyugtalanul várta a választ. Hogy kissé csillapodjék, az ablakhoz ment és kinézett. Mindenütt hó. Hó a hangáron, hó a fürdőn, hó a zátonyokon s amott a tundrákon. Vajjon a hold az, ami oly zöldes fényt ad a hónap?

— Eh, álmodozom.

— Szergej Matvejevits, — mormogott valaki.

Megfordult, a távirdász és a geofizikus feleségével találta szembe magát.

— Szergej Matvejevits, hogy megy a dolog? — kérdezte élénken a távirdász felesége.

— Hogyan megy? Mi? — válaszolt unottan az orvos. — Kérdezze meg férjétől, Maria Iljinishna. Ő játszik a rádióval s jobban tudja, mint én. Én nem tudok semmit, nem látok semmit, csak a havat.

— Csak azt akarjuk...

A geofizikus felesége zavartan szólt:

— Látja, volt egy barátnóm. Gyereket várt, ugyanez az esete volt, ismerem minden részletét. Lehet, szeretné tudni a dolog részleteit. Elmondom hogyan...

— Drága asszonyom... nem ez a mi dolgunk.

Az orvos magánkívül volt.

— Nem az ön barátnője szül. Mit akar ön tőlem?

— Hogyan? Mit akar ön mondani? Én...

Meg volt sértve.

— Ön megbánt, Szergej Matvejevits.

Ebben a pillanatban a távirdász választ hozott az Uborka-szigetről. Az összes orvosi kifejezések ismeretlenek voltak számára, mégis az a kellemetlen érzés volt, hogy a közlés kellemetlen hirt tartalmaz.

— Jó! — az orvos felnevetett, amint elolvasta. A nyílás két és fél ujjnyi. Jó, jó, drága asszonyom. A Braxton-Hicks módszer szerint járunk el. Visszafordult a leadó felé. Valaki gyorsan széket tett alá. Egyébként mindenki azonnal átlátta, hogy a döntő pillanat elérkezett. A távirdász elsápadt, a bizalmi csendet intett, jöllehet a csaknem tele terem egyáltalán nem volt zajos. Mindenki előrenyújtott nyakkal, meredt szemmel figyelte az orvost. Az orvos új bátorságot és új bizalmat érzett magában.

„Minden, amit tehetek, gondolta, megmondani hogyan kell s lehet minden jó lesz. És én... én...”

Diktált: „Jobb kezének két ujjával próbálja erősen megfogni a gyermek lábát.”

Tak, tak-tak... A billentyűk pontokat és vonásokat küldtek az éterbe. Az orvos már nem volt szórakozott, nem jártak máshol gondolatai. Maga előtt látta a beteget. Ő volt az, aki két ujjával megfogni igyekezett a gyerek lábát. Hallotta az asszony sírását, érezte a gyerek lábának simaságát...

„Nehogy tévedjen, — kiáltotta (a távirdász engedelmesen továbbította a jeleket). Nehogy a lábakat összetéve szesse a kezekkel. A talpat keresse barátom, a talpat és ragadja meg jól. Vigyázat: ne huzza a kezeiket.”

Ezalatt az Uborka-szigeten ugyancsak tömeg vette körül a távirdászt. A férj, izzadságtól fényes hajjal szaladgált a betegágy és a felvevő állomás között. Az orvost pedig felvillanyozta Szergej Matvejevits segítése.

Érezte betege könnyel telt szemét.

„Bátorság, bátorság. Szergej Matvejevits és én segítünk. Ime a talp. Milyen lágy.”

„Fogom a lábát” — érkezett a hír Szergej Matvejevitshez.

— Helyes! — kiáltott fel, — meg van a láb. Ragyogó!

— Meg van a láb! Meg van a láb!

Vidám morgás szaladt át a szobán. Az emberek nevetni, mozgolódni kezdtek és üdvözölték egymást. De Szergej Matvejevits alakja elkomorult és mindenki újból elcsendesült.

— Most, — rendelkezett, — fordítsa a lábánál fogva és a másik kezével...

Ismét elfelejtette a távolságot. Ismét a beteg ágyánál képzelte magát, amint utasításokat ad asszisztensének. Erre a csodálatos asszisztensre gondolt: Egy belgyógyász, de nagyszerű segítség. Érezte, hogy minden jól végződik. Bizalma megerősödött. Hosszu percek teltek el, sőt egy óra Szergej Matvejevits utolsó utasítása óta.

(Nem felejtettem el semmit? Vajjon jól értette a belgyógyász? Az

ördögbe is, miért nem lehetek ott?)

A hangosan beszélőre szegezte szemét, várta a választ. És megérkezett, de rövid és hosszú hangok formájában. Kínai ábécé. A távirdász vállán keresztül a papírra nézett. „A helyzetváltoztatás — olvasta — tökéletesen sikerült.“

— Győzelem! — kiáltotta a távirdász, képtelenül arra, hogy visszatartsa magát.

— Győzelem! Győzelem!...

Mindenki ideges lett a szobában.

— Drága doktor, drága Szergej Matvejevits...

— Hallgassa meg a gyerek szívverését! — nyögte dühösen az orvos.

Haragudott magára, hogy elragadta az utolsó hír, mint valami segédorvost az első operációnál.

— Ellenőrizze a gyermek szívdobogását! — kiáltotta a távirdásznak, aki hirtelen visszaült a billentyűkhöz.

A gyermek még nem született meg.

— Tul korán, barátom, túl korán — mormogta Szergej Matvejevits szemrehányással mindenki felé, aki csendesesen várakozott a szobában.

— Tul korai — ismételte alig hallhatóan.

Hirtelenében szenvedélyesen kívánta, hogy éljen a gyerek, a hajjas gyerek. Saját gyerekének képzelte. Az asszonyt megmentjük, de a gyerek?...

„Hallgassa a szívverést, hallgassa figyelmesen!“

„A szív tisztán és rendszeren ver“ — hallotta a távirdász szavait. Nem, ezek nem a távirdász szavai voltak, ez a gyermek szívdobogása volt az anyaméhben. Egy a világra nem jött, de születésre kész teremtmény szívdobogása volt, mely bátran kiáltja világpolgári jogait. Vajjon milyen szíve van? Ó, jó szíve, bátor szíve, olyn szíve, mely hálás a hazájának. a távirdásznak, a telep bizalmijának, a belgyógyásznak (rendes fiu, nagyon rendes) és neki, Szergej Matvejevitsnek, a derék orvosnak a téli telepen. Jóízűen nevetett, boldogan, ahogy nem nevetett még soha. Csak hogy ez nem a győzelem, nem a gőg, nem az önelégültség nevetése volt, hanem valami olyasmie, amit nem tudott világosan megérteni.

Gondolatai itt hirtelen megszakadtak. A szülő asszony utolsó rettenetes fájdalomainál tartott. A hírek az Uborka-szigetről szüntelenül jöttek. Az ottani orvos röviden elmondta az asszony állapotát, a görcsöket, míg a férj hozzátette: „Rettenetesen szenved, mit tegyünk doktor? Szegény közel áll a haldokláshoz. Könyörüljön, tegyen valamit. Nem bírom tovább hallgatni nyögéseit.“ S úgy tűnt, mintha itt, a hangszóróban is hallatszanának a beteg hatalmas kiáltásai.

Szergej Matvejevits megfordult s meglátta a bizalmi komor alakját, amint pipáját rágta.

— Ki az? — kérdezte hirtelen az orvos, nem az ön felesége az, aki szül?

— Valóban — nevetett a bizalmi — nem az enyém, de mindaketten, asszony és gyerek kissé a miénk.

Szergej Matvejevits elhallgatott. Dühös volt magára az ostoba kérdésért s azért, hogy nem értette meg társa érzelmeit. De most nem volt idő ezen gondolkozni.

— Hallgassa a gyerek szivverését.

Három óra telt el... Három óra hosszat ült a készülék mellett és most rettenetesen fáradtnak és elgyengültnek érezte magát, mintha megverték volna. Vajjon vége van már?

Ebben a pillanatban a távirász elordította magát: „Fiu, fiu!” Felugrott: „Fiu!” Atadta az üzenetet Szergej Matvejevitsnek, aki fennhangon olvasta: „Doktor, barátaim, gyermekem van, fiu, köszönök mindent, amit tettetek, köszönöm drága Szergej Matvejevits.”

Mindenfelől kezek nyultak az orvos felé, üdvözölték, hálálkodtak és csodálták. A bizalmi hosszan megszorította kezét:

— Istenem, Szergej Matvejevits, csodálatos ember ön. Fogadja elismerésemet.

Szergej Matvejevits csak ült zavartan, elérzékenyülve. Hirtelen kész lett volna sirni vagy nevetni. Mit meg nem ért ő, öreg, szolgálatban megszüült orvos? Miért a boldog apa üzenete s a körülötte levők öröme miért érinti annyira? És a bizalmi mit is mondott?... Hirtelen villanásban úgy látta, hogy mestersége, álmai, diákévei, minden, amit eddig tett, ez a születés... a gyermek megszületett valahol sokezer kilométerre innen s a körülötte levők szorongatják a kezét. Most álma a kis házról egy... egy mivel? Ibolyákkal az erkély alatt olyan kicsi dolognak tűnt s a kis orvosi világ is, amelyben élt, az operációs asztal és orvosságos üvegek. Egyszerre megnőtt, megvilágosodott. Először vetett számot tisztán a távoli Uborka-szigettel s levert, csendes embereivel, amint a gyermek születését várják.

Egyik azt mondta, hogy az orvos jelentékeny ember, hős s hogy az egész történetet megírják az ujságok, Szergej Matvejevits azonban szeretne volna ezt mondani: „Egy pillanat barátaim, ti üdvözöltök engem, de miért? A gyermekért, aki megszületett? Én, én születtem meg, csak ti nem vettétek észre. Ti voltatok, akik a Braxton-Hicks módszer szerint vízszintes állapotból rendes állapotba hoztatok és ime előttetek áll egy új ember.”

A boldog esemény híre, a gyermek megszületése az Uborka-szigeten mindenkit megkapott a Sarkvidéken. Mindenünnen érkező szerencseki-vánatok halmozódtak a sebész asztalán. Minden telepen mindenki örült, mindenki úgy érezte, mintha neki született volna fia.

A Cseljuskin hidrológusai s a Nordvik bányászai nevetve törték a jeget. Egy öreg a Fehér-szigeten kutyáit hajtvá szintén felnevetett s a Dixon kopaszszájú meteorológusa kitépte magát dühöngő ciklonokkal terelajzolt térképei közül s vidáman, gyerekesen ő is fölneveett.

S ezek az erős, bátor emberek vajjon miért reszkettek előbb és miért nevetnek fel most? Miért?

ADY POLITIKAI KÖLTÉSZE

Írta: LUKÁCS GYÖRGY

Ady lírájának kulcsa a magyar, a politikai, a forradalmi versekben keresendő. Ezeknek a verseknek igen sajátos, sem nálunk, sem a nyugati irodalomban elő nem fordult a karakterük. Az az ellentmondás, amely úgy politikai, mint irodalmi téren megnyilvánult Ady korában, mélyen kihat Ady politikai verseinek egész beállítására, egész stílusára: döntő befolyást gyakorol Ady egész lírájára.

Ezt az ellentétet így is lehet fogalmazni: Ady forradalmi verseinek tartalma a demokratikus forradalom kérdéseiből nőtt ki; kevés költőt ismerünk, ki ezeket olyan okosan és helyesen fogalmazta volna meg. Ezekben a tartalmakban igen kevés a pusztán egyéni, a csak szubjektív. Ady csodálatos szorosan van összeforrvá a magyar nép forradalmi vágyaival és reménységeivel. Mindaz, amit hirdet, a nép évszázados elkeseredésének, elnyomatásának, felszabadulási vágyának adekvát kifejezése. Nemcsak a felszabadulás indulatos kívánatának ad mindenre kiterjedő szólességben hangot, hanem a jelen követeléseiben együtt csengenek a magyar dolgozók sok százados panaszai, vádjai és vágyai is. Ady forradalmi-politikai költészete univerzális költészet.

De ennek a költészetnek van más — formai — aspektusa is. És a formát itt mélyebb értelemben kell venni a versformák, a ritmus, a szófűzés, a jelzőtechnika mesteri kezelésénél. A líra formáját végső fokon az én és a külvilág egymáshoz való sajátos viszonya határozza meg. Ez pedig Adynál igen ellentmondásosan viszonyul a poetizált élettartalmak átfogó univerzalizmusához, azok objektív helyességéhez. Ahhoz, hogy ezek a tartalmak nemcsak magában a költő énjében, hanem a néptömegek jelen életében és történelmi multjában is gyökereznek.

Itt válik Ady politikai és társadalmi egyedülállása költészetének, stílusának, formájának döntő tényezőjévé. Persze: minden lírikus számára az én a közvetlen egyéni élmény költői megformálása szempontjából lényegesen mást, többet jelent, mint az elbeszélőnél vagy a drámaírónál. Mig itt az én csak közvetítő szerepet játszik a valóságos és az ábrázolt külvilág között — nem véletlen, hogy Shakespeare-től Gorkijig annyi nagy epikus és dramatikusan hasonlított tükrökhöz az író énjét — addig itt a költő énje nemcsak tükröz, hanem az ábrázolás közvetlen faktora is. Egyrészt tehát nem lehet igazi nagy lírikus költő, akinek élményeiben a külvilág sorsdöntő kérdései nem tükröződnek és nem hiven türoződnek. De a líra, formai szükségszerűségéből, nem érheti be ezzel. A lírában az élmény, az egyéni megéltetés kifejezési eszköz is és azonkívül a költemény sajátos, tovább fel nem oldható közvetlen tartalma.

Ezért van, hogy én és a világ, egyén és társadalom mindenkori egymáshoz való viszonyának változásai, amelyek az általános társadalmi fejlődés menetétől, az osztályharc konkrét formáitól, a költő egyéni helyzetétől ezekben a harcokban függenek, határozza meg messzemenően a líra stílusát. És a modern tőkésrendi társadalom szükségzerűen hozza magával, hogy a közvetlen egyéni lét mindinkább magára utaltan, magára hagyatva válik a lírikus élmények tárgyává, hogy

az én önmagát, mint magányosat, magára hagyatottat, egyedülállót éli át és fejezi ki a lirában. (Az igazán nagy líra persze ennek ellenére — az új költészet paradox vetületében — egyén és társadalom valóságos összefüggéseit is ábrázolja.)

Ez a modern fejlődés sajátosságosan találkozik Ady társadalmi és történelmi helyzetével Magyarországon. Ha tehát Ady összefüggését a modern — főleg a francia — lírai fejlődéssel vizsgáljuk, ebből a tényből kell kiindulnunk. Ady tudta, hogy költészete az egész dolgozó magyar nép fájdalmainak és vágyainak kifejezése, de keservesen kellett tapasztalnia, hogy ezek a fájdalmak és vágyak Magyarországon egyedül az ő élményeiben kapnak formát, egyedül az ő hangja kiáltja őket világra.

*Szakadhatok messze városba,
Vagy visszahódítom a falut:
Sorsom mégis a fiatalság,
Én magyar daccal ébren voltam
Akkor, mikor mindenki aludt.*

Ady számára saját egyénisége, saját énje, saját egyéni élményei történelmi jelentőséget nyertek. Ami a kortársak nyugati költészetében legtöbbször illúzió vagy elkapatottság volt, nem egyszer egyenesen veszélyes reakciós nagyzási hóbort (gondoljunk Stefan George próféta allűrjeire), az Adynál egy bonyolult történelmi helyzet adekvát lírai kifejezése

Itt most már nemcsak arról van szó, amit az előbb, mint kiindulási pontot említettünk, hogy Ady élményei és versei voltak a magyar forradalmi demokrácia egyedül artikulált kifejezései és hogy Ady ezt a helyzetet fájdalmas tisztánlátással volt kénytelen tudomásul venni. De ennek megfelelt az is, hogy a demokratikus forradalom csak mint vágy, remény és álom létezett és létezhetett Ady számára.

Petőfi egy valóságos forradalom előkészítésének és harcainak volt poétája; Ady lírája a szükségszerű, a várt, az eljövendő és eljönni nem akaró forradalom utáni vágyódásnak ad hangot: ime az alapvető különbség Petőfi és Ady lírai stílusa között.

Ez a különbség azonban nemcsak a tematikát és a beállítást befolyásolja, hanem mélyen kihat a versek legmélyebb lírai tartalmára, legfontosabb formakérdéseire is. Petőfi forradalmi verseiben — a hangban is, tartalomban is — mindig volt valami objektív: a forradalom maga, annak feladatai és követelései. A költői szubjektivitás tudatosan ennek szolgálatában állott: arra való volt, hogy ez a hang tisztán, mindenki számára hallhatóan, mindenki szívét megrázon törjön ki.

Adynál egyén és forradalom viszonya szükségképpen más. A várt és vágyott forradalom — bármennyire legszélesebb tömegek vágyának objektív kifejezése — az Ady legszemélyesebb egyéni életének, személyes, egyéni, emberi teljesülésének tárgyává válik. Ady, azt lehetne mondani, szerelmes verseket ír a forradalomhoz, hívja mint a késlekedő, a hűtlen, a távolban időző kedvest. Hívja a kétségbeesett magányos ember pátozával, aki tudja és érzi, hogy mi az, ami életének, egyéni létének, személyes teljesülést adhat, de amit tőle a gonosz, hűtlen, közönyös élet mindig megtagad.

Ez egészen új, egészen eredeti, még soha nem volt lírai intenzitású

felfogása a forradalomnak. Adynál egyrészt saját személye lesz az a lencse, amelybe a forradalom utáni vágyódásnak összes sugarai összefutnak és egységesen intenzifikált fénnel csapódnak tovább. Másrészt bekövetkezik a költő egyéniségének és a forradalmi harcnak, a költő személyes sorsának és a forradalom sorsának lirai azonosítása.

Ez utóbbi kiterjed a forradalom egész történetére, a magyar nép egész szomorú történetére. Ady költészetében megelevenedik ez az egész magyar mult. De nem lirai hangú elbeszélések formájában, nem mint mult, amelyet ma elmondunk, hanem a lirai azonosítás révén: mint *jelen*. Dózsa parasztjai, Esze Tamás kurucai, a magyar jakobinusok, Csokonai, Vajda János, de sőt a régi Magyarország ködbe és legendába vesző áldozatai, Vazul és Szent Margit is, mint jelen emberek, mint jelen aktuális sorsok kapnak hangot Ady verseiben. Igazságukat és megrázóerejüket — közvetlenül — nem az objektív történelmi igazságból kapják. Ez a megrázó erő: a lirai szimbolizmus ereje.

*

Itt az összefüggés Ady és a modern francia líra között, az — amiért őt olyan sokszor dekadensnek nevezték a régi Magyarország képviselői. Persze ez az összefüggés távolról sem olyan egyszerű, mint ahogy azt annakidején beállították. Nemcsak az ócsárlók, hanem a hivek is, akik minden „modernségben“ haladást és értéket láttak és ennek megfelelően szintén — ha ellenkező előjellel is — azonosították Adyt a modern szimbolizmussal.

Először is — ezt a kérdést itt természetesen még pedzeni sem lehet — vannak szimbolisták és szimbolisták. A francia líra modern átalakulása hatalmas társadalmi válságoknak volt a visszatükröződése. És az igazán jelentékeny költőkben ott is lázadás és elkeseredés kapott új lirai hangokat. Rimbaud például a 71-es párisi napok katonája volt. Erre nem szeretnek visszaemlékezni azok, akik ezt az egész lírát éppugy esztétizálják, mint a Nyugatosok Ady forradalmiságát. Sokkal kényelmesebb az egész mozgalmat a legalacsonyabb színvonalról, a dekadenciába való megérkezésének perspektívájából nézni. Akkor nincs másról szó, se Adynál, se a franciáknál, mint új kifejezési eszközök kereséséről.

Minket itt csak Ady viszonya érdekel az új francia lírához. Láttuk, hogy Ady *én*-felfogása mennyire más gyökerekből nőtt, mint az átlagos esztéticizmusba veszett szimbolistáké; jeleztük azt is, hogy ennek az élmenynek van bizonyos rokonsága az igazán jelentékenyek, a Baudelaire vagy Rimbaud életérzéseivel. Nem véletlen tehát, hogy a saját új hangját kereső fiatal Ady Párizsban talál magára, hogy a magyar mult politikai, történelmi és költői beolvasztása a forradalomért zokogó jelenbe csak ott, csak azután történhetett meg.

„Én magamért vagyok s magamnak“. Most már tudjuk, hogy ennek a nagyon őszinte és nagyon szószertint veendő kijelentésnek mi az igazi tartalma. Az a soha nem enyhíthető feszültség, amely Ady életének szociális tartalma és valóságos körülményei között fennáll, kap kifejezést az ilyen versekben, amelyek így egyéni életérzésének legmélyebb tragikus hangját ütik meg:

fér be soha *egy* költeménybe. A lírikus utja az igazság felé: a meg nem alkuvó igazságszeretet. Tehát: az ellentmondás őszinte ábrázolása, úgy ahogy az benne élménnyé vált. Univerzalitása abban nyilvánul meg, hogy épp olyan intenzitással átéli — máskor — az ellentét másik oldalát és a valóság pátosza oly erős benne, hogy a világ igazi rendjének megfelelő dinamikus egyensúly az egymás mellé rakott ellentétekből „magától” helyreáll.

Ezt a szót persze idézőjelbe kellett tenni. Mert Ady nagyon tudatosan komponálja — utólag — egymás mellé verseit. A magyar olvasók idősebb nemzedéke, amely még az önálló publikációkból ismerte az egyes Ady-verseket, emlékezni fog arra, hogy minden kötet meglepetést hozott. Ismertük az egyes verseket, de összefüggésükben, az Ady-teremtette sorrendben, kompozícióban egymást támogatva és erősítve, egyoldaluságokat és kilengéseket a fővonalba igazítva, erősebben hatottak, mint külön-külön.

Ebben a kötet-komponáló képességben jut praktikusán kifejezésre Ady életlátásának univerzalitása. Ez hozza létre, hogy az egyes dekadens hangulatok vagy jelentéktelen epizódokká „szükségyszerű ellentéteknek bizonyulnak és mint ilyeneket ennek a tragédiának fő sodra ragadja őket magával. Mindakét esetben — persze különbözőképpen — gazdagítják Ady világgképének ellentmondásos egységét, de nem bontják fel, nem szakítják szét — impresszionista — hangulatdarabokká, hangulattörmelékékké.

Itt a világnézeti elválasztó szakadék Ady és a Nyugat impresszionizmusa, szimbolizmusa, l'art pour l'artja között. Persze itt ütközik ki az is, hogy miért lehetett mégis olyan tartós barátság közöttük. Amilyen idegenek voltak a Nyugatosok számára Ady forradalmi világszemlélete és célkitűzései, olyan közel érezték magukhoz Ady költészetének számos, ebből az összefüggésből kiragadott egyes darabjait.

Ezt a közösséget Ady nem is tagadta meg soha. Ady igazán jelentékeny ember volt, aki sohasem állott — sem mint politikus, sem mint költő — lábujjhegyre, hogy kiemelkedjék kortársai tömegéből; sohasem hazudott magára holmi éreből öntött monumentalitást.

*

Ady Endre emez őszintesége, önvallomásainak leplezetlensége azonban nemcsak érdekes és megrondító emberi dokumentum, költői teljesítmény. ...Mert minél jelentékenyebb valaki, annál kevesebb még életrajzában is a pusztá véletlen. Szociális származás, egyéni hajlandóságok, mind a szükségszerűség bélyegét viselik magukon egy ilyen élet menetében.

Ez a megállapítás nem rejt magában semmi titokzatosot. A kor problémái objektíven jönnek létre a társadalom fejlődésének ellentmondásából, a társadalmi harcok lefolyásából és kimeneteléből. Hogy az egyes egyének közül ki alkalmas arra, hogy ezeket az ellentmondásokat lehetőleg adekvátan fejezze ki, az feloldhatatlanul véletlen marad. De ennek elenére és ennek a tényállásnak nem ellentmondva: szociális származás és egyéni hajlandóságok az egyes egyéneket többé vagy kevésbé tehetik alkalmasakká arra a konkrét történeti szerepre, amelynek speciális előfeltételeit ezek az objektív körülmények szabják meg. Nincs tehát semmi rejtélyes abban, hogy minél jobban egybehangzik az ilyen társadalmi és egyéni diszpozíció az egyének kora által előírt történelmi szerepével, an-

nál szorosabban, szükségszerűbben fonódik össze élet és teljesítmény. Csak ha megfordított sorrendben nézzük a kauzális összefüggést, a teljesítményből vissza az egyénig, az egyéntől a történelmi és társadalmi okokig, és nem vagyunk tudatában a megfordításnak jön létre a rejtélyesség látszata.

Ady sohasem stilizálta magát. Tudta és vallotta, hogy gyöngeséggel teli ember, akit történelmi szükségszerűség emelt erre a polcra; tudta magáról, hogy csak „muszáj-Herkules“. Mélyen a maga sorsának érezte a magyar parasztságét, de sohasem kokettált az abba való beolvadással. Annak tudta és vallotta magát, ami volt:

*Dózsa György unokája vagyok én,
Népért siró, bús, bocskoros nemes.*

...amikor ő az egyetlen az akkori magyar demokraták között, ki ezt tisztán látja és hangosan kimondja, világos szavakban tesz vallomást arról, hogy mi lehet ő, Ady, ebben a küzdelemben:

*En beteg ember csupán csak várok,
Vitéz harcra nem lehetek.
De szíveteket megérdemeltem,
Veletek száguld, viv, ujong a létkem:
Véreim, magyar proletárok.*

Ez a nagy ösztintesség Ady egész életét átfogja. Csak Ady oeuvrejének minden részletre kiterjedő elemzése mutathatná meg ott is a mélyreható gondolat és érzelmi egységet, ...ahol a felületen ellentmondások látszanak a forradalmár és a privát ember, a nemzeti költő és dekadens között.

FALUDY GYÖRGY: MŰFORDÍTÁSOK

SAPPHO: VERSTÖREDEK

..... Szárdeisz felől
most Arignóta gyakran idegondol.

Hajdan, amíg velünk élt szerelemben
istennő gyanánt ölelte gyenge
kis testedet s szíve bolondult dalodért.

S most ime sápatagon tündöklök a lidiai
nők közt, mint Éliosz
tünne után a rózsapiroskezű hold,

ha túlragyogja a csillagok ragyogását
s fénye a sószagú tengereken
és a virágokkal telestele kerteken lengedezik.

Ma is szép, tiszta harmat hullt és vérvéresen
duzzad a mák és a fűben
a sokfejú lóhere mézszerű illata száll.

De ő most nyugtalanul járkal fel-alá: tereád
emlékezik, gyermekes Athisz,
és szíve fájdalmas, puha vágy, csupa bánat.

Ott szölongat a parton bennünket, de mi nem
értjük a messze kiáltást,
minden néma, a vizen ezer füllel

hallgat az éj . . . . .

LI TAI PO: A MŰVÉSZET

A mesterséges szigeten, hová egy tigris hátán jutsz,
mely hídnak állt a tó felett, szimmetrikusan és puhán:
gyöngyházzsín hullámok között ragyogva hí a pavillon
mely csupa kék és csupa zöld és csupa, csupa lila porcellán.

Víg cimborák boroznak itt, tűnő gyönyört oroznak itt,
ingük barackvirág-fehér vagy rózsás, mint az esti pír,
az egyik sárga bort iszik, a másik untan elmereng
s a harmadik nehéz fejét vállára dobva, verset ír.

De nézd: a tóban, hol a hid, mint jáspisfélhold ringatódzik
nézd a tébolyt, nézd a mámort a művészek homlokán!
nézd, hogyan remeg ruhájuk! nézd, hogyan áll fejtetőre
egy pavillon, mely csupa, csupa, csupa porcellán!

ANGOL NÉPBALLADA: SIR PATRICK SPENS

A király Dunfermlinben ült
bort ivott, vérpirost,
„Egy jó hajóst, ki vízre kél
ugyan hol lelni most?”

Felállt legott egy vén lovag
a király térdinél:
„Sir Patrick Spensnél jobb hajós
nincsen ki vízre kél”.

Nagy levelet írt a király,
pecsétet vert reá,
Sir Patrick Spens a fövényen
járkált fel és alá.

„Norvégiába kell hajózni
hajózni kell, hajózni kell
norvég király legszebbik lányát
hozzám hajódon hozni el.”

Hogy az első sort látta, roppant,
roppant szörny kacajra fakadt,
s ahogy letette, Patrick Spens ur,
szemébe könny szaladt.

„Ki ily' bolond, ily háborult
ki tette ezt velem,
hogy télidőn kajózni küld
hajóst a tengeren?”

„Minden jótett lélek sűröngjön,
hajnalban utra kélünk.”
„Ne szóljon szád így, mesterem,
borzalmas véstől félünk.

Az ujhoid szarván átsütött
tegnap a régi hold:
Szél van kelőben, mesterünk,
félek: zátonyra hord.”

*Alig hajóztak egy csomót,
egy csomót, alig hármat:
borult az ég, fakult a víz,
szélvész csapott az árnak.*

*Ó, soká, soká ünek még
legyezőiket tartva
a kölgyek, míg Sir Patrick Spens
kihajózik a partra.*

*A víz alatt eltört a tat,
zugott az ár dagálya,
kötél szakadt, a szél dagadt
és összetört a gálya.*

*Ó, soká, soká várnak még
az aranyfésűs lányok
míg visszatér a tengerész
ki téli vízre szállott.*

*Negyven mérföldre Aberdantól
ötven fonál a szurdok
ott fekszik a jó Patrick Spens,
lábánál a brit lordok.*

KULTURKRÓNIKA

A KÖLCSEY-SZÁZADFORDULÓ IRODALMA

Kölcsey Ferenc születésének századik évfordulója szerfölött sokrétű és minőségileg egymástól messzire elütő megemlékezések rajait rebbentette fel. Ünnepezt a magyarországi vármegyék Gyöngyösi István Irodalmi Társasága azon a címen, hogy Kölcsey a vármegye embere, Szatmár „aranytollu főjegyzője“ volt. Ünnepezték a dalcegyesületek és természetesen a „hivatalos“ irodalmi társaságok, sőt a Magyar Tudományos Akadémia is. Ünnepezt a két falu. Almosd és Cseke, melyek között a költő aránylag rövid életét megosztotta, de nem ünnepezt Szódemeter, a szülőfalu, noha 1890-ben, a születési év százados fordulóján még itt is országgra szóló ünnepségek közepette helyeztek emléktáblát az egykori Bölöny-kuria homlokzati falára. Az emléktábla ma is helyén van ...és az egykori Bölöny-kuriát, Kölcsey szülőházát, Szilágymegye a helyi g. k. egyházközségnek ajándékozta s ma papi lakásul szolgál. Ünnepezt Debrecen, az anyaiskola városa, mely tizenkét éven át dajkálta és nevelte a félszemű gyermeket, aki egyébként élete végéig harcban állott a Kazinczy által is annyira lebecsült „debreceni szellem“-mel.

Ahol ennyi az ünneplő, ott bizony a fülsértő diszsonancia sem megy fehérholló számba. Kornis Gyula, a magyar képviselőház akkori elnöke, a magyar szabadelvűség eszményi bajnokát állította mintaképül a mai nemzedék elé.* Mások viszont Kölcseyben fedezték fel a zsidókérdés első megbolygatóját. De azt elfelejtették észrevenni, hogy ugyanez a Kölcsey az elnyomott protestántizmust védő beszédében Anglia felé fordította a pozsonyi diéta tekintetét, ahol már a zsidók befogadásáról tárgyaltak, anno 1833-ban. Az étheri versek költőjét és az eszménység ritka emelkedettségu vértanuját emlegették, hogy egyidejűleg kiki tőkét kovácsoljon a százéve pihenő csekei poéta egy-egy kikapott fémondataból saját politikai pártállása és „világnézete“ alátámasztására. Üdülés volt hallgatni ebben a hangzavarban a valóban hivatásos irodalom néhány méltó

* Kölcsey Ferenc világnézete. (Franklin.)

megnyilatkozását. Babits Mihály, Illyés Gyula és Bóka László pontosan kijelölték a szellem kiválasztottjának helyét a magyar égbolt állócsillagai között. Az európai magyar előképe volt Kölcsey Ferenc. Társtalan magánosságra kárhozhatóvá élte le áldozatokban gazdag életét és társtalan magánosságban ragyog ma is, mint ránkmaradt arcképein az egyetlen szem a boltozatos homlok mély üregében, honnan szuró gyanakvással vagy fölünyes megvetéssel tekint e világ hiábavalóságainak hiábavalóságára.

A Kölcsey-centennáriumnak a könyvpiacra is értékes, maradandó dokumentumai jelentek meg. Kölcsey Antónia naplójának közreadásával a magyar bibliofilának és irodalomtörténeti kutatásnak komoly szolgálatot tett Kozocsa Sándor (Rózsavölgyi kiadás). Antónia Kölcsey Gábornak, a költő legközelebbálló unokaöccsének volt a leánya s egyben keresztleánya az ő „Feri bácsi”-jának. Két reménytelen szerelem még közelebbi vonatkozásba hozza nagybátyja alakjával. A kislányt Kölcsey tanácsára helyezték el szülei a pesti Tánzer-neveldeben és a költő barátai kötelességüknek ismerték, hogy gondviseletüket kiterjesszék a távoli Tiszahátról Pestre szakadt gyermeklány felé. A figyelmességben Wesselényi Miklós járt elől s látogatásai az intézetben kitörülhetetlen nyomokat véstek Antónia szívébe, kinél a „mindenki által szeretett kedves báró” legalább husz évvel idősebb volt. E reménytelen vonzalomnak köszönheti Papp Endre, Kölcsey poétizáló patvaristája, hogy csinos kosarat kapott Antóniától. E visszautasításnak özönnyi vers lett a következménye, heinei modorban, minden különösebb irodalmi érték nélkül. De ugyanennek a Papp Endrének köszönhetünk egy kitünő Kölcsey-tanulmányt a Magyar Szónokok és Státuszférfiak sorozatában és ugyanez a Papp Endre lesz később Petőfi bizalmasa és szatmári szállásadója, mikor az Erdődre járogat, Juliája szívének meghódítására.

Antónia naplója töredékként feküdt ideig a budapesti Országos Levéltárban. Ennyi érdekes irodalomtörténeti vonatkozás már magában érdemessé tette volna, hogy korábban nyomdafestéket lásson. Külön értéke a naplónak, hogy egyetlen hiteles feljegyzést tartalmaz Kölcsey halála körülményeiről. Emellett tele van kortörténeti érdekességgel és nyelve, stílusa, előadása frissen bontakozó írótehetségre vallanak. Hogy miért hallgatott el Antónia mégis, annak a kor erkölcsében kell keresni a magyarázatát. Említi egy helyütt, hogy benne „második Molnár Borbárát” sejtenek a hozzátartozók, de óvják a költői pályától, mert érzelmeivel) vagy értelmi képességeivel nyilvánosság elé abban az időben csak „megjegyzett személy” léphetett. A mintaképpül felmutatott Molnár Borbárát valószínűleg elretentő példaként emlegették előtte, mert e poetrőről kortársai szelvében beszéltek, hogy erkölcstelen életet él: katonatisztekkel folytat levelezést. Antónia kétségeit Ferenc bácsija ítélete alá bocsátotta s még az erkölcsiekben szabadabb felfogású költő sem tartotta méltónak, hogy a nő saját házi körén túl keresse az elismerést kiváló tulajdonságaira. Használja csak fel képességeit majdan „annak az egynek” boldogítására.

Ugyancsak Kozocsa Sándor vezeti be a Vajthó László szerkesztésében megjelenő Irodalmi Ritkaságok nagybecsű füzetét, melyben Riedl Frigyes tanítványai bocsátják közre jegyzeteik alapján a kiváló irodalomtörténész egyetemi előadásait Kölcseyről. Nagy kár, hogy ezek a

jegyzetek csak most kerülnek nyilvánosságra. Milyen kimagasló értékű kommentárral lett volna gazdagabb a Kölcsey-irodalom, ha Riedl még életében maga rendezhette volna könyvét sajtó alá. Így magán viseli stílusában a szóbeli előadás pongyolaságát, igaz, hogy egyuttal Riedl előadási módjának sok jellegzetességét is. Aki Kölcsey szellemvilágába be akar hatolni, aligha nélkülözheti ezentul ezt a világos, tárgyilagos és finom lélekelemzéssel bevilágító tanulmányt. Jellemző azonban a korra, melyben Riedl élt, hogy bizonyos politikai kérdésekben, melyekről Kölcseyvel kapcsolatban meg nem emlékezni lehetetlen, a professor tanszékeről nem kívánt állástfoglalni. Ez az óvatos tartózkodás már magában véve állásfoglalás ugyan, de a kérdések bővebb fejtegetésére, éppen Riedl ajkáról, joggal lenne kíváncsi az utókor. Riedl Kölcseyben különösen a bölcselőt értékeli nagyra. Megállapítja róla, hogy a sztoikusok életbölcseletét tette magáévá és a sztoicizmus alapján keresi a nyitját Kölcsey sok és bonyolult lelki problémájának. A Vanitatum vanitas egybevetése a bibliai Prédikátor könyvével és annak taglálása, nagyszerű bizonyíték Riedl invenciózus irodalommagyarázó módszere mellett, melynek világánál a száraz tudomány már az önmagaértvaló művészet magasságában szárnyal.

Kornis Gyula, a pap, a tudós és a politikus, a centennárium évében Kölcsey leghivatottabb magyarázójaként jelentkezik. Könyve, mely Kölcsey életművéből főként a filozófust kívánja bonckés alá venni, külön tanulmányt érdemelne. Ha tudjuk, hogy e könyv megjelenése idején szerzője magas közjogi állást töltött be, elismeréssel kell adóznunk elfogulatlanságáért és bátor megállapításaiért, melyekkel mindenképp méltó Kölcsey kommentátornak bizonyul. Kölcsey életének körülményei nem engedték meg, hogy a tudományok, művészetágak vagy a politika területén befejezett egészét alkosson. Szétforgácsolódott, mert egy-terágra próbálta pótolni korának ezerféle hiányát, mulasztását. Torzó maradt, mert a közviszonyok mereven ellenszegültek, hogy ilyen szabású jellem és ilyen felkészültségű tehetség, nagyvonalú művekben teljesíthesse ki alkotó erőit. Jellegetes uttörő, ki elhivatásának minden átkát és terhét hordozni kénytelen. Eleve számol azzal, hogy az utána jövők életművét el fogják homályosítani. Mégsem tehet másként. Egy szellemekben visszamaradt és a haladásra törésben elnyomó célzású kormányzati ténykedésekkel és mohos előítéletekkel bénított korban tett szert európai műveltségre, ami akkor csak nagyon keveseknek adatott osztályrésziül köztársai közül. A költészetben új műformákat kellett meghonosítani, részben nyugateurópai mintára, részben a népművelési hagyomány feltámasztására. Irói körökben országos feltűnést kelt, hogy tizenhét éves korában már szonettre szonettel felel Kazinczynak. Ő írja magyaráz az első balladát, az első románcot és az első népdalt a szó petőfies értelmében. Ő honosítja meg az ariostoi stanzát és számos más nyugati rimes-időmértékes versalakot. Ő mutat első példát a tudományosan felkészült és művészi beleéléssel felépített irodalmi bírálatra. Uttörő az akadémiai szónoklat és az országgyűlési beszéd művészi megformálása terén. Drámáival és hőskölteménnyel is próbálkozik, Kisfaludy Károly és Vörösmarty előtt, de ilyenemű kísérletei nem jutottak tovább a töredéklapponál. A nagy nyelvújítási vitában nyelvészeti felkészültségét csillogtatja, szerencsés középutat keres és talál ortológusok és neológusok kö-

zött. És ráadásul bölcselő, ki a kanti ráció világánál a stoa titkait kutatja. Emellett jogbölcséleti és vallásbölcséleti területen is megmutatja oroszlánkörmeit.

Aki ennyire sokoldalú és a körülmények kényszerítő parancsára minden irányban hatni kénytelen, csoda-e, ha egész életműve csonka, befejezetlen marad? Így is gyönyörű torzó, mert csonka művei az *egész embert* tükrözik, ki életével igazolja tanításait. Ide mutat végső következtetésében Kornis nagyvonalú tanulmánya, hogy a bölcselő Kőlcseynek ő is külön figyelmet szenteljen. Filozófiai eszmemenetét végigkíséri versein, bírátaian, szónoklatain, tanulmányain és elsősorúen bölcséleti természetű művén, a Parainesisen. Kezén az anyag pillanatra sem sekélyesedik el és nem lesz belőle léha ütőkártya a mai politikus kezében.

Utoljára hadd említsük meg a frissiben kisarjadt Kőlcsey-irodalom hozzánk legközelebb álló és számunkra legérdekesebb termékét. (Paál Árpád: Emlékezések Kőlcsey Ferencről. Hasznos Könyvtár 24-25. számú füzete, Brassó.) Az egykori aranytollú főjegyzőről emlékezik a háborúsévek aranytollú főjegyzője. A közelebbi vonatkozások ismeretében ez a könyv megrendítő vallomása eszményképéről egy megrendült léleknek. Paál Árpád, az egykori Udvarhelymege főjegyzője, ugyanazon a vonalon indult, mint Kőlcsey. Maga is előkelőbb rokonság által háttérbeszoritott, finom érzékenységű, magánosságot kereső gyermek. Jogi studiumokat folytat, mint Kőlcsey s kiváltkép a jogbölcséletet kedveli. Egyidejűleg verseket ír, tele bölcselő reflexióval. Közigazgatási pályát fut be, mint Kőlcsey és képviselővé választják, mint amant. A mindennapi gyakorlat, (vulgo: pártpolitika), benne sem találja meg a maga emberét, de annál inkább a szabadelvű népi vonal, melynek keserű visszahuzódásáig elszánt és nagyraihivatott előharcosa. Emlékezzünk a kilencszázhuszas évek elején megjelent Kiáltó Szó című röpiratra, melyben Kós Károly, Zágoni István és Paál Árpád elsőkül keresnek eligazodást az ujonnan kialakuló kisebbségi életben. Kós a harci riadót fujja meg, Zágoni a politikai kívánalmak megfogalmazását vállalja, míg Paál egy elképzelt kisebbségi életrendszer bölcséleti alátámasztását dolgozza ki. Abban az időben számos hasonló természetű tanulmánya és közéleti cikke látott napvilágot. Valamennyi bölcséleti aláfestésű és valamennyi egy eszményi megoldás lehetőségét csillogtatja, mely a többségi és kisebbségi nép között jó összhangot tudna teremteni s a békés együttélésben kulturális fejlődést és nyugati értelemben vett előhaladást. A különbség ott mutatkozik meg, hogy Kőlcsey pályáján cselekvő politikába való bekapcsolódás előrelendülést jelent, míg Paál Árpádnál már reménytelen kísérletet. A paálárpádi képzelőerő és a hétköznapi politikája más ivben, más és más síkon mozogva, nem is találhattak egymásra.

E felismerés pillanatában fordult Szatmármegye képviselőjének tekintete Kőlcsey felé. Megint a sors különös párhuzamossága. Paál Árpád ugyanazt a Szatmárt képviseli Bukarestben, melyet Kőlcsey képviselt egykoron a pozsonyi diétán. És ugyanaz a Szatmár vonja meg később bizalmát Paáltól, mely Kőlcseyt „vizben hagyta“ az örökváltság vitájában. Paál kortesutakon jár szerte Kőlcsey megyéjében. Ugyanazokban a községekben, melyeket Kőlcsey egykor végigszónokolt. Talán ugyanazokban az udvarházakban szállásol ilyenkor, ahol száz évvel előtte Kőlcsey is megpihent. Másokat is varázshatalmába ejt a „Kőlcsey-komplexum“. Aki

egyszer találkozott közelebbről e kivételes szellemmel, nem szabadulhat tőle egykönnyen. Az „étheri“ költő, az „emelkedett szellem“, egyszerű, becsületes, jókedélyű, de komoly kérdésekben halálosan komoly vidéki köznemessé szelidül. Aki beleolvass Szemere Pállal folytatott enyelgő hang-levélváltásába, aki megismerkedik országgyűlési naplójából, de még a komor Wesselényi védőbeszédéből is kicsillanó szarkazmusával és verőfényes humorával, mindjárt barátjává fogadja. Ráeszmél, hogy ez a szobor nem volt ám, éjjel-nappal „étheri“ és nem volt szüntelenül tógában járó erkölcsprédikátor. De mindig emberi és mindig erkölcsös, még abbéli megrovást érdemlő esetében is, hogy közös fedél alatt, közös háztartásban él sógorasszonyával. Erkölcsisége azonban magasabbrendű, semhogy köznapi halandók megrovása felfröccsenhessen hozzá. Komázni nem lehet vele, mert egyetlen szeme megsemmisítő tekintetet lövelne a vakmerőre. De szívéhez férközni, lelkébe pillantani és abban, mint nyitott könyvben olvasni, egyike a legnagyobb élményeknek.

Paál Árpád is így járt Kölcseyvel. Olyan közel került hozzá, mintha régen porló hasonmásával beszélgetne. Néha Kölcsey szól paálárpádi körmondatokban, néha Paál Árpád beszél Kölcsey tiszta kriticismusával. Mindketten mindig melegen, mindig szeretettel, mindig meghitt együttérzésben. Közel husz éve így melengíti a Kölcsey témát Paál s eljövén a centennárium, nem térhetett ki többé a belső parancs elől. Most már meg kellett írnia. A váradi magányban visszahuzódva élő Paál Árpád megénekelte a csekei magány énekesét. A kiadói alkalom nem kínálta magát másutt, csak egy népies ismeretterjesztő vállalat füzeteiben. Paál Árpád alázatosan meghajolt a sors rendelése előtt. Sőt méltó feladatnak ítélte a nép számára írni Kölcseyről, a nép emberéről. Nem „szállott le“ azért sem igényességben, sem előadásban, csak a vonatkozó ismeretek elemeit is feldolgozta, hogy a népi olvasónak ne kelljen sötétben tapogatóznia. Fejezeteket adott, amint kiszaggatta magából. És adott megrendítő megfigyeléseket a végzetes félszembről. Hogyan látta Kossuth, hogyan Wesselényi, hogyan Deák, hogyan Berzsenyi és mit olvastak ki ebből az egyetlen szemből? Aztán kitér a népi kapcsolatoknak bölcsőtől a sirig tartó közvetlenségére, elkezdve Pannától, a sződemeteri dajkaasszonytól s bevégezve Péterén, a húséges inason, ki lefogja ura egyetlen szemét a csekei halálos ágyon.

Adataink frissességével szakmabeli irodalomtörténészeket megszegyenyít, hogy csak a gyermek szemébe pattant tüzes parázsról szóló falusi legendát és a szószerinti másolatban közzétett feljegyzést emeljük ki, melyet egy kortárs készített a híres nagykarolyi megyegyűlésről és egészen másként állítja azt be, mint a gyűlésre később visszaemlékező Kováts Lajos, ki atyja emlékét igyekszik mindenáron kedvezőbb színekben felüntetni az utókor előtt. Egyetlen hibája van a könyvnek s ez is Kölcseyvel közös fogyatékoság. Torzóként hat. Az egyes fejezetek vonalvezetéséből és az egész anyagnak csak félig átgondolt rendszerbe foglalásából kiérzik, hogy nagyobb, átfogóbb műnek szánták, de csak torzónak sikerült. Így akarták ezt Paál mostani körülményei, ahogyan Kölcsey életművét is torzóvá csökevényesítették az övéi. Helyenként hangfogósabb is a kelletnél s ez is az élete delén tuljutott Kölcsey tudatos óvatosságára emlékeztek. Minek kiélezni a maguk tényszerűségükben amugyis kiélezett dolgokat? Vanitatum vanitas. Hiábalóságok hiábalósága.

Csak mély meghatottsággal lehet olvasni Paál Árpád különös könyvét, melynek dokumentumértéke elvitatathatatlan. Így irt egy visszavonulóban lévő kisebbségi magyar politikus Kölcseyről, annak halálát követő százegyedik esztendőben.* (Szentimrei Jenő)

AZ „ASTRA“ KÉPZŐMŰVESZETI EMLÉKKIÁLLITÁSA.

Idény kezdetén nehezen találhatna a krónikás jobb alkalmat annál, mint amit a kolozsvári „III. Károly Akadémiai Kollégiumban“ megrendezett kiállítás kínál. Az erdélyi képzőművészet legutóbbi husz évének gyűjteményes kiállítása, — amint az a kiállítási katalógusban is olvasható, — egyik része az „Astra“ szeptember 9, 10 és 11-én Kolozsvárt tartott ünnepeinek. A krónikásnak tehát két tényezőt kell figyelembevennie: a művészeti szempontokat s egy szélesebb, teljesebb és átfogóbb jelentőségű ténytet, amit az „Astra“, erdélyi román kulturegyesület eltelt husz évének munkája jelent. Végül nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ez a kiállítás s ez a husz év az ország egyik legnagyobb értékét jelenti: Erdélyt. Erdély sajátos stílusát, amely nemcsak irodalomban és gondolkodásban kristályosodik ki jellegzetesen, hanem a képzőművészetekben is. Mint tehát ezekből is megállapítható, minden ok megvolt arra, hogy nagy várakozással nézzünk ez elé a kiállítás elé. Csakhogy, hasonlóan az emberi dolgokhoz, a megvalósított munka mindig elmarad az elképzelt jószándék mögött s az erdélyi képzőművészet kolozsvári kiállítása sem jelent kivételt a régi szabály alól.

A 91 kiállított kép közül, — sok jóindulattal — 27 nevet és munkát talál említésre méltónak a bíráló. A szobrászoknál ez a számarány már előnyösebb: a 16 kiállított mű közül legalább 7 méltán felkeltheti

a néző érdeklődését.

Állapítsuk meg azt is, hogy azoknak a művészeknek a névsorát, akik résztvehetnek egy olyan kiállításon, amelynek feladata megmutatni Erdély képzőművészetének s az erdélyi képzőművészet fejlődésének és eredményeinek teljes képét — az „Astra“ vezetősége már előre meghatározta. Ez a dolog eléggé kedvezőtlen fényt vet a kiállításra, mert feltételezhető, hogy a kiállítás megrendezői szándékosan mellőzni akartak egyes művészeket arról a helyről, ahol a legteljesebb szabadsággal kellett volna minden művészi értéknek megmutatkoznia. Ezért történt talán, hogy az „Astra“ felhívására csupán 36 festő és 6 szobrász jelentkezett.

De a kiállított művek nemcsak számban maradtak a várakozás alatt, hanem nagyrészt értékben is.

Ki kell térni itt egy másik kérdésre is: a bírálóbizottságra. Moldovan Gyula és Hatieganu Gyula nevei kivételével, akik mint az „Astra“ irányítói s nem mint műbírálók vehettek részt teljes joggal a kiállítás bírálóbizottságában, egyedül V. Benes, a kiváló erdélyi műbíráló jelenvoltát láttuk még indokoltnak. Nyílt kérdés marad azonban mindenki előtt, hogy miért hiányzottak a bírálóbizottságból Petranu Coriolan tanár, a neves művészettörténész, Isac Emil a kitűnő költő és válaszbékos izlésű esztéta és Marcus Stefan művészeti vezérfelügyelő. Egyes művészek részvétele a bírálóbizottságban mindenestre csak előnyös lehetett, na ez nem jelentett egyben káros elroguitságot is.

* Szentimrei Jenőnek a Kölcsey-századforduló irodalmáról közölt szemlét nem bocsáthatjuk az olvasó elé itt sem annak kiemelése nélkül, hogy ebben az emlék-irodalomban vezető hely és súly illeti meg Szentimrei Jenő „Ferenc tekintetes ur“ című most megjelent, Kölcsey mély és bensősége átértését tartalmazó életrajzi regényét. (A szerk.)

E megállapítások után beléphe-
tünk a kiállítási terembe s már a
belépéskor meg kell dicsérnünk a
kiállított művek tetszetős elrende-
zését, bár nehéz volna eldönteni,
hogy milyen kritériumok alapján
osztották fel három részre a kiállít-
ás anyagát s azt is nehéz volna el-
dönteni, miért szenvedtek látható
mellőzést egyes feltétlenül értékes
művek, mint például Gască Eugen
és Harsia Teodor vásznai.

Általában, a kiállítás nem nyujt-
ja azt, ami célja lett volna: az erdélyi képzőművészet husz évi ered-
ményes munkájának teljes képét.
Mindenekelőtt, — amint ezt már
fentebb is kifejtettük, — a kiállítás
nem teljes, akárcsak a tetszetős ki-
vitelti katalógus, amelyből számos
művész neve és munkája kimaradt,
olyanoké, akik mindenestre jelen-
tenek valamit az erdélyi képzőmű-
vészet utóbbi husz évének történe-
tében. Súlyosabb hiba azonban en-
nél, hogy maga a kiállítás anyagá-
ban és elrendezésében sem fejezi ki
sem a husz év munkáját, sem ped-
ig az erdélyi képzőművészet tel-
jességét. Ebben a formában a tárlatot
nevezhetnők bármilyen kollektív
kiállításnak, de nem fejezi ki azt a
magasztos célt, amely a rendező-
ket vezette. A kiállító művészek —
egyenként vagy együttesen — kép-
viselhetnek valamely áramlatot, is-
kolát vagy művészi irányt, de a ki-
állítás még részleteiben sem nyujt-
ja azt az egységes és átfogó képet,
ami a rendezőknek kétséggkívül cél-
juk volt.

Alfabetikus sorrendbe véve az
említésre méltó művészeket — s így
mellőzvéen egyelőre a kiállítók közt
szereplő néhai Pop Sabint, — meg-
állapíthatjuk, hogy a festők közül
kétséggkívül Catul Bogdan a legki-
emelkedőbb résztvevő. Francia is-
kolára valló expresszionizmust kép-
visel s különösen külváros-képei
tűnnek fel. Nicolae Brana két ré-
gebbi munkáját állította ki, ami
eléggé sajnálatos, mert — vélemé-
nyünk szerint, — ő Erdély sajátos
légkörének egyik leghivatottabb ki-

fejezője. Demian Anastasie há-
rom olajportréval szerepel; két
figyelemreméltó rajza évekkkel
ezelőtti munka. Meglepő és jelentős
fejlődést mutat Eugen Gască, aki
a hamu és ólom szürkeségéből cso-
dálatosan meleg színeket hoz. Igaz-
ságtalanul elrejtve valahol észre-
vevessük Teodor Harsia egy csend-
életét. Néhai Tasso Marchini öt mű-
vével van képviselve, Munteanu Co-
riolan portréja és Ioan Pop egyik
szénrajza kelte még figyelmet.

Igy érkezünk el néhai Sabin Pop
képeihez, aki nemzetközi viszony-
latokban is súlyos és értékes képvi-
selője volt Erdély képzőművészeté-
nek. Két tájképpel s egy Van Dyck-
ra emlékeztető önarcképpel szere-
pel a kiállításon, Elena Popea csak
két művel szerepel. Marchini Tasso
erős színei mellett, szerencsétlen el-
helyezésében is feltűnik és érvény-
re juttatja festőjének értékét, Raul
Sorban városi tájképe; Liviu Teclu,
Al. Tohaneanu és Ion Vlasiu nevé-
vel le is zárhatjuk az említésre méltó
művek sorát.

A szobrászok közül három nevet
kell megemlítenünk. Ezek: Romul
Ladea, Cornel Medrea és Ion Vlasiu.

Lezárva a kiállításról adott be-
számolót, a kérdés művészeti sikről
más, szélesebb térre tolódik át. Ez
pedig az erdélyi román irodalmi és
kultúregyesület (ASTRA) jövőbeli
célja és munkássága.

Valóban, ha az „Astra“ szerepe
az egyesülésig a román értékek
megőrzése és az Erdély elnemzetiet-
lenítése elleni harc volt, ezt a szere-
pet, — az uralkodó szavai szerint
is, — teljes mértékben betöltötte. De
meglepett bennünket — s miért ne
mondanók ezt meg? — hogy az
„Astra“-nak ezen a kiállításán tel-
jesen mellőzték a magyar száрма-
zású erdélyi művészeket. Mi ugy
hittük, hogy az „Astra“ történelmi
szerepe: a magyarosítás elleni harc
— ma már véget ért.

Az új történelmi kor új eszmék
és új célok követésére kötelez. Er-
dély számára ilyen új célt — s a
legfontosabbak egyikét — jelenti a

további harc is, de ma már **nem** a magyar kisebbség ellen, hanem azok ellen, akik még megkísérlik elszakítani ezt a népet a román nemzet testétől. A mai időkben a mi kötelességünk nem az elnyomás, hanem az együttműködés. Olyan nagy nevek hiánya az erdélyi képzőművészet utóbbi husz évének összefoglaló kiállításáról, mint Nagy István, Podlipny Gyula, Szolnay, Nagy Imre, Ziffer, Mattis Teutsch, nem jelenthet egyebet, mint újabb mélyülését annak a szakadéknak, amely fölé ma már saját érdekünk hidat verni, testvéri kezét nyújtva mindenkinek, aki őszinte és egyenes együttműködést akar.

(Ha egyszer szó volna, a román képzőművészet fejlődését szemléltető kiállítás megrendezéséről, képzőművészetünkről nem lehetne teljes és igazi képet adni, ha a rendezőség kizárná egy Iser, Marcel Iancu, Hradt Avachim festményeit, Miliței Pătrascu, Celine Emilian stb. szobraiért csak azért, mert idegen eredetűek.)

A jelenlegi kiállításról le kell vonnunk olyan hibák tanulságait, amelyeknek a jövőben nem szabad megismétlődniük, mert ezeket a hibákat a magunk kárára követjük el.

Ami pedig az erdélyi Hivatalos Szalon megszervezését illeti, amelyről a kiállítás megnyitó beszédeiben már volt is említés, — ez nem haladhat, még távolról sem, „az erdélyi képzőművészet” mostani kiállításának útján. (MIRON R. PARASCHIVESCU)

FREUD HALALA azt hiszem nem annyira egy doktrína, mint inkább egy emberfajta gyászca. A század feszültségekkel teli, szorongó, európai értelmiségi bizonyony most mélyen lehajthatja a fejét, nem a mestere, prófétája, de jószágos mágusa halt meg, ki amíg élt állandóan lent járt a legmélyebb mélyben, az emberi lélek-mélyben s jó híreket hozott onnan számára, a megjavulás és változás híreit. A tusakodó, tépelődő értelmiséginek,

aki a romantika nagy virágzása óta a mind szikkatagabb pozitívizmus sivárságaira volt utalva, a freudi felfedezések tára visszaadta az élet bonyolult csodálatosságát s az elmélkedés rugalmas lehetőségeit. A romantika óta nem akadt tan az érzékeny, bár közrendű értelmiségi számára, mely annyira rokonszenves, nekiszóló filozoféma s egyuttal probléma-terápia lett volna, mint a Freud teremtette pszichoanalízis. Az európai értelmiségi, aki a XX. század folyamán egyre kiábrándultabban hátrált a bulvár-racionalizmus által mumifikált csodák és istenek elől, a nagy vallások és filozófiák s egy Eckehart és Böhme misztikájával rokon mai mágia kék világítású dioniziáira talált a pszichoanalízisben, amiről így az a káprázata is volt, hogy segítségével mindent megérthet, mindent megváltoztathat. Ezt a káprázatát növelte még, hogy akadt freudista, aki azt írta, hogy „a pszichoanalízis megváltoztatja a világ arculatát”, (F. Wittels) s maga Freud is kihangsúlyozta szerepét, amikor egy sorba helyezte magát Kopernikkussal és Darwinnal. S tényleg: a tan, amit a múlt század 90-es éveiben oly ellenségesen fogadott (s máig se vett be mifelénk) a katedra, varázslatos tartalmi következtében csakhamar dicsőségesen kelt útra, megejtve a legelőkelőbb szellemeiket. S korántsem csak bensősége hatott, mert módszere — a felcsatlakozó szakkörökön kívül — áthattotta az irodalom- és művészettörténeti kutatást, vallás- és őstörténetet, mitológiát, néprajzot. Terminusai, miket Freud páratlan stílusérzékeny fogalmazott, bekerültek úgy a népszerűsítő belletrisztika, mint a jó társaság argotjába. Megértek így az évek, mikor a freudizmust már megtalált új Bibliaként olvasták s nem egyszer evangéliumszerűen vették. Sokan, mély összefüggéseket tudatosító hatásán kívül a gondolat szabadság igazi kapujaként tekintették, melyen át az érzelmek s az élet szabadságának Atlantisza

in teget... A feszültségekkel teli, sérült és boldogtalan értelmiségi előtt, aki a XX. századbeli lét mind nyomasztóbb eldologiasodása közepette olthatatlanul epedt a maga fazonjára szabott megváltás után — elidegenedve önmagától és a világtól, hogy ne tűnhetett a freudi térápia mindenkor két szereplőjének tudatalatti dialógusa az emberek között meredő válaszfalak leomlásának! A lesötétített szobákban folyó lélek-dráma-scéna őszinteség mámorában végre „hazatalált” s az önmegszélesítés forrásaiban el-tűnni látszott a világban oly keservesen megszokott idegenség közege. A kor és értelmiségi, akik különben is szerették a jelek és a szimbólumok afrodisziát, a freudizmusban tényleg otthonra leltek. A pszichoanalízis oly termékeny széles-séggel merült el egy pillanatra sem problematikus módszerében, hogy a homályos világitásu szobák mélyén tényleg a válaszfalak nélküli emberi öregség utópiája révedezett. Ez a jötevé mákony éppoly sajátos a freudizmusban, mint szellemtörténetileg páratlan jelentkezésű világ-szervezete, mely bizonyára még külön szociológiai studium tárgya lesz. Ennek a világszervezetnek a tag-jait ugyanaz a legmélyebb érzelmi rétegekig lehető kötöttség fogta és fogja össze, mint a lesötétített szobák ibseni protagonistáit, té-tézve azzal, hogy ebben, a mester-tanítvány, illetve kiképző és ellen-őr-ző analízis viszony révén, a kap-csolat tudományos is. Hogy mindez létrejöhessen persze Freudon mu-lott, aki nagy egyéniség is volt s mindenkép' méltó arra, hogy körötte egy, a tudományok történetében egyedülálló iskola nőjön, melyben a kutatói szabadság egyáltalán nem szólam. Ezzel a szabadsággal ter-mészetesen a tanítványok vissza is éltek, a szektáriusok és kontaminá-lók csapatát szabadítva a világra, a népszerűsítők hollórajait nem is említve. Nem ide tartozik, hogy mit értek az előbbieket a freudizmus orthodox centrumával szemben. Az

orthodoxia, mindenesetre szembe-szállt úgy a materialista (Stekel, Reich stb.), mint az idealista (Adler, Jung, Rank stb.) szárnnyakkal, közben azonban nem nézett eléggé szembe a saját maga alapvető kér-déseivel. Kétségtelentül: új fényt vetett az álom mechanizmusára, a pszichikai zavarokra, a mítoszok és vallások keletkezésére, az embe-riség primitív institúcióira, új értel-met adott a „lélek”, a halál problé-máinak, rengeteg tényadálékot hor-dott össze, számos kevésbé ismert jelenségre (incenszus) hívta fel a figyelmet... S ha mindez — egyesek szerint — nem vezetett helyes vég-következtetésekhez, mások a rend-szer hiányait, tételei ellentmondá-sát s legfontosabb fogalmi (libidó stb.) határozatlanságát firtatták. Elmondták (s be is bizonyították), hogy beavatkozása az egyén életé-be (ahogy legjobb hívei vélték: az egyén megváltoztatása) tisztára in-dividualisztikus; az egyént a társa-dalomra való tekintet nélkül vizs-gálja s amennyiben méltányolja a „társadalmit”, úgy az csak a múlt pár sematizált szituációjában kerül szóba; s ha az egyén a belső tudatosodás folyamata segítségével, a helyesen vezetett analízis katharzi-sében átalakul is, új élethelyzést az egyén számára mindez nem terem-tethet: a tökéletes gyógyuláshoz hiányzik a freudizmusból a társadal-mi mechanizmus szociológiai feltá-rása. Ezek az ellenvetések igen megokoltan jelentkeztek! Am ha indokoltak is, valljuk be: a freudiz-mus képrázatos interpretációs haj-lékonysága mellett, szinte bagatel-lizálódik terapeutikus haszna. Hi-szen ezért is fedezhették fel tulaj-donképpen értelmiségi és írók, nem pedig az orvosok. Régi gyanú különben, hogy a freudizmust az a levegő is vitte, mely a századelejei, a Richard Beer-Hofmann-i, a Hof-mannsthal-i s csak harmadsorban a Schnitzler-i Bécsé. Így a pszicho-analízis kissé középeurópai társada-lomtörténet is s ez a történet egy-szer talán világosabb képét adja,

mint maga a tan. Ne feledjük, maga Freud is, jó tíz évvel ezelőtt megjelent önéletrajzában a pszichoanalízis történetét, mint önéletrajzot írta meg. Ehhez a történethez azután hozzátartozik az is, hogy Freudnak végül emigrálnia kellett Középeurópából, miután a freudizmus már jóval előbb a megállás emigrációjába került...

A freudizmus helyes értelme megállapíthatatlan azok szellemi helyének és történetének tisztázása nélkül, akik csinálták és szerették. (G. G.)

A Z INFRAVÖRÖS FÉNYKÉPEZÉS. Helwich Othmar dr. bécsi fizikus felfedezése alapján egy idő óta nagyjelentőségű kísérleteket folytatnak a színsor vörös-előtti s emberi szemmel érzékelhetetlen sugarainak a fényképészségben való alkalmazásával. A bécsi fizikus xenocyanin-vegyületből olyan anyagot állított elő, amelyre a spektrumnak nemcsak az emberi szemmel is látható színei hatnak, hanem az infravörös hősugárzás is s ezzel elérte azt, hogy az ilyen anyaggal bevont lemezzel felszerelt fényképezőgép a sötétben is alkalmas felvételek készítésére, élessége és hatótávolsága sokszorosan felülmúlja az eddig ismert lemezekét s különleges érzékenysége következtében az infravörös lemez nemcsak a féltéti képet rögzíti, hanem olyan átvilágítási vizsgálatokra is alkalmas, amit röntgennel eddig nem sikerült megoldani.

Az infravörös fényképezés nemcsak a tudományos kutatás számára értékes segédeszköz, hanem szerepe lesz a kriminológiában és a háborús hírszerző és megfigyelő szolgálatban is. A katonai repülőgépek ezelőtt csak teljesen tiszta, napfényes időben végezhettek eredményes felderítő szolgálatot, mert a közönséges távcső s az eddig előállított legérzékenyebb fényképezőlemez hatóerejét már a legkisebb köd is befolyásolta. Ha az időjárás nem kedvezett az ellenséges felderítő-re-

pülők elleni védekezésben, mesterséges köddel is könnyen leplezhetők a féltett katonai pontokat, az infravörös sugarak iránt is érzékeny lemezt azonban nem zavarja a köd s kedvezőtlen időben is tökéletesen éles felvételeket készít. Az infravörös fényképezőtechnikával dolgozó felderítő repülőnek nem kell az ellenséges állások fölé repülnie, mert a lemez érzékenysége és óriási nagyítathatósága ötven-hatvan kilométerre szélesíti ki a látást. Helwich dr. munkáinak az infravörös fényképezés gyakorlati alkalmazását ismertető munkája számos példa között megemlíti, hogy egy angol repülőgép a kenti partvidék felett hatezer méteres magasságból tökéletes fényképfelvételeket készített a La Manche csatorna tulsó oldalán húzódó francia partokról.

A háborús kémiszolgálat csak ritkán juthatott fényképekhez, mert a fényképezés az eddigi módszerekkel sokféle nehézségekbe ütközött. Az infravörös sugarak iránt is érzékeny lemez viszont a hozzávaló „fekete” fényforrással a sötétben is — lát. A fényforrás egyszerű reflektor vagy olyan magnézium-világítólámpa, amit a fotoriporterek általában használnak, de a fényt erős fekete szűrőveggel zárja el, amely csak az infravörös sugarakat bocsátja át. Ezzel az emberi szem számára teljesen láthatatlan világítótesttel teljes sötétségben is tökéletes felvételek készíthetők. Helwich dr. kísérletei azt is bebizonyították, hogy néha egy vaskályha vagy villamos melegítőkészülék által termelt infravörös hősugarak is elegendők a sötétben való fényképezéshez.

Az infravörös sugarakkal való fényképezés megkönnyíti ugyan a kémek és bűnözők munkáját, de ugyanakkor az ellenük való védekezést is hathatósabbá teszi. Közismertek azok a betörés-elhárító berendezések, amelyek a készülék rejtett kapcsolóinak érintésére lefényképezik az értékeket őrző páncélszekrény felé közeledő betörőt. A

fényképezőkészülék magnéziumlámpájának felvillanó fénye azonban elárulta a betörőnek, hogy leleplezték: néha még idejében elmenekülhetett, sőt az ellene szolgáló bizonyítékokat is megsemmisíthette. Az infravörös fényforrás láthatatlan.

Jelentős eredményeket értek el az infravörös fényképezéssel a szinképelemzési és csillagászati vizsgálatokban is. Az infravörös sugarak iránt érzékeny lemezen készült szinképfelvétel segítségével sikerült a Venus bolygó szinképében a szénhidrátot is kimutatni; a sarkfény spektruma két új vonallal gazdagodott az infravörös felvételen és az infravörös fényképezés segítségével sikerült bebizonyítani azt az elméletet is, hogy a Saturnus gyűrűinek nincs a bolygó légkörével közvetlen kapcsolatuk s alkotóanyaguk az úgynevezett „kozmosz por“. Infravörös lemezen készült spektrumfelvétellel állapították meg, hogy a Jupiter és Saturnus bolygók légköre ammoniákot és metánt is tartalmaz s most a Mars összetételét próbálják megoldani az új eljárás segítségével.

Az infravörös sugarakkal való fényképezés nemcsak felületi képet ad, hanem olyan átvilágítási vizsgálatokra is alkalmas, amit röntgennel ezideig nem sikerült megoldani. Az infravörös sugarak áthatolnak az emberi bőr felhámján és tökéletes képet adnak az érendszerről s azokról a bőr alatti elváltozásokról, amelyeket röntgennel nem lehetne kimutatni. Az infravörös sugarak áthatolnak a közönséges papíron is és a borítékba zárt levél szövege tökéletesen olvashatóvá válik a róla készített felvételen. Helwich dr. könyve megemlíti egy kísérletet, amikor a British Museum birtokában levő s egyik egyiptomi királysírban talált pergamentdarabról készítettek ilyen infravörös felvételt. A szöveg már teljesen elmosódott, olvashatatlan volt és semmiféle eljárással sem sikerült élesebbé tenni. Az infravörös felvétel azonban a bőrbe behatolt

festékanyagokat is kimutatta, a szöveg olvashatóvá lett a lemezen és megoldhatták a Krisztus előtti XII. századból származó képirás titkát.

Jó eredményekkel használják az új eljárást a különböző anyagvizsgálatoknál, irákszaktörői megállapításoknál, képhamisítások leleplezésénél is. Az infravörös fényképezés csupán a közönséges fényképezésre nem alkalmas, mert az infravörös lemez nem olyanakká rögzíti a képet, amilyen a valóságban. Az infravörös lemezen készült arcképen a néger bőre is fehér s arcán a bőr alatti erek és idegpályák is kirajzolódnak. A tájkép zöld színeit pedig hófehérnek látja az infravörös fényképezés, amelynek tudományos kutatások szempontjából óriási jelentőséget jósolnak. (Köves József)

UJ ENERGIAFORRASOK. Néhány hónappal előbb különböző tudósoknak a Joliot-Curie házaspárral együtt sikerült robbantással felbontani több nehéz fém atommagját, így az uraniumét is. Szinte fölösleges kitérni arra, hogy az anyag megismerése szempontjából milyen jelentős ez a felfedezés, hiszen a röviddel ezelőtt történt felfedezéssel kapcsolatban mintegy hatvan tudományos munka jelent meg francia nyelven. Itt azonban a felfedezés gyakorlati jelentőségére és következményeire szeretnénk rámutatni. A felfedezéssel ugyanis az anyagba zárt felmerhetetlen energiamennyiségekről s azok gyakorlati felhasználásáról beszélhetünk. Ismeretes, hogy Einsteinnel kiküszöbölődött a régi ellentét látszata anyag és erő között s általánossá vált az, hogy minden anyag darabjának meghatározott energiamennyiség felel meg.

Az újonnan felfedezett jelenség végül alkalmat ad arra, hogy az anyag energiáit felszabadítsuk s felhasználhassuk. Az uranium atommagjának szakadását neutronok többé-kevésbé gyors ütközése idézi elő; vagyis az uraniumra bocsátott

neutron robbanást idéz elő s az uranium atom két részre szakad. A lényeg az, hogy a két részre bomlott uranium atom nem stabil s mindegyik kibocsát külön-külön egy neutront. Ilyenformán az egyszer uraniumra bocsátott neutron két új neutront eredményez, melyek újabb uranium atomokra bocsátva négy, nyolc, tizenhat stb. neutront produkálnak. Minthogy ezek közül mindegyik nagy energiát hordoz, az eljárás azt jelenti, hogy egy relatíve kicsiny energiával (az első elektronéval) tekintélyes energiára tehetünk szert, ami annál jelentősebb, mert az energia növelési folyamata a végtelenségig fokozható. Gyakorlatilag készítettünk egy uranium gömböt, melynek közepébe kis mennyiségben neutronokat helyeztünk el. Ha a gömb elég nagy (több tonna), komoly hőmennyiséget kapunk, amit ipari célokra felhasználhatunk. Ha a gömb tulságosan nagy lesz (husz tonnánál több), a hőfejlődés olyan jelentékeny lesz, hogy a gömb felrobban. Könnyen kiszámíthatjuk, hogy ha ezt az energiát teljesen kihasználhatnánk, minden eddig ismert erőforrásnál erősebb erőforrás birtokában lennénk. Az az erőmennyiség pl. amit ilyenformán néhány gramm uranium segítségével nyernénk elégséges lenne egy repülőgépnak New-Yorkból Párisba való repülésére.

Kétségtelenül ezek a kísérletek egyelőre csak laboratóriumi kísérletek. A perspektívák azonban, melyek megnyílnak a végtelen energiaforrások felé s az uralkodási lehetőség felé, a tudomány segítségével egyre inkább az ember birtokába jut, megéri, hogy megemlékezzünk róluk. (H. Varga Géza)

O ROSZORSZÁG NEMZETISÉGI MEGOSZLÁSA. Az új szovjetoroszországi népszámlálás adatai még nem ismeretesek teljeségükben, mindössze néhány igen jelentős számadatot közöltek eddig a nyilvánossággal, ami lehetővé teszi, hogy a lakosság számáról és

nemzetiségi megoszlásáról viszonylagos képet kapjunk.

Oroszország összlakossága 170 millió 467.186 lélek. Az orosz Akadémia 1927-es felosztása szerint az orosz lakosság 7 nagyobb etnikai csoportra oszlik: szlávok, törökök, finnek, mongolok, indo-európaiak, északi fajok és szemíták. Ezek közül mindegyik külön alcsoportokból áll.

A legnagyobb etnikai csoportok:

1. Szlávok. Nagyorosz kb. 77 millió 700.000, ukrán kb. 27.500.000, fehérorosz több mint 4.000.000. Ugyanebbe a főcsoportba tartoznak a lengyelek, 369.078, a csehek, szerbek és bulgárok, összesen mintegy 100.000 lélekkel. A szláv lakosság tehát több mint 100.000.000-ós számával Oroszország lakosságának a többségét teszi.

2. Finnek. Nyugati csoport, finnek, észtek, kareliaiak 508.000, lettek és litvánok 253.000 lélek. Délkeleti csoport, a Volga környékén, mordvinek 1.167.000, cseremiszek kb. 400.000, végül az északkeleti csoport, zürjének, permiek, votjákok összesen megközelítőleg 800.000 lélek.

3. Törökök az európai Oroszországban. Csuvasok 1.062.000; különböző apró török népcsoportok mintegy 760.000, baskirok 320.000, a volgamenti tatárok 2.265.000 lélek. Nyugatszibériai törökök: kirgizek és kajszakok 4.000.000. Középázsiai törökök: uzbékek 3.764.366, karakirgizek 643.000, turkománok 683 ezer, karakolnások 96.000 lélek, adzerbedzsának 1.506.540 lélek. Ezen kívül számos egész kicsi török törzs van, melyek száma a jakutokkal együtt 220.000 lelket tesz.

4. Mongolok. Az oroszországi mongolok két nagy csoportra oszlanak: burjátokra, akik a Burját-Mongol önálló köztársaságban 220 ezer 442 lelket tesznek s a kalmükkökre, 140.000 lélek, mely ugyan csak önálló köztársaság az európai Oroszország délkeleti részén.

5. Indo-európaiak. Németek. Számuk nagyon megfogyatkozott 1927

óta. Az 1920-as statisztika szerint 1.044.371 lelket számláltak s a volgamenti német önálló köztársaságot alkotják. A moldovaiak önálló köztársaságot alkotnak a Dnyeszteren túl. Számuk kb. 1.000.000, nyelvük román. Örmények. Számuk 667 ezer 700 s önálló köztársaságot alkotnak. Georgiaiak (gruzok) 2 millió 621.000. A különböző észak-kaukázusi indogermán népfajok, tadjások, csecsenek, avarok, cserkeszek stb. száma összesen 2.295.000. Legnagyobb csoport a tadjokoké (871.000), a többiek száma 100 és 300 ezer között mozog.

6. Északi népek, tunguzok, szamójedek stb. Közülük csak a tunguzok száma haladja meg az 50 ezret.

7. Szemíták. A zsidók száma egy régebbi statisztika szerint 1.842.384. A valóságban ez a szám bizonyára nagyobb. Ukrajnában 1.189.029, Nagyoroszországban 572.992, Észak Kaukázusban 41.680, Szibériában 34.078 él. Ezenkívül van önálló zsidó köztársaság a koreo-mandszuri határon, de az ott élő zsidók száma nem haladja meg a 25-30.000-et.

Százalék szerint az oroszországi nemzetiségi megoszlás: nagyorosz 52.96, ukrán 21.25, fehérosz 3.23, kazák 2.70, izzékek 2.66, tatár 1.99, zsidó 1.77, gruz (georgiai) 1.24, török 1.16, örmény 1.07, mordvin 0.91, német 0.84, csuvas 0.76, tadják 0.67, lengyel 0.53, kirgiz 0.52, baskir 0.49, turkomán 0.46, votják 0.34, dagesztáni 0.34, cseremisiz 0.29, csecsenek 0.22, moldovai 0.19, oszenitek 0.18, kareliaiak 0.17, meszcserátok 0.17, burjátok 0.16, zürjének 0.15, jakutok 0.15, kabardiniak 0.10, kalmükök 0.09, egyéb 1.91 százalék.

Ezek közül a népcsoportok közül csaknem mindegyiknek önálló köztársasága van s ezekből tevődik össze a nagy orosz szocialista köztársaságok szövetsége. Alkotmány szerint ügyeiket maguk intézik, a hadügy és külügy kivételével.

Az orosz városi lakosság, mely 1926-ban 17.9 százalék volt ma 32.8 százalékra emelkedett s a lakosság

egyharmadát teszi. Moszkvának 4.137.018, Leningradnak 3.191.304 lakosa van. Kiev, Charkov és Baku lakossága meghaladja a 800.000-et, Gorki, Odessza, Taskend, Tiflisz, Rosztov, Dnyepetrovszk lakosainak száma pedig 500.000 fölött van. (M. V.)

H ALLGATNAK A MŰSAK.

Még a múlt év őszére tervezett verseskönyvem kefeleenyomatát lapozgatom, fájó vonással ajkam szögletén. Az új kiadást most őszre terveztem, persze ismét hiába. Ha babonás lennék, menten belenyugodnék a dologba, elintézném egyetlen kézlegyintéssel; de még csak azt se mondom, illő szerénységgel, hogyhát egy verseskönyv meg nem jelenése miatt éppenséggel nem dől össze a világ; ugyanis nemcsak én rólam van szó. Sőt, tovább megyek, nem is személyemről, avagy a dicső költészet iránti közismert közömbösségről. Nem élek illuziókban, tudom, hogy verset csakis a költők és egyéb efajtabeli rajongók olvasnak. Én a száraz tényekkel számolok: vannak költők, vannak tehát olvasók is egynehányan, Nyomdák is léteznek, ahol bizonyos összegért, bizonyos kéziratok kinyomathatók. Ki is nyomják. Nem mindet. S lám, épp ezért nem lehetek én babonás. Valami furcsa rendszer van ebben a könyv-megjelenésben, olyanira, hogy, ha jövő-századbeli irodalomtörténész lennék, az irodalmat egyszerűen megjelent és meg nem jelent művekre csoportosítanám, rendezném és magyaráznám.

Az egyik írja, a másik árja, — mondják a pestiek, de még az sem elegendő magyarázat. Én ismerek árját, nem is egyet, aki remekül — írja, vagyis: árja is, meg írja is — és mégsem jelenhetik meg. Például egy fiatal kassai íróbarátom, aki egyik utóbbi levelében imigy vigasztal engem: „Ne csüggedj és ne hagyd magad félre állítani. Az idők valóban gonoszak és az emberek nemkülönben, de ez a jelenlegi hely-

zet semmiesetre sem állandósulhat“.

Ez mindenesetre nagyon buzdító. Rögvest el is határoztam, hogy még aznap megírok egy féltucat verset és legalább kétszerannyi közérdekű cikket, de vagy a közérdek matnyult el, vagy pedig az én szerény írói tehetségem, mert a tervből semmi sem lett. Valahogy úgy éreztem magamat, mint az autóvezető, akinek a kocsijából erőszakkal kivesszik a motort.

Óh, nemcsak én vagyok így. Sokszor előveszem egy-egy „kolléga“ régi kötetét s ilyenkor van min elgondolgoznom. Forbáth Imre jut eszembe, gyermekien pajkos szemével és csibukjával, amint karonfogva baktatunk az osztravai szénfelhős uccákon, vagy Győry Dezső gentry-kimértsége és Vozári, meg a többiek, csak itt, a magam környezetén, a felvidéken, kollégák és bajtársak, írók, költők, publicisták, akik „egyszerűen“ letették a tollat és én őszintén, teljes szivemből — örülök ennek.

„A mai humanista író vagy elhallgat, vagy prostituálttá lesz“, — hallottam valahol s ezért csak ezt mondhatom: Írók, — hallgassatok! (Berkó Sándor)

A SZÓ KOCKAZATA. Amit egykor Musset a „fin du siècle“, a századvégi hangulatról mondott, hatványozottan időszerű napjainkban. Ez nem is századvégi helyzet, hanem egész társadalmi rendszerünk, szellemi, eszmei értékeink megrendülésének, vívódásának, egy új lét vajudásának átmeneti korszaka. A kortársnak példátlanul élményterhes, szorongás és remény között élve, tanúja lenni ennek a roppant világzajlásnak, melyben világok halhatnak el s új világok születhetnek.

A ma embere nyilvánvalóan eszméli, hogy az emberi létforma szilárdsága megrendült. Nemcsak gazdaságiakban — bár ezt eszméli a legközvetlenebbül — hanem alapjában és egész felépítményében. A lét irraciókus bizonytalanná vált. Az

egyed kiszolgáltatottsága az egyén feletti, társadalmi erőknél egyre teljesebb. Bizonyos totális államokban az egyén egyformásítása megsemmisít minden egyéni életformát s az uralkodó politikai rendszerhez való alkalmazkodás az egyén fizikai létének előfeltétele. Az egyén nemcsak annak a társadalmi közületnek van kiszolgáltatva, amelyben él, hanem azontúl egész emberi létünk bizonytalansága is fenyegeti, s minden pillanatban egy világkatasztrófa szenvedő alanya lehet. Talán soha az ember nem érezhette ennyire problematikusnak, kétesnek egyéni létét, nem érezhette oly megsemmisítően alárendeltnek szerepét, mint a mi napjainkban. A társadalmi egyensúly korszakában az egyén csak szorosan vett egyéni gondjait eszméli, a fizikai lét elementáris gondja, az élet problematikus voltának tudata ismeretlen számára. Ha az élet nem is volt akkor idillikus — „a régi jó idők“ — mindenesetre **előrelátható** volt menete s többé-kevésbé egyensúlyos tartalma. Azoknak a koroknak embere körülbelül előrelátta életmenete alakulását, élettervet szöhetett s nagyjában az élet mérlege megfellelt várakozásainak. Ezt mi nem ismerjük többé. A társadalom uralkodik egyéni életünkön zsarnok kényúr módjában, s a társadalmak életét viszont oly egyetemes, kollektív erők uralják, hogy az egyes társadalmak léte világerők játékszere lett. Szörnyű vihar dul felettünk, történelmi korszak ez, melynek hatóköre, érvénye túlnőtt az egyes társadalmakon s gigászi erők az egész világ arculatát akarják megmintázni. Az élet ma nem játékos, hanem harcos. És ez a harc az egyén legszűkebb életkörébe is betört. Akarva, nem-akarva állást kell foglalni. Ez nemcsak etikus kötelesség a fejlettebb ember szemében, de azontúl társadalmi kényszerűség. Az egyén nem maradhat közömbös, akár akarja, akár nem. Az egyéni állásfoglalás kikerülhetetlen, a hitvallás, mondjuk egyszerűbben,

a meggyőződés vállalásának, a kimondott szónak elevenbevágó következménye: a szónak ma kockázata van. Ma a szó harcot jelent, s nem a harc elkerülését. Megvallani meggyőződésünket — nem a tettről szólunk, hanem a kimondott szóról — ma tetszamba megy. Meggyőződést ma étellel is fizetnek. Ezért kapott különös súlyt, jelentőséget, becsét a megvallott szó, a mai ember sajátos fegyvere. Fegyver annyit más fizikai fegyver között, s olykor nem kevésbé pusztító, mint am azok. A kimondott szó ma elkötelezettsé-

get jelent. Nemcsak egyéni öntudati, lelkiismereti értelemben, mely sarkal és számonkér önönmagunk előtt, hanem mint külső manifesztáció, melyet egy külső fórum, a közhatalom is ellenőriz és számonkér. Egyéni lelkiismeretünk azt sugallja, hogy meggyőződésünket kifejezzük, a közhatalom — legalább is egyes országokban — viszont felelősségre von, megtorol, ha lelkiismereti ügyünknek neki nem tetsző formában kifejezést adunk. (Neufeld Béla)

VILÁGSZEMLE

A NÉGYHATALMI HÁBORU ELSŐ FÁZISA

„Négyhatalmi háború” — talán így fogják hívni utódaink a most folyó háborút, ha az megmarad — amit remélünk — eddigi keretei közt és nem lesz általános európai vagy második világháborúvá. Ami azonban a mi „semleges néző” szempontunkból érdekessé teszi, az az, hogy mindeddig — már pedig alighanem a háború első fázisának végéhez is jutottunk — a négy hadviselő hatalom szerepénél is szinte nagyobb szerep jutott eddig egy semleges ötödiknek: a Szovjetunióknak. Miből áll ez és meddig terjednek a keretei? Igaz-e, hogy a szovjet-német megneemtámadási egyezmény tette lehetővé a németek támadását és ezzel provokálták a négyhatalmi háborút? Igaz-e, hogy Hitler és Sztalin nemcsak Lengyelország felosztásában, de általában és örökre megegyeztek egymással és nemcsak abban, amit a német sajtó világgá kiált, hogy „Németország és Oroszország egymás ellen többé nem harcolnak”, de, hogy együtt lépnek majd fel a végén és szétzúzzák a régi Európát? Lehet ez, a tűznek és viznek ez a szövetkezése, amely a vörös zászlót a hitlerizmus és a horogkeresztet a kommunizmus szolgálatába állítja?

— Árulás! — kiáltja a sültgalamb-váró kispolgári baloldal.

— Csitt! — felel neki a hívő horogkereszties. — Végre is a nemzeti-szocializmus és a kommunizmus között nem is oly nagy a különbség. Várjon csak, meglátja...

Ez utóbbi, (különben a nemzetiszocializmus kétségbeesett helyzetét jellemző) „véleményt” támasztják alá egyes bölcs hír- és cikkszerkesztők is (még itt Erdélyben is), akik a két országot egyformán „kollektivistá” országnak keresztelik, bár nem tudnák hamarjában megmondani, milyen alapon.

E sok zavar, kétség és tanácstalanság természetes is: mindig találkoztunk vele, valahányszor a történelem hepe-hupás útján valamely állam, párt vagy kormány, a valóság adottságaihoz alkalmazkodva, nagyobb fordulat végrehajtására kényszerül. A fordulat annál meglepőbb.

mert egyszerre két vonalon, német-horogkeresztes és szovjet-szocialista oldalon ment végbe, hatása annál megrázóbb, hogy közvetlenül a nyílt harc előtt és közben ment végbe. Ami sok, az sok; az egyszerű polgár idegzete nem bír el ily sűrű és ily nehéz megrázkódtatásokat.

De végre is essünk már túl a megrázkódtatásokon, csillapodjunk és próbáljuk belátni, mi is történt? Ma már elég tisztán láthatjuk, mi volt: az angoloknak nem sikerült München után egymásnak uszitani Hitlert és Sztalint, miért is kénytelenek voltak rászánni magukat arra, hogy maguk végeznek — a franciák segítségével — a két ellenség közül a gyengébbikkel: Hitlerrel; s hogy időt nyerjenek és hogy a dolog könnyebben is menjen, megpróbálták a céljaik szolgálatába állítani az egyik ellenséget, a Szovjetuniót, de mivel nem szüntek meg ezt továbbra is ellenségnek tekinteni és főleg, mert nem akarták elszenvedni, hogy az együttműködésből a másíknak is, a vörös Szovjetnek is haszna származzék, ebből a segítségből nem lett semmi, de annyit mégis elértek, hogy közben jól felfegyverkeztek és a védekező álláspontról a támadó („bekerítő“) álláspontra tértek át, merték kockáztatni a szovjet-tárgyalások megszakadását és a szovjet-segítség elmaradását még a beállott közvetlen háborús veszélyben is, merték kockáztatni a háborút még a szovjet-segítség nélkül is; ezt látva és az angol-francia fölény tudatában, közvetlenül a végső döntés előtt Olaszország megvonta a támogatását Németországtól, amely így, szorongatott helyzetében, elszigeteltségében az ördöggel is, sőt, a vörös ördöggel is, hajlandó volt összefogni, csak hogy a helyzetből akár pillanatnyi kiutat is találjon. Ezért nagy árat kellett fizetnie: oda a japán szövetség, az antikomintern-paktum, a bolsevista-ellenes világ- és civilizáció-mentő szerep. De ha a többi államokról azt mondhatjuk, hogy a sok rossz megoldás közül a legkevésbé rosszat választották, amikor magartartásukat (Anglia és Franciaország — a hadüzenetet; Olaszország — a visszaállást; Szovjetunió — a megneemtámadási paktumot) eldöntötték, addig Németország számára a szovjetekkel való megegyezés volt az egyetlen lehetséges kiút. A másik: az Anglia előtt való fejhajtás, az adott helyzetben, oly nagyarányú fegyverkezés csúcspontján, a danzig kérdésben folyó agitáció legmagasabb hőfokán — a dicstelen és gyors bukást eredményezte volna.

Németország és a nemzetiszocializmus ezen az uton nagy árat fizetett. Azonfelül, amit fent már felsoroltunk, még azt is, hogy — amit Anglia nem engedett volna meg — megengedte a szovjet-állam nagy térhódítását és erősödését Nyugat felé. E hódítás nemcsak földrajzi és katonai értékű, mint Németország országfoglalásai, de — tekintve a nemzeti tagoltság függetlenségi alapon nyugvó és a szociális berendezkedések társadalmassító-népi szerkezetét — politikai és társadalmi hódítások is egyben, vagyis: véglegesek. Ezt Hitler nem tudja? Mi indítja hát rá, hogy megadja ezt az árat is (és még ki tudja, mit nem, más oldalakon és vonalakon!), amikor ezért valóban nem kap cserébe mást, mint amit az oroszok aláírtak: hogy nem támadják meg... Ennek is csak addig van talán érténye, amíg Németország jól bírja magát és nem kerül abba a helyzetbe, amelyben Lengyelország volt szeptember 17.-én, vagy ellenkezőleg: amíg — ami kevésbé valószínű — annyira fel nem javul a helyzete, hogy a győzelemre is számíthatna.

Mennyiben állhat fenn a német sajtónak az a népvigasztaló és kato-

nabuzdító beállítása, hogy Oroszország nyersanyagokkal, sőt hadiszerrel fogja majd Németországot segíteni? Feltehető, hogy — mint azt már a szovjetek törvény-rendeletbe is foglalták — előre-fizetés ellenében a szovjet szállít, amit lehet. Nem hadianyagot, mert arra magának van szüksége, petróleumot is csak nagyon keveset, mert arra is mind nagyobb szüksége lesz a saját céljaira. De hitelbe! Erre még az amerikaiak is gunyosan felnevetnek, akik bár sokkal több a feleslegük és vevőjük is sokkal „jobb“ (és győzelmében biztosabb), mégse ad hitelbe egy deka árut se.

És Németország vezetői mégse árulták el a maguk ügyét, se a német imperializmust, se a horogkeresztes pártot. Objektíve: az egyetlen lehetséges út, amelynek több mellékutján (Olaszország, Balkán, stb.) sok féleképp lehet manőverezni és némi-némi kilátás van arra is, hogy valamennyire elfogadható békénél köthetnek ki majd. Szubjektíve: talán hisznek az orosz bolsevizmus „nacionalista“ elfajulásában. Ne feledjük el, hogy a nemzetiszocializmus katonái és vezetői mélyen hívő lelkek s Hitler maga például, mint tudvalevő, mindenben éppugy kikéri házi csillagjosa tanácsát, mindent pénteken kezd és hisz a maga szent erejében és szerencsecsillagában. Anélkül tehát, hogy a partnerüktől hagynák magukat félrevezettetni, tévedhetnek annak megítélésénél. Nincs valószínűbb és természetesebb, mint az, hogy ezek a hívő nacionalisták higgyék azt, amit a polgári sajtó egyes bölcsei állítanak: hogy a szovjet-kollektívizmus és szocializmus is csak olyan, mint a német vagy olasz, alapjában nacionalisták... Különben ez a tévhit elég nagy mértékben uralkodik sok maradi angol és francia diplomátának a gondolkodásán is.

Mondanunk sem kell, hogy mindazok a tulnaiv (vagy éppen tulrasz) politikusok (és tömegek), akik a szovjetek mai valóban új, aktivizálódott politikájában azok „degenerációját“ látják a nacionalizmus vagy imperializmus felé, vagy akik ennek bekövetkezésére számítanak — csalódni fognak. Végre is, bármilyen „kollektív“ festődik egyes, tényleg degenerálódott imperialista állam szerkezete egyesek képzetében vagy az illető államok propagandájában, ezeknek alapvető életfunkciója, amely a pénz-árú-pénz tőkés körforgásából áll, mindig halálosan éles ellentétben marad a szovjet állam életével, amely, külpolitikájának bármely fordulatában is kizárja azt, hogy valaki akár egy tüt is tőkés értékesítés céljából vásároljon... Amióta ez a minden egyebet uraló ellentét fennáll, a szocialista alapú, de tőkés államoktól környezett állam külpolitikája két taktikai fővonalnak felelt meg, ezeknek felelt meg ma is és ezeket követi minaddig, amíg az ellenséges környezet szigetelő-falát véglegesen át nem törte.

Ez a két fővonal: 1. A környező tőkés államok között fennálló ellentéteket a maga hasznára kihasználni, békében a saját határok békéjének biztosítására, háborúban azok kiterjesztésére. Ezen a vonalon a legideálisabb eredmény, ha a főbb imperialista államok egymássaleni háborúját a szovjet mint haszonélvező harmadik kíséri. — 2. Az imperialista államok keretén belül: a tömegek szimpátiájának, a nemzetközi összetartásnak biztosítása. Ezen a vonalon a legmagasabb eredmény: szocialista átalakulás egy vagy több tőkés államban.

E két vonal párhuzamosan halad, de jelentőségük sohse egyforma, sőt: a helyzet változásai szerint hol egyik, hol a másik van előtérben és érvényesül elsősorban. Amikor az 1. vonal főcélja (az ellenséges államok

háborúja egymásközt) látszik közelebbinek vagy már meg is valósult, akkor a második vonal szempontjai időlegesen háttérbe-szorulhatnak és viszont, amikor a 2. vonalon áll be fontos változás, pl. forradalmi hullám csap fel, akkor időlegesen szükségtelenné válhatik az egyik tőkés államcsoporttal a másik ellen való együttműködés. Ez a dialektikus váltógazdaság azonban sohse engedi meg egyik vagy másik vonalnak teljes ki-szorítását, ellenkezőleg, a kettőnek egymást ki kell egészítenie.

Ebből a szempontból nézve a szovjetek mostani taktikája, kül- és háborús politikájuk új fordulata kétségtelenül az első vonal tulsúlyát jelenti. Ilyen értelemben azokért a hatalmas helyzeti, területi és hatalmi előnyökért, amelyeket Moszkva a saját állam megvédése és erősítése vonalán (1 vonal) elért, bizonyos árat kell fizetnie a Németországgal harcban álló országok és németországi tömegek szovjetbarát szimpátiájának időleges megtorpanásában. Maguk az aktív baloldali rétegekben is, amelyek fenntartják a szociálista állammal szembeni együttérzésüket. bizonyos zavart idéz elő az a látszólagos ellentét, hogy míg nekik „életükkel és vérükkel“ kell harcolniok a horogkeresztes Németország ellen, szovjetbeli társaik ugyanannak a hatalomnak „zabot“ adnak. Egyelőre — amíg a tények által mindenki előtt meg nem világosodik — csak a fejlettebb nivón álló rétegek tudják felfogni, hogy az ellentét látszólagos, hogy a „zabot“ nem adják ingyen, hogy azért nemcsak aranyat, de hatalmi előnyöket is kérnek és kapnak cserébe és végül, hogy ez az ellentét az egészen belül fennálló lokális és időleges természetű, dialektikus ellentét: ugyanis míg nyugaton az az érdek, hogy a hitlerizmus terjedését harcol gátolják, keleten az lehet az érdek, hogy a szocializmus földrajzi határai biztosítva legyenek és ha lehet, nagyobbodjanak.

Ez a helyzet mostani képe. Hogy mit tartogat a jövő? Melyik vonal kerül tulsúlyba? Azt a háborús helyzet további alakulása dönti el. Akik az eseményeket magatartásukkal irányítják, bizonyára nem tévesztik szem elől, hogy míg egyfelől Németországtól, mint a leggyengébb ellenségétől ma „barátságos“ uton vagy a fait accompli „békés“ eszközével többet lehet elérni, mint háborúval vagy mint ugyanilyen eszközökkel a még mindig hatalmas Angliától, holnap esetleg odafejlődik és odafordul a helyzet, hogy Anglia-Franciaország, legyöngyülvén, több előnyt tudnak és akarnak felajánlani, ugyanakkor pedig a ma még talponálló német imperializmus az imperialista láncban azzá a „leggyengébb láncszemé“ lesz, amelyet egy jó lökés a társadalmi átalakulás örvényébe dönthet...

Ezzel a perspektívával látszik zárulni a négyhatalmi háború első, mondjuk: keleti fázisa.

A következő fázis — ha Keleten kisebb-nagyobb átalakulást és korrekurát hoz is — valószínűleg Nyugaton fog lejátszódni. De itt, Nyugaton ma még semmi látható mozgás. Szállóigévé lett a remarquei könyvcim: „Nyugaton a helyzet változatlan.“ Készülődés, készülődés. És bizonyos láthatatlan diplomáciai manőverek, amelyekről senki se tudja megmondani, vajjon a háború kiszélesítését vagy befejezését célozzák-e... Ezekben a kulissza-mozgásokban most is Anglia viszi a főszerepet, amelynek vezetőit most, miután Lengyelország nem állja útját Oroszország felé, talán megint vonzza a kísértés: a szovjetekhez keresni utat. Hiszen Németország mégiscsak ezen az uton sehezhető legkönnyebben. De még csak kísértésekről beszélhetünk... s ezt is csak talán-nal mondhatjuk... (K.)

A NÉMET-LENGYEL VILLÁMHÁBORU

A szemünk előtt lejátszódott német-lengyel összecsapás időtartamát tekintve olyan „villámháború“ volt, amelynek nincs párja az újabbkori haditörténelemben. A német támadás 3 hét alatt egy olyan 34 milliós és közel 400 ezer négyzetkilométer nagyságú államot roppantott össze, amelynek hadserege a korszerű kiképzés és felszerelés szinte valamennyi kellékének birtokában volt. Ilyen körülmények között, különösen a tájékozatlan kortárs előtt joggal merülhet fel az a látszat, mintha a támadó német hadsereg minden tekintetben „emberfeletti és ellenállhatatlan“ erőt képviselne, amellyel szemben (és ez a „következtetés“ a legveszedelmesebb defetizmus baktériumainak hordozója lehet) egyetlen más hatalom, de még több vagy akár valamennyi állam szövetsége sem vehetné fel a harcot a biztos és „villámgyors“ vereség tudata nélkül... Ezt a „benyomást“ a hozzá fűződő „következtetésekkel“ és „jóslatokkal“ együtt mindenkép' el kell vetnünk és rá kell mutatnunk azokra a valósággal egymásra torlódott képtelen méretű stratégiai, taktikai és organizációs, valamint politikai természetű hibákra, melyek a több, mint másfél milliós lengyel hadsereg katasztrófáját ténylegesen előidézték.

Mindenekelőtt: a lengyel hadseregnek a támadó haderővel szemben korántsem volt olyan számbeli gyengesége, amit a nem is egész 3 hét alatt bekövetkezett összeomlás komoly okául lehetne feltüntetni. A gyakoriság és a tüzéség ereje ugyyszólván teljesen egyenlő volt. Csupán a gépiesített osztagok, a harcikocsik és a légihaderő terén volt határozott számbeli fölény a németek javára, de ez sem olyan arányban, mely lényegesen más körülmények között a háború sorsát ilyen módon eldönthette volna! Ennél sokkalta súlyosabb tényezők idézték elő a lengyelek vereségét! Legjelentősebb ezek közül: a lengyel hadsereg kb. 98 százalékát kitevő dolgozó rétegek háború előtti életszínvonala, a fennállott rendszer élcsoportjával szembeni állásfoglalása, a politikai iskolázottság, az erkölcsi és szellemi előkészítés s a határozott célkitűzések ismeretének és tudatosításának teljes hiánya. Hogy ezek milyen sorsdöntő jelentőséggel esnek latba egy háborúban, két példával szolgálhatunk. Az első: A Szovjetunió ellen indított u. n. intervenció háborúk, mind a támadók teljes leverésével végződtek, jóllehet az ellenforradalmi hadseregek Nyugatról kapott felszerelése sokszorosan fölötte állt a szovjeteknek, nem is említve, hogy Oroszország akkor már egy 4 éves háború súlyos sebeitől vérzett s ugyanakkor küzdenie kellett az ugyancsak Nyugat felől szervezett éhségblokáddal! A másik példa: a spanyol polgárháború, amelyben a teljesen magára hagyatott és hiányos felszerelésű köztársaságiak több, mint 2 évig állták a harcot a legválogatottabb német és olasz hadosztályokkal, huszonötshörös fölényű német és olasz légierővel, nehéztüzérséggel, tankezeldekekkel s a kifogástalan felszereléssel megerősített Franco-hadsereggel szemben, mindaddig, míg az árulás és a diverzió nem dőlték le orvul ellenállásukat!

A sajnálatos sorsú lengyel hadsereg az említett súlyos és alapvető bajokon kívül, még egy döntő tehertétellel: az angol-lengyel politikai és katonai szerződéssel indult harcba. Ez a tehertétel, két behozhatatlan hadászati hátrányt és annak minden katasztrófális velejáróját jelentette. Az egyik: az egyedüli mentséget jelentő szovjet segítség visszautasítása. (Ez

a visszautasítás ugyan csak részben ered az angol-lengyel szerződésből, mert másrészt teljesen megfelelt a lengyel kormányzat ismert politikai állásfoglalásának!) A másik: a lengyel hadsereg kénytelen volt *bevárni* a német támadást és ezzel a döntő jelentőségű kezdeményezést már a háború első percétől véglegesen átengedte a németeknek, mivel az angol-lengyel szerződés értelme szerint csak a már megtámadott Lengyelország számíthatott angol segítségére... De ugyancsak az angol-lengyel szerződésnek és a Londonból vett politikai irányításnak tudható be az is, hogy Lengyelország mozgósítását csak azon a napon fejezhette be, amikor a német támadás már megindult! (Időközben u. i., augusztus utolsó napjaiban, az angol kormány leállította a már megkezdett lengyel mozgósítást, bizonyos tárgyalások reményében...) A németek természetesen tisztában voltak mindezzel és fegyvereik eldördülésének pillanataig mindenféle „tárgyalási lehetőségekkel“ operáltak London és azon keresztül Varsó felé, hogy mennél inkább megzavarják a lengyel mozgósítás és felkészülés menetét. Így pl. alig pár nappal a támadás megindítása előtt, a „békés rendezés“ lehetőségének jeléül: szabadon engedtek néhány Danzigban letartóztatott lengyel főtisztviselőt és különböző új fizetési, vámügyi stb. szerződést irtak alá Lengyelországgal! Mindezek a manőverek valóságos iskolapéldái a „totális háború“ félrevezető, mindenféle diverziókat előidéző gyakorlatának.

De váratlanul érte Lengyelországot a német támadás azért is, mert a kitűnően működő német információs gépezettel szemben a lengyel hadsereg számára ez a fontos fegyver ugyszólván nem létezett! A lengyelek nem ismerték a német támadás időpontját s ez a tény — már a német támadás első óraiban — megzavarta egész védelmi tervüket. Ugyanigy nem volt tisztában a lengyel vezérkar azzal sem, hogy melyek lesznek azok a pontok, ahol a német hadsereg a legnagyobb átütő erővel indul a támadásra. Így pl. Csehszlovákia végleges bekebelezése, valamint Szlovákia német protektorátusának bejelentése, vagyis március óta, a lengyel vezérkar ugyszólván semmilyen hadállást nem épített ki a Kárpátok vonalán s csak a német csapatok Szlovákiába való bevonulásakor, alig két héttel a német támadás megindítása előtt, küldött sebtében csapatokat erre az igen fontos, a lengyel szénmedence és iparvidék kulcsát jelentő vonalra, holott a tájékozatlan előtt is nyilvánvaló volt, hogy a Moravska-Osztrava-Nyugati Beszkidek vonal a legveszedelmesebb pont Németország felől. (Ilyen körülmények között joggal tehető fel, hogy a lengyel-német háborút megelőző hetekben Erdélyben járt legjelentősebb lengyel kormánylap katonai „szakértőjének“ az a kijelentése, amely szerint „Szlovákia, azaz a Kárpátok felől lehetetlen német támadás a több, mint 1500 méter magas hegyek miatt...“ a lengyel vezérkar hasonló véleményét tükrözte vissza!) Ezek után természetes volt, hogy a német hadsereg a háború első 48 órájában bevette a Kárpátokban a Jablunka-szorost, amely pedig kellő módon kiépítve és megfelelő csapattestekkel védelmezve hónapokig állhatott volna ellen! A Jablunka-szoros bevétele egyuttal a sziléziai lengyel szénmedencébe s továbbmenően, a lengyel ipari központba való német behatolást is lehetővé tette.

A németek, az alig három hetes hadjárat alatt nem tettek egyebet, minthogy természetesen, azonnal és a lehető legnagyobb mértékben egymásután használták ki az ellenfél hadvezetésének hibáit! Így történt ez

az u. n. szárnytámadásokkal is, amelyeket a német hadsereg egymásután négyszer-ötször ismételt meg, anélkül, hogy a lengyel vezérkar legalább egyetlen egyszer is kitért volna a mindannyiszor azonos módon felállított csapda elől! Az első ilyen bekerítő oldalmozdulatot a keletporoszországi határ közelében, Graudenznél alkalmazta a német vezérkar. A Graudenz és azzal egyidejűleg délkelet-Pomeránia felől Bromberg ellen irányuló német támadás u. i. befogta és elvágta a több, mint 3 hadosztályból álló lengyel Korridor-hadsereget a délebbre felfejlődött lengyel erőktől és ezzel első győzelmét aratta. Ugyanezt az akciót másodszor a pozeni, harmadszor a Narew felső folyásánál álló, negyedszer pedig a Wielun körüli lengyel hadosztályokkal ismételte meg a német vezérkar, mindig sikeresen hagyva érintetlenül a lengyel centrumot és a főerőkkel való egyenes irányú megütközést, hogy azután a gépesített osztagokkal megkerülve és lerohanva a lengyel szárnyakat: gyors iramban hajtsa végre az annyira veszedelmes oldaltámadást. Ez a német taktika legszemléltetőbben a pozeni lengyel haderőkkel szemben mutatkozott meg, ahol Pozen-Varsó irányban egy kb. 250 kilométer hosszúságú, Kalisztól-Thornig kb. 150 km. széles „zsák” alakult ki az állandó német szárnyakciók eredményeként. Ebbe a zsákba szorult be a lengyel hadsereg jelentős része, miközben a németek, különösen Varsó körül, egyre szűkeobbe húzták össze a zsák nyakát! Ezen a ponton, szeptember 7-8.-áig a lengyel vezérkarnak alkalma nyílt volna a Lodz-Tomaszov vonalon, a zsák délkeleti részén, megfelelő erőösszevonás után kitérni és erőteljes ellentámadással a Tomaszov-Kielce-Krakkó vonalig előrenyomult német erők hátába kerülni. Ezt azonban elmulasztotta s ezért a pozeni lengyel hadosztályoknak csak a mardványai jutottak fel épségben Varsó felé, a zsák nyakáig, a többi ottrekedt.

Nyilvánvaló volt így, ilyen előzmények és ballépések után, hogy a lengyel hadsereg — mint annyian hitték — nem állhat meg Varsótól északra a Narew-Bug-Visztula vonalon sem. Az előretörő német divíziók u. i. annyira lépésről-lépésre követték a visszavonuló lengyel erőket s különösen a motorizált osztagokkal annyira nem hagyták azokat még lélezettséghez sem jutni, hogy a megállás és újra való felfejlődés lehetősége itt sem adatott meg a lengyeleknek. Különösen jelentős szerepet kapott itt a számbelileg is fölényben lévő német légihaderő, amely alacsonyán szállva fedezte a folyókon való német hidverést és egyidejűleg megakadályozott minden lengyel átcsoportosítási és megállási kísérletet.

A német légihaderő különben nem alkalmazta a „totális háború” elméletében döntő tényezőként feltüntetett óriási méretű, több száz vagy ezer géppel történő légitámadást, hanem sokkal kisebb, 3-7-15-ös alakulatokban; de egyidejűleg több száz ponton is támadott. Ez a légi-taktika igen eredményesnek bizonyult.

A „totális háború” elméletében szereplő másik, ugyancsak döntő hatásúnak jelzett fegyver, a gáz alkalmazása is elmaradt, vagy legalább is alig említésreméltó formában jelentkezett a német-lengyel háborúban, amelynek menete újra beigazolta, hogy a döntő szó a korszerű eszközökkel ellátott gyalogságé, különösen, ha a megfelelő vezetés maximális mértékben képes kihasználni e gyorsított mozgású erő adottságait.

A lovasságnak, mint önállóan működő egységnek vagy akár, mint a többi főfegyvernemeket szervesen és szükségszerűen kiegészítő alakulat-

nak szerepe a minimálisnál is kevesebbére csökkent ebben a háborúban. A tankok és a légi haderő sokszorosan hatványozott erővel és eredményességgel léphet a helyére. Keletporoszországban a háború elején előretört és a német tankezredeket megrohamozó lengyel lovasság 1914-re emlékeztető bravurjai csak a lengyel legfelsőbb hadvezetés jóvátehetetlen hibaszériájához tartoztak és minden esetben a haláltmegvetően harcoló lovasezredek teljes lemészárlásához vezettek.

Ha összegezzük az előbbieket, úgy a következőkben foglalhatjuk össze a lengyel hadsereg összeomlásának okait:

1. A politikai rendszer mélyen fekvő strukturális betegségei.
2. Előbbi következményeként a széles néprétegek megfelelő erkölcsi, anyagi és szellemi előkészítésének hiánya.
3. Az összlakosság 40 százalékát kitevő nemzetiségek guzsbakötöttsége.
4. A lengyel vezérkar hírszolgálati szervének fogyatékoságai.
5. Tervezett elsődleges lengyel csapatmozdulatok, felvonulási irányok elárulása sajtó, szakirodalmi, stb. közlemények által amikor a német sajtó stb. közlemények éppen az igazi német támadási tervek helyének és időpontjának leplezését és a lengyelek előzetes és teljes félrevezetését szolgálták.
6. Nagyarányu megfélemlítési, „hipnotizáló“ propaganda, minden eszközzel, német oldalról s ennek teljes hiánya a lengyeleknél.
7. Földalatti repülőterek teljes hiánya. (A lengyel légiflotta jelentős részét a földön, az 1914-1918-as modelli repülőtereken pusztították el a német bombavetők).
8. Modern erődvonala hiánya, különösen az életbevágóan fontos déli (Kárpátok és Szilézia vonalon).
9. Sorozatos stratégiai hibák: különösen az ismételt német oldaltámadásokkal szemben.
10. A mutatkozott ellentámadási lehetőségek fel nem ismerése és elmulasztása.
11. Sorozatos beugrás az ugynevezett német „mágnes-mozdulatoknak“, amelyek célja az volt, hogy viszonylagosan jelentéktelen egységek félrevezető mozdulatai által és helyi látszatsikereknek az ellenfél részére való tervszerű átengedésével olyan rossz irányba tereljék és huzzák be maguk után az ellenfelet, hogy a német főerő ilyen módon felszabadulva zavartalanul végezhesse el kítűzött feladatait. Pomerániában, Pozen tartományban, a Korridoron, Keletporoszországban és Sziléziában is teljes sikerrel működtek ezek a német egységek, amelyek „délihábjai“ a teljes bekerítés és megsemmisítés szakadékaiba rántották be mindenfelé a lengyel hadosztályokat, anélkül, hogy a lengyel vezérkar egyetlen egyszer is felismerte volna ezt a trükköt.
12. Valamennyi harci egység, de különösen a tankosztatok és a légi haderő, azaz a „mechanizált offenzíva“ két élcsapatának állandó kapcsolata és tökéletes együttműködése egymásközt és divízióik vezérkarával, rádióleadók útján, a németeknél s ennek a modern háborúban elengedhetetlen összeműködésnek teljes hiánya a lengyeleknél.
13. A nyugati szövetségesekkel szemben való teljes megkötöttségből származó hibák s ennek folytán az önálló akciók lehetetlensége.
14. Ezek következményeként a döntő fontosságú kezdeményezésnek az ellenség részére történt átengedése, a mozgósítás megakasztása, stb. Mindezekben a felsőbb helyről eredő hibákon a lengyel katonák önfeláldozó hősiessége mitsem segített. Végül pedig: Lengyelország nyugati szövetségesei a német-lengyel háború 19 napja alatt a rendelkezésükre álló hatalmas légi, tengeri és szárazföldi haderővel egyetlen egy olyan lépést sem tettek, amely bármilyen mértékben is gyengítette volna a német támadás által a lengyelekre zudult nyomást. Ehelyett úgy szólván

mozdulatlanul, katonailag 99.5 százalékos passzivitással nézték végig a lengyel hadsereg megsemmisülését.

Az előbbiekkal kapcsolatban rá kell világítanunk még a Szovjetunió hadseregének lengyelországi közbelépésére is. A Szovjetunió ezzel az akciójával kellő módon kívánta bebiztosítani magát északon a balti „hádháromszög“-re, délen pedig a Kárpátokra támaszkodva minden olyan nyugati meglepetéssel szemben, amely az európai politikai helyzet mai képeinek bármilyen bekövetkezhető újabb alakulásából származik. Ezzel egyidejűleg biztosította a Szovjetunió a vereckei szorosnál való jelenlétével Délkelet-Európa békéjét is. *(Keleti Sándor)*

SZEMLE, BIRÁLATOK

BALOGH EDGÁR ERDÉLYI HIVATÁSA

(Szerző „Iratlan történelem“ c. könyve alkalmából. — „Erdélyi Enciklopédia“ kiadása, Cluj 1939.)

Különösnek látszhatik, hogy egy könyvről szólván, a mű elé s szinte fölé helyezzük annak szerzőjét. De erre indít több fontos körülmény.

Elsősorban *maga a könyv*. „Iratlan történelem“ a címe (amelynek megválasztásánál az igen fontos szép-hangzás és olvasó-vonzás szempontján kívül bizonyára az is közrejátszott, hogy a könyv írója főleg a dunai népek még eddig iratlan *igazi*, elfogult nemzeti korlát-szempontoktól mentes történetének megteremtésére akarja irótársait mozgósítani) — de ugyanigy lehetett volna: iratlan *társadalom-szemlélet*, iratlan erdélyi *néprajz*, iratlan *nyelvszemlélet*, stb. A könyvnek minden fejezete — ha nem minden oldala — valamely társadalomtudományi vagy társadalompolitikai terület új *szempontokból* való áttekintését sürgeti, új célt mutat kutatásnak, elmélkedésnek és cselekvésnek. Természetes, hogy 150 oldalas könyvében (és az adott korlátozások között) szerző a maga *összefoglalóan* tömör vagy szemléltetően *leíró* módján a fenti kérdéseknek csak határvonalait rajzolhatta meg, úgyhogy az sokkal többet sejtet, mint amennyit meg is mond, sokkal szélesebbre nő, sokkal messzibbre mutat, mint amennyit készen elénk tesz. Így önkéntelenül a könyv szerzője felé irányul az olvasó érdeklődése, benne keresi a felvetett kérdések további, teljes megoldásának és beteljesülésének bő forrását. Nem csodálnám, ha könyve megjelenése után tucatszámra lépnének eléje kérdéseikkel, javaslataikkal és ösztönzéseikkel mindazok, akiket mai népi, nemzeti és társadalmi sorsunk kérdése nyugtalanít és ha nem így történik, az csak azok miatt a szerencsétlen földrajzi, társadalmi, nyelvi, stb. viszonyok miatt van, amely ma egy magyar (sőt: erdélyi magyar) könyvet s íróit oly kegyetlenül távoltartanak azoktól, akikhez és akikért szólnak..

Emellett a különösen termékenyítő eszmei gazdagsága mellett, amellyel ez a könyv annyira a szerzőhöz utalja az olvasót, még más szempontból is felhívja a figyelmet a szerző fontosságára. Mennél inkább elvetjük a

vérségi és faji (biológiai) elemek jelentőségének meséjét az egyén tulajdonságainak és magatartásának megítélésében, annál inkább kell hinniünk abban, hogy az *életrajzi* tényezők (gyermekkor, nevelés, környezet-hatások és szerzett kultúra) *döntő* befolyással vannak nemcsak az egyéni *jellem* és *szellem* kialakulására, hanem arra is, hogy valaki szükség-szerűen milyen álláspontra állapodik meg a körülötte folyó társadalmi, nemzeti vagy más összeütközésekben, hogy ezekben milyen szerepre válik alkalmassá, sőt, hogy egy bizonyos álláspontot mennyire képviselhet is adott időben adott tömegnyilvánosság előtt. Korunk szellemi-gyakorlati mozgalmai számtalan példát szolgáltatnak ennek igazolására. Nem véletlen az, például, hogy az osztály-béke és osztályfölbontás különböző elvont elméletei többnyire nem gyárosok és munkások lelkében válnak meggyőződéssé, hanem főleg oly kispolgári értelmiségiekben, akik a tőke és munka közvetlen érdekharctól annyira, amennyire távoleső területeken, „semleges“ zónában élnek életüket és ennél is ritkább kivétel az, amikor a gyáros álláspontját munkás vagy a munkások álláspontját gyáros képviselheti sikerrel az érdekelt tömegek előtt. Ugyanigy az antiszemitizmus kérdésében: olyan zsidók, akiket életükben, az iskolától kezdve, kísér egy antiszemita környezet nyomása, ritkán emelkednek a faji és vallási béke s a nemzeti testvériesülés objektív meggyőződésének magaslatára és még ritkábban, szinte sohase képviselhetik (hirdethetik) sikerrel ezt a meggyőződést a zsidóellenes propaganda által hangolt tömegek előtt. Ennek felismerése indítja a nemzetköziség legkövetkezetesebb képviselőit arra, hogy a különféle nemzeti területeken, kerületekben és államokban nemcsak az illető nemzet nyelvén beszéljék, de ahhoz a nemzethez tartozó (=annak szokásaiban, tradícióiban, körülményeiben és lelkivilágában *nevelkedett*) egyéneket követeljenek és állítsanak minden hivatalba és pozícióba. Ugyanezek a nemzetfejlesztő nemzetközisek minden meggondolás nélkül állítják oda bármilyen helyre, a legmagasabb helyekre is a helyzetükben népi-asszimilált, lelkileg emancipált Kaganovicsokat, Rabinovicsokat, Rosentálokat, olyan országban, ahol a zsidóság is megtisztult középkori élőködő és deklasszált rétegeitől és a tömegek igen nagymértékben megszabadultak középkori előítéleteiktől, de igen óvatosan teszik meg vezetőiké a zsidó származású elvtársaikat olyan országban (pl. Lengyelországban), ahol a zsidó közületben még hatalmas erővel érvényesülnek a népi mozgalomtól idegen befolyások, a nem-zsidó tömegekben pedig a napról-napra istápoltt középkori előítéletek. Nos, Balogh Edgárt életrajza, nevelése és világtapasztalata szinte szükségszerűen determinálja arra a magatartásra és szerepre, amelyet az „Iratlan történelem“ cikkeiben és azelőtt is egész eddigi nyilvános működésében vállalt. Maga is megérzi ennek igazságát: „dragonyos nagyapám házában — írja könyve előszavában, — nem volt szabad kiejteni honvéd dédapám nevét“. A továbbiak során megtudjuk, hogy apja tisztá német, anyja is félnémet és csak anyai nagyanyja magyar. De abban a szülei — egy csász. és kir. törzstiszt háza — amelyben a magyar nagyanya — az egykori, megejtett cseléd lány — talán az eltitkolt „alacsony származás“ örökké terhes szégyenét jelentette, ennek apja pedig, a 48-as dédapa volt az, akinek nevét nem volt szabad kiejteni, egyben arra is neveli a serdülő unokát, ami már sok polgári és fél-polgári embert az igazság és egyenlőség keresésére indított és amit finomabb nyelven etikus

beállitottságnak, közönségesebben pedig becsületnek vagy emberségnek hívják. Aligha tévedünk, ha feltételezzük, hogy ez a gyermekkorában („gyermekszobájában“) gyökerező jellembeli sajátása, embersége (amely később egész egyéniségét meghatározó érzelmi és elméleti humanizmussá szélesedik) hajtja a fiatal Edgárt a talán magyarosodott, de mindenkép *uri* nivón maradt tisztí család keretein túlmenően, a lenézett nagyanya felé és készletti arra, hogy ennek népi és magyar eredetét válassza eredetüül, ennek magyar és népi sorsát sorsául, hogy ebben a magatartásában (az ő szavaival: sorsvállalásában) találja meg élete értelmét, öntudatos fiatal és kész férfi-korában is, akkor és ott, a háboru utáni Szlovenszkóban, amikor és ahol ez a közösség-vállalás egy elnyomott réteg és egy kisebbségben küzködő nemzet sorsának vállalását jelentette.

Van-e vajjon született „tisztá“ magyar, aki több joggal vallhatja magát annak, ki őszintébben hordhatja magában magyarságának tudatát, megérzéseit és összes kulturális és politikai következményeit, mint ez az önmaga erkölcsi erején, önmaga áldozásán keresztül önként magyarrá egészült félmagyar?

Van-e olyan parasztnak született földturó pór vagy tősgyökeres proletár, aki igazabbul és kitartóbban élheti és élteheti a népi érdeket, a népi eszméket, mint ez az őrnagy-fia intellektüel, aki elébb a „szégyenfolt“-ként kezelt ősi ág választásának, aztán az alárendelt nemzetisége fennebbjutásáért vívott küzdelemnek nehéz, önfelejtő és önromboló útján jutott el — mint maga is vallja, — az alsóbb rétegek életének, harcainak, lelkivilágának és aspirációinak teljes vállalásáig?

Emberség — magyarság; magyarság — népiség. Ez Balogh Edgár könyvének, egész eddigi élet- és közéleti pályájának nemcsak szavakban kifejezett, de az ő egyéni életében mélyen, szervesen gyökerező alapja és kiindulása.

Ámde a naivan érzelmi emberségtől és elvontan etikai humanizmustól elég hosszú még az ut a társadalmi valóság és igazság objektív, tudatos felismeréséig. Éppoly távolság áll a népiem nemzeti (vagy nemzetien népi) valóság felismerésétől a nemzetek közötti testvériség szükségének és utjainak teljes öntudatosodásáig.

Meddig jutott el Balogh Edgár ezen az uton?

Szögezzük le mindenekelőtt, hogy — minden kezdeti és helyzetéből adódó fogyatékok és tévelygések ellenére — közéleti pályájának első kezdetén, szlovenszkói falukutató és ifjuság-vezető korában, ezen az uton jár, e cél irányában halad, mi több: módszere is, amellyel a cél felé törekszik — akarva vagy akaratlanul — az, amely legbiztosabban juttatja el az ösztönös megsejtésektől az *elvi* fel- és elismerésekhez. Ez a módszer: a tárgyi kutatás, a tények számbavevése, a gyakorlati tapasztalás, falukutatás, föld- és néprajzi tanulmányok, munkásotthonok és munkásélet alapos vizsgálata, a nép fiainak meghallgatása, egyszóval mindaz, amiből a népi élet valósága konkrétan adódik. Ez a módszer, amelyet a munkás- és népi áramlatok mesterei követtek és tettek követőik kiskatéjává (és amelyet e követők közül mégis hányan hanyagoltak el „magasabb“ elvi szempontokból!), marad Balogh Edgár módszere az „Iratlan történelem“-ben is. Népi-nemzeti eszmeköre éppugy, mint az ebből fakadó nemzet-testvériesülési gondolatok (dunai népek összefogása, keleteuró-

pai sorsközössége, erdélyi népek közös sorsvállalása, stb.) nem doktrinár fejtegetések és tételes bölcselkedések alakjában jelentkezik cikkeiben, hanem, mint tapasztalati tényeket összefoglaló, gyakran a művészi megjelenítés tökélyéig érő, színesen élő „riportok“, amelyeket aztán az emel magosan a szokványos leíró újságcikkek fölé, hogy mindenikből — akár az író külön elemző hozzájárulásával, akár enélkül is — minden esetben, minden lépésnél naptisztán áll elő a vizsgált eset általános formája, elvi háttere, elméleti igazsága. A konkrét valóságtól az általános igazsághoz, a gyakorlattól az elmélethez — ez a realista módszer nagyonis indokolt olyan területen, mint a dunai államok nemzeti-népi élete, amelyet még alig jártak előtte más társadalomkutatók és amelyen a leghaladottabb mozgalmak is, a „tisztá eszme“ fényzórája, nagyszerű világítása mellett is bizony gyakran csak sötétben tapogatóznak. Ezen a tapasztalat-szerző vándoruton, (amelyhez megintcsak élete folyása adja, hogy megismeri és tanulmányozza több dunai nemzet életét), ahhoz a vallomáshoz juttatja az író, hogy „a Szudétáktól a Fekete-tengerig hazám e föld.“ Ezen az uton ér el — és itt már valószínűleg nem éppen saját erejéből, nem éppen a modern társadalomszemlélet és gyakorlat tanításainak felvilágosító befolyásától mentesen, annak a nagy igazságnak elismeréséhez, hogy igazi, teljes nemzetiség, a nemzeti erőknek szabad kifejlése csak a nemzet-közösség és nemzetköziség jegyében, ennek széles, távolbammutató, mindent befogadó keretein belül képzelhető és érthető el. Ezt az igazságot azonban Balogh Edgár, aki a népi-nemzeti gyakorlatból kiindulva tör előre a nemzet-közösség eszmei magaslatára felé, nem akarja elfogadni annak ellenített igazsága nélkül is, hogy t. i. ugyanigy: igazi nemzetársulás és közösség nem lehetséges levegőben lebegő eszme-képződmény marad a nemzeti valóság felismerése, a nemzeti életformák beteljesedése nélkül. Ezen a ponton aztán elég gyakran beleütközik olyan „balról“ jelentkező kritikuskba, akik nem tartják haladó és népi-demokrata voltával összeillőnek, hogy a nemzeti törekvésekkel oly behatóan foglalkozik és kritizálni kénytelen oly vele vagy előttehaladó eszme- és uttársait, akik a „közbeeső“ nemzeti célokat átugorva, csak a legtávolabbi, a végső célokat követik. Mondjuk meg, hogy ezekkel az inkább kozmopolita, nemzettagadó, mint nemzetársító törekvésekkel szemben Balogh Edgárnak kell igazat adnunk. Kozmopolititás — nem nemzetköziség. A nemzetek testvéri közössége minden lehet, csak nem a nemzetnek és nemzeteknek a tagadása. Meglévő történelmi és társadalmi közösségek és alakulatok tagadása általában nem teheti haladó társadalomszemléletnek sem alapját, sem semmilyen részét. Ugrásszerű fejlődés, igen; de nem egy fejlődési stádium átugrása...

Eddig, ismételjük, Balogh Edgárral minden igazán haladó fő csak egyetérthet. Eddig: a nemzeti és nemzetársi célok azonosságának fel- és elismeréséig. De, hogy érti és alkalmazza ezt a konkrét valóság részleteinek feldolgozásánál? Itt kezdődnek Balogh Edgár gyengeségei, munkájának elégtelenségei, elmélkedésének homályosságai. Mert fenntartás nélkül elismerni — még nem annyi, mint maradék nélkül felismerni...

Az író, a falukutató, etnografus, kulturmunkás és diákvezető rájön arra, hogy a nemzet mivolta és teljessége alul, a népi erőkben gyökerezik. És mivel e népi erők és mozgalmak a nemzetársulás és szocializmus jegyében törnek céljaik felé, magáévá teszi e célokat, elismeri a nemzeti

és nemzetközi célok magasabb színvonalon való találkozását, azonosulását. Eddig Balogh Edgár kétségtelenül eljutott. De itt homályos pontra bukkanunk, nagy hézagot sejtünk. Nem tudjuk: mi miért? Nem látjuk tisztán: *azért* kell-e a nemzetársulás és nemzetköziség, mert ez a nemzeti célok kiteljesedéséhez vezet — vagy fordítva? Sajnos, Balogh Edgárnál sokszor azt kell éreznünk, sőt, sokszor kimondva is látunk, hogy az általános, magasabb cél — eszközzé válik, a részleges, átmeneti cél — főcél. Ez pedig, ugyebár, már „nem az“. Hogy ez így van, azt nem is csak egyes, talán véletlenszerű vagy külső okokból belekényszerült, vagy eljuttat mondatokból tűnik ki, hanem kicsit az egész műből is. Így például abból, hogy egész kutató érdeklődése korlátozódik arra a területre, amelyen a magyar nemzeti érdekek közvetlenül fűződnek más nemzeti érdekekhez, mondjuk: „a Szudétáktól a Fekete tengerig“. A távolabb eső világot, *az egészt*, és annak *összefüggéseit* a kisdunai részekkel mintha még „tisztán nemzeti“ szempontból sem tekintené elég fontosnak, még annyira sem, mint az olyan polgári demokrata nemzeti mozgalmak vezetői tették, mint Masaryk, Benes, Pilsudsky és mások, akik saját nemzeti céljaik elérésére Amerikáig és a távoleső gyarmatokig is elmentek a hasonlóságok, összefüggések, kapcsolatok és segítségek keresésében. Ehnél még mindig fontosabbnak tekinti a szerző az „Íratlan történelmet“, az „itteni“ népek közös történetírását. A társadalmi kérdések történeti alapozásainak igen nagy a fontossága. Történeti távlat nélkül nem értjük a közeli, a mai dolgokat, nem teszünk egy lépést se a jövő felé. De ha történeti kimélyítés nem párosul szociológiai kiszélesítéssel, az eredmény csak helyben-topogás, helyhez-szegződés, korlátozódás és elszigetelődés — végső soron: nacionalizmus, azzal a különbséggel, hogy a földrajzi határokat tovább tettük, egy helyett többféle nemzetre kiterjesztettük. A „Keleti Svájc“ polgárian federalista, tehát csak befelé egységesítő és egyenlősítő, de kifelé korlátozódó, nacionalista célkitűzés. (Maga Svájc is mi más, mint egy több nemzetből, nacionalista alapon összetett nemzeti állam?) Balogh Edgár persze nem akarja a Jászi Oszkár túlhaladott „Keleti Svájc“-át, ezen tuljutva, a szabad és önálló dunai népek összefogását óhajtja, ezt is, mint átmeneti megoldást és a „Nyugatról jövő veszély ellen“, tehát nemzetközi összefüggéseiben képzei el. Ez jó, az már nem a polgári, nacionalista elképzelés. De miért *éppen*, miért *csak* a *dunai* államok összefogása? Miért nem az összes veszélyeztetett kis államok szövetkezése? Mivel és mennyiben felel meg inkább az általános célnak a dunai államok összeállása, mint például egy magyar-román-lengyel-halti összefogás? „A dunai népek elhivatottsága“ — Balogh Edgár felelete erre a kérdésre. De mi is ez a különleges *dunai* „elhivatottság“? Ha ennek még volt valamelyes reális és haladó értelme Kossuth idején, amikor néhány dunai nemzet, (magyarok, szlovákok, románok, szerbek) még egyformán küzdöttek nemzeti függetlenségük kivívásáért, ma minden tartalom híjján való képzelmenynek látszik. Vagy csak Kossuthért van? Csak azért, hogy a kossuthi tradíciókra támaszkodhassunk? De a történelmi hagyományokkal (vagyis a polgári-nemzeti forradalmároktól örökölt törekvésekkel) is úgy vagyunk, hogy azokat nem egyszerűen átvesszük és zászlóként magunk elé tűzzük, hanem: amennyiben azok még ma is előbbre visznek, a magunk mai törekvései közé vesszük, de amennyiben azok ma már nem kielégítők, hiányosságaikat felfedjük, tanulunk rajtuk

és tulmegyünk rajtuk. Kossuth elképzelése a dunai könfederációról igen haladó álláspont volt a ferenc-józsefi és abdul-hamidi állapotokhoz képest, de alapjában még mindig magyar nacionalista elképzelés volt, mert leg-radikálisabb és leghaladottabb fogalmazásában is magában hordja a magyar hegémónia gondolatát. Balogh Edgár pedig, aki igen hevesen bírálja Kossuth korábbi, fejletlenebb terveit, fenntartás és főleg hozzátevés nélkül magáévá teszi utolsó tervezetét...

Kossuth minden nagysága és a nemzeti kérdésben való haladottsága mellett is a szociális kérdésekben, amelyek pedig már akkor viharosan döngötték Európa falait (gondoljunk csak 1871-re!), oly tájékozatlanságot árul el, hogy például Marx előtt, akit meglátogatott, kiskaliberűnek és demagógnak tünt fel. Marx ítélete bizonyára módosult volna, ha megismerte volna Kossuth későbbi, öregkori működését is. De abban Kossuth mindvégig elmaradt korától, hogy a szociális kérdést a nemzeti céloknak alárendelte. A kor parancsa más, ennek fordítottja volt: a nemzeti kérdés alárendelése a szociális kérdésnek. Már nem volt messze az az idő (a 90-es évek), amikor először Ausztriában, majd Lengyelországban és Oroszországban a szocialista pártok a társadalmi átalakulás nézőpontjából teszik igen alapos vizsgálat tárgyává a nemzeti kérdést. Karl Renner félpolgári szociáldemokrata programja után jött Otto Bauer alapvető, bár idealisztikus elmélete a „nemzeti jelleg“ tétele alapján*, erre következett Luxemburg ultrabal nemzeti programja, nem is szólva Leninről és Sztalinról, akik a nemzeti kérdésben mindfentiek ellen folytatott évtizedes vitájuk és maguk teremtette elmélet és gyakorlat alapján a maguk területén megoldották néhány tucat nemzet kérdését...

Nagy baj volna, ha ezek után Balogh Edgár megállott volna Kossuthnál. Már az is eléggé fájdalmas hiány, hogy elmélkedéseiben a fenti, szociális szempontból folytatott több évtizedes vitának hatás-nyomát nem látni.

Vajjon Balogh Edgár nem érzi e homályosságok és elégtelenségek némelyikét? Bizonyára igen. Ismerjük el már most, hogy a Duna-eszmét fel-felcserélgeti a keleteurópai szövetség eszméjével. Ebből már könnyen lesz egyszerűen: a veszélyeztetett államok véd-szövetsége. És gondoljunk arra is, hogy homályossága és elégtelensége viszonyaink közt sokszor kívülről megszabott és nem annyira lényeg, mint nyelvbéli...

Végül is, összegezve, állapítsuk meg, hogy Balogh Edgár közirói tevékenységének hibái, részben éppen annak az eszmei gazdagságnak, eredetiségnek, elvi önállóságnak és nagyvonaluságnak a velejárói, amely az igazi gondolkodókat és szellemi vezetésre hivatottakat jellemzi. Balogh Edgárt ilyennek tartjuk. Nem hiába irtuk oda címként: B. E. erdélyi hivatásáról. Csak tőle függ, hogy világnézeti kialakulásának nehézségeit és hézagait leküzdve, hamarosan azzá legyen, amire irói tehetsége, mély kulturája, széles látóköre, igazságkereső becsületessége és végül — de nem utolsósorban — származása és eddigi élete által adott helyzet, előnye folytán hivatott: az erdélyi népek demokratikus összefogásának egyik kezdeményező, alkotó és vezető szellemévé. (Köves Miklós)

* Otto Bauer: Der nationale Charakter.

SZENTIMREI JENŐ: FERENC TEKINTETES UR.

A sok életrajzi regény közül, amik el-árasztják az irodalmat, kivételes hely jut Szentimrei Jenő könyvének, amely „Ferenc tekintetes ur”-ban Kölcsey Ferenc emlékének áldoz megérdemelt sorokat. Kölcsey Ferenc kora közvetlenül a francia forradalom, Napoleon virágzása és leveretése után a Szentszövetség aktív működésének idejébe nyúlik. A nyugati eszmék az országba mindig nehezen törtek be és mindig gyenge rezdülést adták a kint már régebben teljes erővel kitombolt változásoknak. A francia forradalom nyugaton alapjaiban rázta meg a feudális gazdálkodási rendet, új világot alkotott. Az előrelépéshez szükséges szellemi előkészítést az enciklopédisták jóval előtte nagy felkészültséggel, az elkövetkezendők tudatos tisztánlátásával, a változások elkerülhetetlenségével írták elő. Nemzetgazdák terjedelmes művekkel keltek versenyre a poéták és regényírók válogatott munkáival s a régi világ válságát s az új elkövetkezését hirdették. A szabadság, egyenlőség és testvériség lényegében szíporzó jelszavak voltak, de a mélyén ott dübörgött az oltáhatatlan kivánság: kiszabadulni a feudális rend korszerűtlen és fojtogató karjaiból. A szellemi front az igényesek ernyedetlen küzdelmét mutatta az igénytelenek érdekében; egy fokkal több kulturát, egy adaggal több kenyeret s az emberi méltóság érvényének egy jótányi megtoldását követelték. Harcoltak és mozgósítottak érte; mozgósították az alulmaradtakat, az igényteleneket, az örök senkifiaikat, akik nélkül az előrejutás lehetetlenné vált volna s akiket, miután minden helyi feladatot elvégeztek, Napoleon egy szellemes fordulattal elvitt katonáknak több ízben a német, olasz és orosz mezőkre. Kielégülésnek ez már akkor sem látszott tulságosan kiadósnak, a nagy világváltoztató kérdéseket igen egyoldalúan oldotta meg akkor is, jóformán elhalasztot-

ta mintegy százötven évvel, de a történelem rugalmas görbéi, ha későn mégis csak jelentkeznek s napjaink háborús tanulságai arra utalnak, hogy ezek az eleven kérdések pillanatig sem aludtak mereven.

Szentimrei Jenő nagy érdeme, hogy Kölcseyről szóló könyve rendkívüli tudással nemcsak a szokványos regény vagy életrajzhost világitja át és teszi népszerűvé, hanem korának minden számításba jehető szereplőjét a haladásért folytatott küzdelemben emeli a helyes vélemény részesévé. Szentimrei válaszlási, alkotó módszerére jellemző, hogy az annyira csábító, de kissé ocsó hatást kiváltó lehetőségektől távol tartja magát. Ugyis el lehetne képzelni, hogy Kölcsey egész habitusát, teljesítő képességét, gondolatvilágát a líra, nevezetesen a Himnusz köré csoportosítja. Ha ezt tette volna, több lenne egy könyvünkkel a meghamisított Kölcseyről. Szentimrei Kölcseyt magyar enciklopédistaként hívja életre, aki Kazinczyval s a köréjük csoportosuló ifjakkal jó későre, de mégis csak oda igyekeztek hatni, hogy a nyugaton lezajlott nagy szellemi és gazdasági változást a magyar talajra is átvigyéik. Az 1848-ban keresztülvitt jobbágyfelszabadítás előkészítésének orosz-lán részét irodalmi sikon Kazinczy, politikain Kölcsey munkálta meg. De Kölcseynek ugyanakkor arra is volt ideje, hogy a nyelvújítás körüli harcokban, a magyar nyelv állami, egyházi s a nyelvet alig vagy egyáltalán nem beszélő rétegei között homossá tegye. Hatalmas és szívós kiállása a haladás mellett, pillanatig sem lankad. Megrendítő emlékszedéi, páratlan tudástól kísért kritikai munkássága egyrészt az irodalomnak szabtak értékmeghatározó medert a maga további fejlődéséhez, másrészt a jobbágyok érdekében és Metternichék ellen vívott ütközetei Kossuth fellépésének közvetlen előkészítői voltak. Ez természetesen nem maradhatott büntetlenül és Szentimrei, úgy sejteti, mintna Kölcsey nem halt volna meg termé-

szetes halállal. Kitérő kor és jellemrajz köríti a könyvet, amihez a szerző jól alkalmazza a maga széles sodrú, izes, sokszor archaikus nyelvét. (Pap Gábor)

KOVÁCS IMRE: KOLONTÓ. (Cserépfalvi). Kovács Imre, az úgynevezett Márciusi Front embere, vagyis szociológiai író. Két közismert munkája a Néma forradalom és a Kivándorlás. Mindkét írás tudományos keretek között boncolgatja a mai Magyarország társadalmi helyzetét, különös tekintettel a bérmunkában tengődő parasztságra. Ez természetesen nem zárja ki, hogy ha szükségesnek vagy célravezetőbbnek látja, szépírodalmi tevékenységben mondja el további meglátásait, mintahogy „Kolontó” ténylegesen regény. E regényben Kovács Imre egy gazdasági gyakornok életéről beszél, aki fiatal fővel a román határ mentén elterülő nagybirtokra kerül. A gazdasági iskolában tanárai azért szerették és egyengették utját, mert a ma divatos földreform igényekkel szemben aláhuzottan nagybirtok párti volt s ezt a nézetét ritkán rejtette véka alá. Jutalmul, alig-hogy elvégezte az iskolát, álláshoz jutott azokkal szemben, akik írásban és szóban a szegény parasztság föld és kulturális igényei mellé kötötték le magukat. Különösen Héjja Béla íróval és társaival alakoszkodik össze, aki alatt nyilván Feját és társait kell értenünk. Már a kezdet kezdetén bizonytalan, kételkedő, gyorsiramu természet, aki nézeteiben és azok változtatásában a leggyorsabb. De érző és ösztönös természet s ez hozzásegíti ahhoz a gondolkodáshoz, hogy valami a világban nincsen rendjén. Kolontón, — a nagybirtok kis tanyáján, — megkezdzi szokványos kis életét s keserűen látja, hogy az ottani urak és félurak szokásokba sehogysem tud belemelegedni. Nem tud velük inni, nem tud velük mulatozni, nem vesz részt szerelmi kalandjaikban, nem örül a munkáslányok rendszeres

ágyba kényszerítésének. De jóformán nem is tudja, hogy mit akar s mi az, ami kellene. A nagybirtok azonban szállítja az „anyagot”. A cselédekkel, sommásokkal rosszul bánnak. Helytelen utasítások vagy félreértések mind a terhükre mennek, munkaidőben 16-18 órát dolgoznak naponta, napizzás vagy zápor egyformán kinozza őket. A gyakornok maga is reggel félháromkor kel, örökké álmos, pedig csak az ellenőrzést gyakorolja. Kukacos húst és rosszul számolt természetbeni járandóság napirenden van, nek s a parancsnokkal, csendőrökkel való ijesztgetés, goromba megszégyenítés nagyobb adagban osztályrészük, mint a kommenció. Mindezt „magyarok” mivelik magyarokkal.

Első segélyben a szive részesíti a gyakornokot, aki igyekszik jól bántani embereivel. Nem durva, nem nyuz és nem kiméletlen. Bár sokszor érzi a visszahatást és a tekintély meggörcbülését. Bámulja a cselédség türelmét és fegyelmzett önmegtartóztatását. Nézi a hatalmas tenyereket, óriásra megdagadt emberi melleket, kévét osztogató izmokat, amik így nyersen is elbánnának a nagybirtokkal, minden ur dolgoztatójával együtt. De sokszor nagyobb a meghunyászkodás és a felgerjedt izgalmak sunyi levezetése semhogy emberi sérelem szám-bajóhetne. A kiszolgáltatottak inkább egymást ölik és cibálják. Valahol a határban él egy szorgalmas keménykötésű kiscgazda, önálló birtokoskával, önálló gondolatokkal. Öntudatos magyar agrárszocialista, aki Héjjaékkel is érintkezik s ezért csendőrökkel füstölök időnként. Arra való utjában szivesen fogadja a gyakornokot és aludtoj majszolása közben felvilágosítja, a nagybirtokról vett példákkal, a cselédek személyszerinti nyomoráról készentartott bizonyítékokkal és a saját mintagazdálkodásából előterjesztett tapasztalataiból bőségesen megingatja a nagybirtokba vetett hitében. A szenvedélyeket különböző módon vezetile a tehetetlenség önfélke. Van-

nak, akik kaszás keresztet vesznek s magukat különb és elsősorban magyaroknak tekintik. Ezek minden alkalmat megragadnak, hogy beleszózkodhassanak mellettük dolgozó agrárszocialista társaikba. Gyakran keletkezik ebből éles perpatvar, nem egyszer verekedés, sőt bicskázás is. De az öregek résen vannak s a fiatalokat azzal választják száj-jel, hogy az elsőség kérdése nem a magyar vagy nem magyar, hanem az egyformán üres has. Vannak igen sokan, akiket az egyház csillapít le, intván őket tüzetesen a békességre, amely istennek tetsző cselekedet, vannak olyanok, akik szektásokká lesznek és a másvilágon keresik a békét és nyugalmat. Ezek mely elkeseredésükben megszokták ugyan rugdalni beteg és egészséges társaikat, de utána az istállóban megtartott istentiszteleteiken keserves megbánást mutatnak, különböző módon kinnözzék önmagukat, hogy bünbocsánatot nyerjenek. Utána legalább egy hétre megnyugodnak. Kovács Imre felvonultatja az egyház kenetes szolgáját ugy temetésen, mint saját nevenapja ünnepelésében, amelyre az egész vidék ur nőpsége hivatalos. A kegyes tiszteletes illendő módon eltemeti az öreg assallért, akihez az uradalom kocsi-kímélés szempontjából elfelejtett orvost hívni, csak a halottkíméléshez érkezhetik az orvos, ami kötelező. A halotti tort mégis az uradalom tisztartója adja, amán a kövér tiszteletes kissé túl tölt a garaton és haza utaztában legurul a kocsi-ról, alig lehet magához téríteni. Mégis a nevenapján a ügyesen felgyógyul s mint vendéglátó előjáróban ott folytatja, ahol a halottitron abbahagyta. Mindenki segít neki s az élet így szépen halad a maga útján. Csupán a református pap és az orvos bujik össze, magukhoz vonva a gyakornokot, akinek ekkor már igen jó hire van. Itt állapítják meg együttesen, hogy talán már egy földreform is későn érkezett s talán minden hiába, hogy a magyar parasztságot valaha is felemeljék el-

sülyedt állapotából. Csak a gyakornok tiltakozik s védi, ha már nem teljes meggyőződéssel, de mégis a nagybirtokot. Majdnem ártatlanul és szívének ütemére hallgatva keveredik abba a végső bonyodalomba, mely őt kenyértelemné s a nagybirtok iránti szerelmét bukottá perzseli. Mákcseplésnél történt az eset. A cséplő munkásokat az intéző rossz szerződéssel kötötte. A szerződésben száz mázsa, mák kicséplésénél három mázsa buza járadékot kötöttek ki maguknak. De a munkába kiderült, hogy az öreg cséplőgépek nem tudnak egyszerre három-négy mázsnál többet kicsépelni. Ezt az intéző elfelejtette közölni a munkásokkal. Csakhamar kiderült, hogy fejenként és naponta még egy kiló buzát sem tudnak megkeresni. A zugolódás csakhamar lángot kap, de az intéző köti magát a szerződéshez. A munkások egymást kinnözzék, annyira, hogy már már uradalmi társukat lökik a gép éles fogai közé. Mindez pillanatok alatt. Végül is a gép menti meg a szerencsétlen munkást azzal, hogy hajtósíja lepattan a dobról. A cséplőellenőr revolvert ránt és azzal kergeti munkásait félre. Akkor áll elő a bandagazda, hogy ők bizony tovább nem dolgoznak, mert kegyetlenül be vannak csapva. Szó szót követ, kiérkezik az intéző, aki a szerződés betartására csendőrök kivезénylésével akarja kényszeríteni őket. A gyakornok a legkritikusabb percben lép elő, saját elhatározásából és kezét ad, hogy követeléseik teljesítve lesznek. Olyan hitele van a munkások előtt, hogy azok szó nélkül újra munkába állnak. Az intéző toporzékolva szidja fogadatlan prókátorkodását s maga is kíváncsi, hogy beleegyezése nélkül miként fogja beváltani adott szavát? A csoda mégis megtörtént, olyanformán, hogy a fizetségnél a gyakornok egyszerűen kiméreti az általa megígért buzamennyiséget. Minden kitudódik és a szépen indult pálya egyszerűben derékba roppan. De csak fizikailag, mert az erkölcsi ta-

multság: a hős megjavulása s a parasztlak mellé való lelki leköttöttség nem marad el.

Tanulságos, megható olvasmány ez a regény. Benne vonaglik a Márciusi Front minden erénye és hibája. Pillanatig sem vagyunk hajlandók azon vulgáris gyanúsításokba belemerülni, hogy akár Féja, akár Kovács Imre, Szabó Zoltán vagy éppen Erdei Ferenc valami messzeszemű félregresszió érdekében, félkezűket itt tartva, félkezűket ott, kétszintűek vagy álcázottak. Sarat sem dobálunk Kovács Imrére, mondván, hogy kiagyalt és szentimentális történetben igyekszik propaganda anyagát jóhiszemű olvasóinak tálalni. Tagadhatatlan, hogy a Márciusi Front minden írója — kisebb nagyobb tévedéssel — élén állt az utolsó magyar évtized legsúlyosabb agrárszociálista kérdésének megoldásában. Íróik különböző részletekben ténylegesen felfedezték a sebekben vajudó agrár proletáriátust. Kétséget kizáró, helyes vagy helytelen pontokban, időnként e pontokat javítgatva újabb és újabb követeléseiket foglalhatták össze. Minden igyekezetük az elesett parasztság felemelése körül összpontosult, úgy, hogy közben buzgón adtak hangot megnőtt parasztimádatuknak is. Az urbánusok, akik magukat a városi munkásság képviselőinek tudják éppen ezen a ponton támadják őket a leghevesebben. Az urbánusok számára tökéletesen érthetetlen, hogy a Márciusi Front miért harcol kizárólagosan a elesett parasztszegénységért, holott a városi munkásság bevonása és segítése nélkül az eredményes harc el sem képzelhető. Miért kötik magukat külön utakra, miért specializálják magukat leszígtetelt világnézetre, holott külön megoldások nincsenek. Innen a két tábor íróinak éles személyi harca, kínos dezertálási és félfasiszta gyanúsítgatása és végeleáthatalan önérzet vitái, amelyek a mai napig hibékülési és összeegyeztetlenségi hevességgel dúlnak. Még a nagy teuton veszedelem sem

tudta őket több gyakorlati józanságra hangolni. Amin természetesen igen jókat nevetnek azok a nagybirtokos földelosztás ellenes rétegek, akik a kormányzó párt mögött sorakoznak és azok a Márciusi Front programját radikálisabban kisajátító és mindent tuligérő elemek, akik a csak irodalmi síkon folyó harc háta mögött gyakorlatiasan, sejtek formájában építették be magukat épp a legszegényebb paraszti rétegek mélyébe.

Ebben a pillanatban — figyelembe véve a Márciusi Front minden kezdeményező érdemeit, — úgy áll a helyzet, hogy az esztétikai igazság hirdetésén kívül alig van valami olyan működési terület, amely mozgalmuk előrehaladását jelzi. Az az óvatos törekvésük, hogy a sebek feltárásával igyekeztek az uralmon lévők szívét megpuhítani, nem vezetett más eredményre, mint az irodalmi síkon való további erőfeszítésekre, néhány hónapi leckéztető fogházra s a még mindig lelkesedő magyar ifjúság egy részének hódolatteljes elismerésére.

A Márciusi Front talán észre sem vette, hogy Kovács Imre regényével önkéntelen vallomást publikált. Regényes síkon óhajtja eszméi iránt az érdeklődést fenntartani s majd ha akadnak alkalmasabb idők vagy emberek, akik vele vagy ellenére, — talán éppen ellenkező formában, — kívánatosnak vélik, azt vesszük ki jószolgálatra érdemes műveikből, ami a pillanat hatásában a legalkalmasabbnak tetszik.

Talán a nagy találmányok felfedezőinek szerénységében nemsokára megélik, hogy szellemi termékeiken méltatlan ordások osztoznak. Lehet ennek az ellenkezője is. Csak éppen az nem lehet, hogy elgondolásaikhoz saját magukat vegyék kivitelezőnek és így maradék nélküli „művet“ ajándékozzanak hön szeretett, elnyomott paraszttestvéreiknek. Legföljebb kedvertető olvasmányokat, ha ugyan azok a megnyomortottak millióihoz valaha is eljutnak.

(Pap Gábor)

MÓRICZ ZSIGMOND ÖN-ELETRAJZAT (Életem regénye, Athenaeum) regényírói munkássága zárókövének szánta; talán ezért oly fullasztó a levegője, zsúfolt a mondanivalója és rapszodikus a formája. Mintha az író sietett volna mindent lejegyezni, amit eddig gondos ökonómiával lelkében őrzött, — és a feltörő emlékéradat, a mindent megvállás kényszere, kilendítette a művés módszerezés vonalából; szilaj és mértéktartó egyszerű, darabos és utolérhetetlenül finom. — Önéletrajz? Igen, olykor önmagáról is szót ejt, emlékezővén rá, hogy életéről ígért számadást, de a regény igazi hőseivé szüleit avatja: a „vadember“ Móricz Bálintot, a csapongó fantáziájú, szeretlen parasztot, aki minduntalan áthágja a „falu törvényeit“, magasba vágyik, visszahull, de törhetetlen vitalitása újra meg újra talpraesíti; az idealista Pallagi Erzsit, a művelt papkisasszonyt, aki sebzett lélekkel viseli házassága keresztjét és a család óvásába szublimálja fájdalmait. Hőse ennek az életleírásnak a falu is, amelyről páratlanul érdekes erkölcs- és társadalomrajzot nyújt, ha szentenciái olykor meglepőek és ellentmondóak is. Korrajz és politikum egyaránt jelenvaló, sőt mellékesen még arra is futja, hogy Ferencz Józsefről, a hivatalnok- és rendőrcsászarról közöljön néhány jellemző dokumentumot.

Móricz Zsigmond életének mindössze 10 éves koráig kívánt beszámolni e regényben. Az önmagaszabta keret így tulságosan szűk és távlatnélküli, — a férfikortól kér tehát kölcsön élményanyagot és innen elemzi ki gyermekévei színeképeit. Az író magát is megrázza ez a művelet. Ráeszmél, hogy jelleme, magatartása, sőt írói alakítóereje is a csécsi és istvándi gyermekélmények anyagából formálódott, innen kapta típusait, kifejezőmódját, életszemléletét. Ami azóta történt, csak reflexei voltak azoknak a lerakódásoknak, amelyek a gyermek lelkében megmerevedtek.

(„Tíz éves koromig több történt velem, mint azóta ötven év alatt.“) Az önéletrajz Móricz művészi felfogásában nem életbeszámolóvá lesz, hanem izgalmas lélekelemzésévé szélesül. S valóban, mélyebben látunk így az író életébe és többet tudunk meg felőle, mintha időrendi felsorolásban élete kisebb-nagyobb eseményeit elevenítené meg.

Néhány — terjedelemben jelentéktelen — részlet és szóhasználat viszont zavarólag és meglepetésként hat. Már kezdetben feltűnik, hogy a szerző előszeretettel és sűrűn használja a „faj“ megjelölést ott is, ahol az értelem a „nemzet“ szóhasználatát kívánná. Nehezen feltételezhető, hogy Móricz e fajteóriákkal terhes időben, ne tudná a különbségeket, mégis az olvasó hajlamos rá, hogy ne keressen a pusztán szóhasználat mögött semmiféle tudatos, vagy tudatlan eszmei tájékozódást. Sajnos azonban Móricz nem marad meg csak a szóhasználat mellett és időszzerű politikai ténveket is érint. Csehország katasztrófáját pl. történelmi igazságnak itéli, mert a cseh faj fel akarta falni a közötte élő többi fajokat; ez a felfogás azonban — a köztársaság felbomlásával — megbukott. Móricz ugyan nem mondja ki, de ki ne tudná ezekután folytatni a félbemaradt gondolatsort; a német faj hódítása az egykori Csehszlovákia területén helyreállította a fajok szabadságát és korrigálta az elkövetett bűnöket!? Politikai tájékozatlanságnak ítéljük Móricz téves nézeteit, melyből a magyar haladó gondolat ez előkelő szelleme sem tudta emancipálni magát. (Robotos Imre)

VARNAI ZSENI ÚJ VERSEI

(Legyen meg a Te akaratod. Budapest 1939). A költőasszony csinos kis füzetben gyűjtötte össze legutóbbi termékeinek színe-javát, hogy újabb bizonyosságát adja emberiségének és művészi képességeinek. Várnai Zseniben mindig ezt a kitarító és kemény emberséges hitet tiszteltük.

A kor nem változott, legföljebb a módszerek és eszközök, a világ szegényének új és fejlettebb életre-hívói. A költő, aki hosszú és küzdelmes esztendők sodrában tanuskodni akar őszinte hűsége mellett, a kor változatlanágában fölismeri az új módszerek és eszközök új elem-módszereit és eszközeit. Ez pedig mi másban nyilvánulhat meg, minthogy még hathatósabb erővel mond ellent minden „újkeletű” barbárságnak. Háboru készül? Ő békét kiált. Kultúrát rombol az esztévesztett? Ő a betű dicséretét mengi. Százszor elbukik és százszor újra lendül; nem a nagyotakarók sorsa-e ez? Természetesen hit kell hozzá, olyan hit, amelyért érdemes akár egy egész életet is kockáztatni. Az emberi jog és szabadság hite ez, amely a fiatalos erjű és bátor-ágú költőasszonyt új harcokra, új nekirugaszkodásokra ösztönzi. Együtt szenved a szenvedőkkel, egy sorba áll a küzdőkkel. Mindegy, hogy hol, mikor, mert a szenvedők sorsa mindenütt ugyanaz: —

....Nem igaz, nincsen messzeség!

Fölgyujtották a házat,

holnap az én fedelem ég:

az én hazám, az én anyám,

az én vérem, az én fiam!

Jaj oly közel van Ázsia

s a béke olyan messze van!

— döbben rá mintegy félálomban, midőn a pillanatnyi látszat elhíthetné véle a lángoló Kína és Spanyolország lidérceinek „messzi” lobogását.

Uj kötetének minden sorában a békéért, az igazságért, az emberi boldogulásért esedez, az erkölcsi tudat és jog ünnepi alázatával s a lázongó lélek pattogó tüzével. (Berkó Sándor)

KOROM ÉS KORONA. (Szeneczei László regénye. Erdélyi Enciklopédia kiadása.) A korom: a háborúsvégi erdélyi falu szénégető zendülőinek korma. A korona: a kastély főuri koronája, amely a Monarchia koronájának halódó fényét tükrözi vissza.

Szeneczei regénye 1918 pusztulás-

sal, összeomlással, zendüléssel, országváltozással terhes küszöbére vezeti az olvasót. Kivisz a mából? Nem, belemegy a század élő társadalmi folyamataiba. A jelent mai tárgy regénnyel is ki lehet kerülni és történelmi regénnyel is meg lehet közelíteni. Nem anakronisztikus belemagyarázással, hanem a történések genezisébe világlátva. Szeneczei könyve annál inkább időszerű, mert a társadalmi valóság mélyébe vág s tárgyával is benne marad az utolsó történelmi alakulás hullámkörében. A háborús, forradalmas imperiálista összezsugornak Középeurópáját érezzük erdélyi faluja tengerszemében. A mai előtti utolsó nagy válság mozzanatait.

Ma a társadalmi közegben hasonló hullámmo-zgásokat észlelünk. Az új bonyodalom kezdete párhuzamot mutat az utolsó végével. Ma már a kezdetnél tűnnek fel azok a bomlási jelenségek, amik akkor csak a vég közeledtek. Az új alakulás távlatát megnő az utolsó kataklizmát elevenítő könyv olvasása közben és ezzel együtt nő a könyv társadalmi súlya is.

*

Szeneczei könyvét általában első jelentkezésésként fogják elbírálni és nem fog hiányozni a minden kezdőnek kijáró vállveregetés, amellyel az önálló értékítélet hiánya s a hozzanémértés él. Szeneczei azonban nem áll pályafutása kezdetén s az ismertetőnek meg kell emlíkeznie, ha tudomása van róluk, azokról az eredményekről is, amelyeknek nem az értékén múltott, hogy ne kerüljenek nyilvánosság elé.

Szeneczei egyike azoknak a fiataloknak, akiknek irodalmi munkássága egyszerre tágabb perspektívákat nyitott a szokványos mederben mozgó erdélyi irodalomnak. A városos idők azonban az erdélyi könyvpiac körét is megszükitették s a klikkszellemet, a rövidlátást és a haladás-ellenes irányzatot a kiadóvállalatok szűkkeblűsége is segített uralkodóvá tenni.

A pórázra fogott szellem a gaz-

dasági esettésnéél is gyötrőbb. Alkotókészségük megnyirbálása, ki tudja, nem járult-e hozzá a sorsszerű pusztításhoz, amit a fiatalok soraiban vittek véghez a mostoha járársu viharok? Balázs Ferencz, Kovács József, Koós-Kovács István és mások (akikkal szemben csak azért nem lehet ágálni az irodalomból nemzedékkiváltságot formáló salakbaktereknek, mert a halál tiszteletet parancsol) már nem törhetik át, mint az élők, harmadik vagy negyedik érett művükkel azt a kört, amit törpe szellemek vontak a „berékezett” írók köré.

*

Szenczei első regénykéziratánál az Erdélyi Szépmíves Céh akkori lektora Thomas Mann modorát és szintjét emlegette. Lehiggaót, színes, folyamatos stílusa, biztos meseszövése azonban nem tudta legyőzni más bírálókban a könyv tárgya iránti előítéletet. A serdülő lélek labirintusait járó Vakáció kézírata kiadótól kiadóhoz járva kallódik el s most újra írva, új könyvállalatot iktatja kiadványai közé.

A kudarc bölcséleti studiumokba rántja Szenczeit, de elvont fejtegetéseiben is kísérik szubjektív megoldatlanságai. Önmagát objektívná elméleti munkájában, de ehelyett belső kötöttségei vetődnek ki elvont írásaira is. Társadalmi előítéletek és lélektani gátlások teszik ösztövérré, sokszor ellenszenvesen visszássá állásfoglalásait, viszont magába fordultsága esztétikai beleélését fejleszti s műbírálatait az erdélyi irodalomban egészen különálló mélység és kifinomultság jellemzi a rendszerező elme kvalitásain kívül.

Magára találni, írói bátorságát kiélni mégis csak a műalkotáson keresztül képes s a szubjektív prózában oldja fel új élményköreit.

Második, kéziratban maradt regényében önkénteskorai élményeit dolgozza fel. Torz társadalom, torz lelkek Hasek-szerű plasztikus képét elmélyült humánummal enyhíti. A regénykézirat városról-városra,

országról-országra vándorol, de míg az előbbinek kiadása az átlag-morál, emezét az átlag-politika akadályozza.

A fonákosság iránti érzékét s fejlett intellektualitását az erdélyi irodalom regionális művirágai serkentik s megírja Székely apokalipszis c. satirikus regényét, amelyben a regionális élet színét, izét kiárusító felület-irodalom s a fajtisztikum elemeit állítja tótágásra. Defejezetlenül, csonkán kerül kiadásra. Sem a műfaj, sem a töredék-munka nem jó jelentezésre. Ragyogó kezdeményezés marad, amely azonban sem az olvasóközöniségben, sem az irodalompolitikában nem hagy nyomot.

Hosszabblélekzetű novellák követik, amelyek már több elihető erővel tanuskodnak tehetségéről s ezekben merül fel a harmadik szubjektív eszmekör: a belső vívódások tárnái, a lelki összeroppanás víziói.

Az írás feladat lesz nála, de még mindig inkább önmagával szemben s így jut el saját maga objektíválásának mélyebb fokáig, ahol már a tárgyi világ áll a mű központjában.

*

A „Korom és Korona” jobbára román, kis részben magyar, két kastélyos, tengődő havasalji falu története végig 1918-on. A központi figura egy háborúból hazatért rokkant lenne, Blendea, aki a háttérből szítja az éhezé szegénység elégedetlenségének tüzeit, majd kifosztja a kastély éléstárát s azután, a csendőr elől a havasra menekülve, szénégetőnek áll s ott érik meg arra, hogy sajátos havasalji parasztszabeditó legyen a régi impérium összeomlása és az új eljövetele között. De Blendea mégsem az a főhős, akinek egyénisége, járása-kelése köré az események kristályosodnának. Sőt a sok éles körvonalú, rajzó figura között talán a legelmosdottabb s a leggyérebb mozgásu. Csak a végén szállja meg a sárkányölő szent Mihály szelleme, az is sután. Az igazi hős maga a falu. A háborúvégi viszontagságok a

kastély termeitől a gazdatiszti lakáson, jegyzőn, tiszteletesen, román papon, kallódó magyar uriságon át a zsiroszagdák kasztjáiáig és tovább, a szegénység tengeréig. Elsorvadt parasztgazdaságok, urasági robot, a rekvirálás réme, a módosabbak fokozódó osztályozása, majd ravaszdi észbekapása, a háborúságnak a szegénységet előntő egész keserve és mindezek fölött a fölényes csömörbe vagy kapkodásba fulladó főúri góg.

A képet egyre jobban gazdagító jelenetek, kidomborodó alakok, egyre gyorsuló bonyodalmak mind egyetlen drámai fordulatba torkolnak: a nyílt lázadás napjaiba, amelyekbe a hegyekben érlelődő Blendea kellene értelmet öntsön, a falu szegénysége központi tartalmat és a hazatérő katonák mozgató erőt. A megjelenítés, a leírás technikája bámulatosán eleven, zökkenőt nem ismerő az egész könyvön át, de a kibontakozásnál, az értelmi magnál, a mindent áthevítő forrongás idején alábbhagy a lendület, halványul a kép s torz vonalakban élettelen szatirját adja a forradalom napjainak. Az időben és térben messzi távlatokba hullámzó körvonalak ellankadnak, mintha a történelmi valóság eme részétől már megriadt volna a szerző, mintha saját kiutnemtalálását, saját szkepszisét rajzolta volna a tömeg iránytalanságában. Így veszi át a terepet a középkorian stilizált parasztvezér, akinek jósága a kastély felforgatott termeiből kiérzik a vidék népére s bizarr püncösi királyságához mánás-kacagányokba öltözött bandája áll színpalat.

*

1918 végén a Monarchia apró mozaikokra esik szét. Az államgépezet, amely egységbe fogta, szétmállik. De marad a mélyebb, a hatékonyabb kapocs a világgal: az országok romjain át hazatérő katona s a lázadó tetteiben azonos tömeg.

Szenczei regényében elsikkad az ösztönös tömegmegmozdulásnak és az irányító tudatos szálaknak történelmi jelentősége. Nagyságuk tör-

peséggé alacsonyul és, talán szándéktalanul, kaján példázat lesz, amely a tömeg teremtményét legedának, az élen járók társadalomalkító tudatát nemlétezőnek tünteti.

Nem vetnénk semmit ellene, hogy az események drámai fordulatánál nem visz el a harctérre is, ahol a falu java él, — mint azt Solokov teszi nagyszerű epikus művében, — ha csupán az otthonmaradottakról akarna írni. De nincs nyoma a százados elmaradottságot véres tapasztalatok árán behozó frontarcosok hazatérésének sem. A havasokba vetődő, kesernyés idillben élő zöld káder pedig kevés és tökéletlen ahhoz, hogy a felfordult világ képét a faluba hozza.

Az élethűbb megoldás magától kínálkoznék. A fegyveresen, forradalmi lángban hazatérő katonák s a banda erkölcsöt valló szénégetők egy ideig farkasszemet néznek egymással. Azonban, ahelyett, hogy kezébe vennék az irányítást, a katonák józanabbja a jószág mellé, vérmesebbje a bandába áll, hogy még kevésbé mutakozzék meg rajtuk fél-Európa vajudása, mint azelőtt.

Világból kiszakadt anarchiájuk úgy döbben rá az új impériumra, mint valami kialvó, kőszá láng.

*

Szenczei könyvéből hiányzik a forradalmi idők szintézise, de hiányzik a dialektikus együttérzés is az új történelmi időket hozó tömegekkel. Társadalombirálatata mégis haladó lépés az erdélyi irodalomban az eddigi próbálkozásokhoz mérten. Írásművészete pedig olyan feladatokra érett, amilyeneket az eddigi erdélyi regény nem tudott betölteni. Csak szellemi kiteljesülése várat magára, amely társadalomlátását és műveinek felépítését egyaránt egészébbé, igazabbá tenné. (Bányai László)

PEARL S. BUCK: BÚSZKE SZIV. Az írónő miután előző könyveiben sorra megismertetett bennünket a kínai paraszt, polgár és ur helyzetével, most egy ameri-

Kínai szobrásznő fejlődésén keresztül, az asszony és a művész kényszerű összeütközését önti művészi formába. Egy kivételes tehetség bontja ki képességeit a könyvben, mert ha Pearl S. Buck kínai regényfigurái milliós néprétegek süritett típusai, úgy a „Büszke szív“ Susan Gaylordja egyedülálló, bár nem ismeretlen egyéniség. Kiapadhatatlan élet-szeretete, felolvadása a lét ősi formáiban „Az anya“ feledhetetlen alakjára emlékeztet. Míg azonban a kínai parasztasszony odaadása akadálytalan, addig Susan Gaylord-t a pusztá létezés öröme nem elégítheti ki, alkotnia is kell. Nem mondhat ugyan le nőiességéről, nem élhet szerelem, gyermek, otthon nélkül, de nem tudja s nem is akarja megfojtani dolgozó, alkotó énjét. Boldog nő és alkotó művész akar lenni. A modern nő és a művész kettőssége, a létezés és alkotás szükséglete és képessége szerves egységben kapcsolódik lényében, miért ne elégíthetné ki mindkettőt? Susan Gaylord ereje tudatában vállalkozik a feladatra. Csak a férfivel nem számol, aki boldog alázattal fogadja ugyan a fiatalasszony otthont teremtő férjét, gyermeket gondozó tevékenységét, de mégsem tudja elviselni azt a tudatot, hogy felesége többre hivatott nálánál. Ez a tudat elűzhetetlen árnyékként kíséri s felőrli életakarátát.

A regény legmegkapóbb fejezetei a fiatalasszony harca önmagával. Beburkolja magát férje és gyermekei szeretetével, szorosra vonja maga körül otthonát, letagadja képességeit, nem akar más lenni, mint a többi, mert fél az egyedüllettől, a lelkeben feltáruuló utakról, melyeken egyedül kellene vándoroljon. Játékos, fiataléletereje, egészsége százféle tevékenységben keres utat. Keze öntudatlanul nyúl ismét és újból az agyag felé. Sem mint ember, sem mint művész nem tudatos még Susan, de megható igyekezete ellenére művésszé kell válnia. Már férje életében rájön, hogy nem gyilkolhatja meg énje egyik felét, mert

ezzel elnyomorodna az egész ember. Rendszeresen kezd mintázni s férje, Mark halála után párisi tanulmányai végkép kialakítják benne a művészt. Ekkor találkozik a második férfivel. Megismeri az igazi szerelmet, feladja önmagát úgy, ahogyan első házasságában elképzelni se tudta. A munkás évek magánya után elpihent a művész, a szerelmes asszony sugárzik a létezés derüjében. Míg aztán magára ébred. Látja, hogy mostani, nagyvonalú életmódja éppugy elnyomja az igazi Susan Gaylordot, mint az egykori vidéki otthon. Dolgozni kezd. Ideje felét, énje egyrészét elvonja férje elől. Blake azonban nem a titkon szenvedő Mark. Ő is szobrász s a művész féltékenységgel s a férfi kíméletlenségével akarja Susant a szerelmes asszony szerepében tartani. Nem tűri, hogy felesége számára egyéb is létezzon, mint az ő szerelme s más nő felé fordul, mikor Susan kitar munkája mellett.

A magányosságba vezet Susan utja, de megmarad számára mindaz, amiből életét megalkotta. Mark, Blake, gyermekei, szülei, az otthon, a szerelem, emberek alkotó munkájának anyaga. Mert életünk nemcsak abból áll, amit nyújtott számunkra, hanem abból is, amit megtagadott. A modern, dolgozó nő nemcsak azért gazdagabb, mert meghódította maga számára a munkát, a cselekvést. Az is életéhez tartozik, hogy ezért a munkáért, belső szabadságáért, büszkesége töretlenségéért többnyire feláldozza szerelmét.

Egyszerű, bonyolultság nélküli lény Susan Gaylord s úgy érezzük, hogy Pearl S. Buck kicsit túl egyszerűre rajzolta. Kínai regényeiben, ahol távolabbról szemlélte alakjait, művésziibbet alkotott. Még lélektani szempontból is nagyobbak ezek a könyvek, mint a Büszke szív, ahol egy lélek küzdelmeit választotta regénye tárgyául. Különösen a Susan művészi fejlődéséről irt fejezeteket nem érezzük elég meggyőzőnek. Olyan simán halad előre, olyan ne-

hézség nélkül válik nagy szobrász-
szá, hogy kivételes tehetsége sem
teszi valószínűvé. Ismerjük az igazi
művészek élettörténetét, megtorpa-
násukat és kételyeiket. Jean Chris-
tophe, Jacques Thibault fejlődésé-
nek képére emlékezve kétkedés tá-
mad bennünk Susannal szemben.
Minden sikerül neki művészeté-
ben, mindenki segítségére van, az
emberek önzetlenül mellé állnak.
Harc és fájdalom csak az asszonyt
éri. Ugylátszik Pearl S. Buck ide
sírította a nehézségeket. (Heves
Rendő)

MAI JAPAN KÖLTÖK. A „szí-
nes ember“ problémája ma
időszzerűbb, mint valaha. A világhá-
ború után egy ideig úgy látszott,
hogy sikerül az emberekben egy
egyetemes, átfogóan emberi öntu-
datot felébreszteni, sikerül a különbö-
ző ideológiákat, az egymással szem-
benálló érzelmi állásfoglalásokat
közös világképbe tömöríteni. A XX.
század humanizmusa azonban csak
teória maradt, a valóság ma kiáb-
ránálta, mint a történelem „leg-
sötét” évszakaiban. És ahogy
mi európaiak nem értjük meg egy-
mást, ugyanolyan tájékozatlanul ál-
lunk a színes fajok emberi, politikai
és gazdasági aspirációival szemben.

Ilyen zavaros időkben jó néha a
forrásokhoz visszanyulni. A politi-
kusok beszédeiből, az újságok szen-
zációkereső híreiből nem ismerhet-
jük meg egy nép igazi arcát. Kuai
Matsuo és Steinlber-Oberlin most
megjelent, az eredetikkhez minden
vonatkozásban méltó fordításaiból
(Anthologie des poètes japonais con-
temporains, Paris, Mercure de
France) végre megismerheti a nyu-
gati olvasó a modern japán költé-
szetet. Harminchárom költő versein
keresztül keresztmetszetét kapjuk a
modern japán lélek hangulatválto-
zásainak az 1868-as államreformtól,
amikor Japán materiális civilizá-
ciója a nyugati államokhoz haso-

nult, egészen napjainkig.

Első olvasásra is feltűnik, hogy a
japán költők mennyit tanultak az
európaiaktól, különösen a franciák-
tól. Néha az az érzésünk, hogy e
versek nem is fordítások: olyan
harmonikusan illeszkednek Japán
költői elképzelései a teljesen idegen
szerkezetű francia nyelvbe. De míg
technikai civilizációnk eredmé-
nyeit egyszerűen elsajátították és
(igen gyakran továbbfejlesztve)
megvalósították a japánok, addig
az európai romantizmus, szimboliz-
mus és impreszionizmus hatásai
csak új, megfelelőbb kifejezési for-
mákat adtak Japán örökké válto-
zatlan érzésvilágának. A Távolke-
letnek oly idegen európai szellemi
atmoszféra, melyből a nyugati iro-
dalmi irányzatok kisarjadtak, nem
ártott meg a sokat idézett szenzi-
bilitásnak, mely ma — ép' ugy,
mint ezer évvel ezelőtt — jellege-
tes vonása a japán léleknek és min-
den irodalmi és művészi megnyilván-
ulásának.

Nem lehet meghatódottság nélkül
olvasni ezt a könyvet. Igen gyakran
mély, megkapó versekkel találko-
zunk benne, hogy önkéntlenül is a
nyugati irodalmak legjobbjai jutnak
eszünkbe. Baudelaire, Verlaine, Rim-
baud, Francis Jammes emléke ár-
nyékolja be e lapokat. Meghatóak
ezek a versek, mert szomorúak. „A
szomorúság életem tápláléka“ —
írja az egyik költő. Mindegyik oda-
irhatná ezt a sort mottónak egész
oeuvreje fölé. Szomorúság, melan-
kólikus nyugtalanság, szerető gyön-
géség a témái ennek a költészet-
nek, melybe csak a természetimá-
dat hoz egy sápadtan fénylő re-
ményugárt. Halk, őszi kertben já-
runk, áhítattal kell az érzés forrá-
sához közelednünk. Minden, ami kö-
rülöttünk van, ember, állat, növény,
tárgy misztikus életet él — más
mint amilyennek eddig ismertük. Aki
elolvassa ezt a könyvet, közelebb
jut az igazi Japánhoz. (Th. A.)